

การจัดการแหล่งสารสนเทศเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษา
บ้านพ่อผาย สร้อยสระกลาง ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
A Study on Sufficiency Economy Information Source Management:
A Case Study of Mr. Pai Soisaklang, Khok Lam Sub District,
Lam Plai Mat District, Buriram Province

โดย
กิ่งแก้ว ปะติตั้งโช
จุฑามาศ พรหมทอง

โครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
พ.ศ. 2555
(ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์)

การจัดการแหล่งสารสนเทศเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษา
บ้านพ่อผาย สร้อยสะระกลาง ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
A Study on Sufficiency Economy Information Source Management:
A Case Study of Mr. Pai Soisaklang, Khok Lam Sub District,
Lam Plai Mat District, Buriram Province

โดย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิงแก้ว ปะติตั้งไข
อาจารย์จุฑามาศ พรหมทอง

โครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
พ.ศ. 2555
(ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์)

ชื่อโครงการวิจัย   การจัดการแหล่งสารสนเทศเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษา
บ้านพ่อผาย สร้อยสระกลาง ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ
จังหวัดบุรีรัมย์
ผู้วิจัย   กิ่งแก้ว ปะติตังโซ และจุฑามาศ พรหมทอง
หน่วยงาน   มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ปีวิจัยสมบูรณ์   2558
เลขที่สัญญารับทุน   60/2555

บทคัดย่อ

การศึกษาการจัดการแหล่งสารสนเทศเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษากองบ้านพ่อผาย สร้อยสระกลาง ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินงาน แหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงศูนย์การเรียนรู้โอ้ไต้่น้อย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัยพบว่า

พ่อผาย สร้อยสระกลาง บอกกับตนเองว่า "เราเป็นชาวนาจะไปเป็นนายอำเภอ ไปเป็นหมอ ย่อมฝืน ธรรมชาติ น่าจะเป็นชาวนาที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และที่สำคัญมีความสุข" ท่านจึงทำการเกษตรแบบผสมผสาน แบบพึ่งพาตนเอง โดยจัดระบบของกิจกรรมการผลิตในไร่นา ได้แก่ พืช สัตว์ ให้มีการผสมผสานอย่างต่อเนื่อง และเกื้อกูลในการผลิตซึ่งกันและกัน โดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นา เช่น ดิน น้ำ แสงแดดอย่างเหมาะสม เกิดประโยชน์สูงสุด และมีการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการเรียนรู้แก่คนอื่นๆ โดยจัดทำเป็น 5 ฐานการเรียนรู้ ได้แก่ 1) ฐานไผ่เลี้ยงคน 2) ฐานคนเล่นขี้ 3) ฐาน 1 ไร่ ประณีต 4) ฐานตารางเมตรเศรษฐกิจ 5) ฐานปลาเลี้ยงคน คนเลี้ยงปลา และอนาคตจะมีฐานนวดสมุนไพร นอกจากนี้พ่อผาย สร้อยสระกลาง ใช้ภูมิปัญญาในการพัฒนา ท้องถิ่น และใช้หลักธรรมและคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและเชื่อมโยงให้เกิด ความร่วมมือในการพัฒนาสังคมในด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร

คำสำคัญ : การจัดการแหล่งสารสนเทศ เศรษฐกิจพอเพียง บ้านพ่อผาย สร้อยสระกลาง

Title : A Study on Sufficiency Economy Information Source Management: A
Case Study of Mr. Pai Soisaklang, Khok Lam Sub District, Lam Plai Mat
District, Buriram Province

Author: Kingkaew Patitungkho
Chutramath Pomtong

Organization Buriram Rajabhat University

Academic year: 2015

No. 60/2012

Abstract

The objective of “A Study on Sufficiency Economy Information Source Management: A Case Study of Mr. Pai Soisaklang, Khok Lam Sub District, Lam Plai Mat District, Buriram Province” was to examine conditions and problems in operating “E To Noi” the sufficiency economy learning center through an in-depth interview.

The results from the study showed that Mr. Pai Soisaklang has been telling himself “We were born to be farmers. It is difficult for us to become District chief officers or doctors. However, we should be honorable and happy farmers”. Therefore, he does the integrated farming and the self reliance farming by organizing production activities in his farm lands such as plants and animals in an integrated manner continuously and each activity is done to support other production activities by using the resources in the farm lands such as soil, water, and sunlight properly to achieve the maximum benefit. In addition, the learning database for other people was organized and divided into 5 learning stations: 1) planting bamboos, 2) using organic fertilizer, 3) doing an intensive farming in 1 rai land (about 1,600 square meters), 4) planting other plants on 1 square meter land, and 5) doing fish farming. In the future, the Thai traditional herbal massage station will be added. Moreover, he also has been using local wisdom in developing the local area as well as using Buddhist teachings as the tool for living his life and he connects these things together to establish the co operation among his people in developing their society in terms of tradition, culture, beliefs, and herbs utilization.

Keywords: Information Source Management, Sufficiency Economy, Mr. Pai Soisaklang’s house

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิจัยเรื่อง การจัดการแหล่งสารสนเทศเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านพ่อผาย
สร้อยสระกลาง ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รศ.มาลินี จุฑาปะมา อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ขอขอบคุณอาจารย์พิสมัย ประชานันท์ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา ที่สนับสนุนทุน ขอขอบคุณ
บุคลากรสถาบันวิจัยและพัฒนาทุกท่าน ที่อำนวยความสะดวกในการทำวิจัยเป็นอย่างดี และท้ายสุด
ขอขอบพระคุณพ่อผาย สร้อยสระกลาง แม่ลา สร้อยสระกลาง คุณวีระ สิทธิสาร และสมาชิกใน
ครอบครัวสร้อยสระกลางทุกท่านที่ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ จึงทำให้มีผลงานเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์

กิ่งแก้ว ปะติตั้งไข

ผู้วิจัย

9 มกราคม 2558

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญภาพประกอบ	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ความสำคัญของการวิจัย	2
ขอบเขตของการวิจัย	2
นิยามศัพท์เฉพาะ	2
2 เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	3
บทนำ	3
ข้อมูลเกี่ยวกับพ่อผาย สร้อยสรระกลาง	3
แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง	6
แหล่งเรียนรู้ในชุมชน	13
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	16
3 วิธีดำเนินงานการวิจัย	19
บทนำ	19
ขั้นตอนการวิจัย	19
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	19
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	19
การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล	20
4 ผลการศึกษา	21
ประวัติและที่มาของแหล่งเรียนรู้	21
พ่อผาย สร้อยสรระกลาง	22
การดำเนินงานของแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	31
ภูมิปัญญาพื้นบ้านของพ่อผาย สร้อยสรระกลาง	47
ฉายาปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการ	67
การจัดการเรียนรู้ด้านเครือข่าย	69

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
จุดเด่นของศูนย์เรียนรู้ของพ่อผาย สร้อยสระกลาง	69
การศึกษาดูงานและการฝึกอบรม	70
เครือข่ายในการพัฒนาและการถ่ายทอด	70
ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานในศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงฯ	71
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	72
สรุปผลการศึกษา	72
อภิปรายผล	72
ข้อเสนอแนะ	80
บรรณานุกรม	81

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
4.1 สถานที่ทำงานของพ่อผาย สร้อยสระกลาง	23
4.2 คันไถใส่แอก	25
4.3 รางวัดและเกียรติบัตรของพ่อผาย สร้อยสระกลาง	27
4.4 ผู้ที่สนับสนุนและส่งเสริมงานพัฒนาขององค์กรเอกชนพัฒนาชนบทในเขตอีสานใต้	28
4.5 บุคคลดีเด่นของชาติ สาขาพัฒนาสังคม (ด้านการพัฒนาชุมชน)”	28
4.6 พ่อผาย สร้อยสระกลาง เข้ารับพระราชทานปริญญาบัตรพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต กิตติมศักดิ์	29
4.7 ปริญญาบัตรพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์	29
4.8 เกียรติบัตร “คนดีเพื่อแผ่นดิน”	30
4.9 เกียรติบัตรปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน ประจำปี 2553	30
4.10 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีโต้น้อย	31
4.11 พ่อผาย สร้อยสระกลาง ผศ.ดร.กิงแก้ว ปะติตั้งโช และคณะวิจัยเก็บข้อมูล (2557)	32
4.12 บ่อน้ำเลี้ยงปลา	33
4.13 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีโต้น้อย	34
4.14 ฐานไม้เลี้ยงคน	38
4.15 การขำไม้เลี้ยง	39
4.16 เลี้ยงหมู	39
4.17 คอกเลี้ยงวัวและควาย	40
4.18 เกษตรประณีต	41
4.19 การปลูกพืชในแปลงเกษตรประณีต ของปราชญ์คำเดื่อง ภาษี	42
4.20 การปลูกพืชในแปลงเกษตรประณีต ของปราชญ์จันทิ ประทุมภา	42
4.21 ตารางเมตรต้มแซบ	43
4.22 ตารางเมตรสร้างบ้าน	43
4.23 ตารางเมตรเบาหวาน	44
4.24 ตารางเมตรเศรษฐกิจ	44
4.25 ปลูกมะพร้าวริมบ่อน้ำ	45
4.26 ปลูกมะม่วงกินผล	45
4.27 เลี้ยงปลาในบ่อเป็นอาหาร	45
4.28 ปลูกตะไคร้คลุมดินกันบ่อพัง	45
4.29 สมุนไพรต้นมะขาม	46
4.30 ต้นพิกุล	46
4.31 ยุงข้าว	46
4.32 คติสอนให้อยู่ร่วมกัน	48

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.33 สอนการใช้คำพูดในการอยู่ร่วมกัน	49
4.34 สอนการออม	49
4.35 มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสานคืนถิ่น	68

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมานานกว่า 36 ปี ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้พสกนิกรชาวไทยรอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

“ทั้งหมดนี้พูดอย่างนี้ก็คือ เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง เศรษฐกิจพอเพียงที่ได้ย้ำแล้วย้ำอีก แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Sufficiency Economy ใครต่อใครก็ต่อว่าไม่มี Sufficiency Economy แต่ว่าเป็นคำใหม่ของเราที่ได้ก็หมายความว่า ประหยัด แต่ไม่ใช่ชี้เหนียว ทำอะไรด้วยความอะลุ่มอล่วยกัน ทำอะไรด้วยเหตุและผล จะเป็นเศรษฐกิจพอเพียง แล้วทุกคนจะมีความสุขแต่พอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงนี้เป็นสิ่งที่ปฏิบัติยากที่สุดเพราะคนหนึ่งนั่งอยู่ที่นี่ อีกคนอยากจะนั่งเก้าอี้เดียวกัน นั่งได้ไหม ไอนี้ก็พูดมาหลายปีแล้ว ก็แต่ละคนก็สั่นหัวว่านั่งไม่ได้ เพราะว่า เตือดร้อนเบียดเบียน...”

(พระราชดำรัสเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนพรรษา เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2543 (ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา. 2550 : 8))

จากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทำให้พสกนิกรชาวไทยในจังหวัดบุรีรัมย์นำมามาปฏิบัติตามโดยอาศัยพื้นที่นา 10 ไร่ 15 ไร่ หรือเท่าที่มีอยู่ทำการเกษตรไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น จนเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นมาศึกษาดูงานได้อาติ พ่อค้าเตี๋อง ภาษี พ่อสุทธิพันธ์ ปรัชญพฤทธิ์ พ่อผาย สร้อยสระกลาง เป็นต้น (คณะกรรมการบริหารสภာวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์. 2555 : 65)

พ่อผาย สร้อยสระกลาง ยึดถือและนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตให้พอมีพอกิน สามารถพึ่งตนเองได้โดยการบริหารดินที่มีอยู่ ขุดบ่อให้น้ำ และมีปลาเพื่อใช้ทำอาหาร เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ไว้กินไข่ เลี้ยงวัวและควายไว้ช่วยทำนา ได้ข้าวไว้ขาย ไร่ใส่ปุ๋ยนาข้าว จากที่เริ่มต้นมีหนี้สินอยู่บางส่วน มาเป็นพออยู่พอกิน เหลือแลกเปลี่ยนและแบ่งปัน ในปัจจุบันมีไร่นาเพิ่มขึ้นและได้จัดทำให้เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับผู้อื่นได้เรียนรู้และเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

แหล่งเรียนรู้หรือแหล่งสารสนเทศมีหลายประเภท มีทั้งแหล่งสารสนเทศที่เป็นสถาบัน สถานศึกษา และตัวบุคคล ซึ่งบรรจุสารสนเทศหลากหลายและมีประโยชน์ต่อบุคคลในหลายอาชีพ และเอื้อต่อการดำรงชีวิต ในปัจจุบันประชาชนกลุ่มหนึ่งหันไปพึ่งพาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นวิถีทางนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย และมีความสุข โดยคนทั่วไปสามารถหาความรู้และตัวอย่างการปฏิบัติได้จากแหล่งเรียนรู้ใกล้ตัว หรือแหล่งเรียนรู้ที่เป็นที่รู้จักในวงกว้างและสามารถปฏิบัติตามได้อย่างเช่น แหล่งเรียนรู้ไต้่น้อยของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ตั้งอยู่ที่บ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาและต้องเผยแพร่ออกไปในวงกว้างยิ่งๆ ขึ้น

เพื่อประโยชน์ของผู้ที่สนใจที่จะดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษา บ้านพ่อผาย สร้อยสระกลาง

1.2.2 เพื่อศึกษาปัญหาการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษา บ้านพ่อผาย สร้อยสระกลาง

1.3 ความสำคัญของการวิจัย

ทำให้ทราบหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่พ่อผาย สร้อยสระกลาง นำมาปรับและประยุกต์ใช้จนเกิดความสำเร็จในการดำเนินชีวิตตามวิถีพอเพียง จนเกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ใต้น้อย ที่บุคคลทั่วไปสามารถมาเรียนรู้และสามารถขยายผลจนเกิดเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ต่อไป

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา มีขอบเขตตามวัตถุประสงค์ คือ ศึกษาเฉพาะบริบทชุมชน แผนงานบ้าน โคกกล่อม และแหล่งเรียนรู้ใต้น้อย

1.4.2 ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ พ่อผาย สร้อยสระกลาง แม่ลา สร้อยสระกลาง (ภรรยา พ่อผาย สร้อยสระกลาง) คุณวีระ สิทธิสาร (หลานชายพ่อผาย สร้อยสระกลาง) และบุคคลในครัวเรือนแหล่งเรียนรู้ใต้น้อย

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

แหล่งสารสนเทศเศรษฐกิจพอเพียง คือ ฐานการเรียนรู้ที่ดำเนินการในการจัดทำขึ้นโดยพ่อผาย สร้อยสระกลาง ที่ดำเนินงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสแนะแนวทางการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตนตั้งแต่ในระดับครัวเรือนจนถึงระดับรัฐ ซึ่งพ่อผาย สร้อยสระกลาง นำมาปรับใช้จนเป็นศูนย์การเรียนรู้ใต้น้อย

บทที่ 2

เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การจัดการแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านพอผาย
สระกลาง ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มุ่งศึกษาถึงสภาพการดำเนินงาน
แหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง บ้านพอผาย สระอยสระกลาง โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสาร
และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังต่อไปนี้

- 2.1 บทนำ
- 2.2 ประวัติและผลงานของพอผาย สระอยสระกลาง
- 2.3 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.4 แหล่งเรียนรู้
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 บทนำ

พอผาย สระอยสระกลาง เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีคนรู้จักมาก การทำอาชีพเกษตรกรรมจนประสบความสำเร็จเป็นคนที่มีความพยายามฟันฝ่าอุปสรรค ปัจจุบันมีผู้สนใจเข้ามาศึกษาดูงาน และจัดอบรมในสถานที่บ้านท่านมากมาย เป็นวิชาลัยเกษตรกรรมที่ไม่มีสถาบันที่สำเร็จการศึกษาได้ แต่สอนให้คนประสบความสำเร็จในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและยั่งยืน

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับพอผาย สระอยสระกลาง

จากการศึกษาเอกสาร สิ่งพิมพ์ และสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ตมีข้อมูลเกี่ยวกับพอผาย สระอยสระกลาง ดังนี้

พอผาย สระอยสระกลาง เกิดที่อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ปัจจุบันอายุ 85 ปี อาชีพเกษตรกรรม ณ บ้านเลขที่ 158 หมู่ที่ 1 บ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

2.2.1 ผลงานดีเด่น

จากการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลที่เผยแพร่ออนไลน์ สามารถสรุปผลงานดีเด่นของท่านได้ดังนี้

- 1) พอผาย สระอยสระกลาง ร่วมมือกับครูบาคำเตื่อง และครูบาสุทธินันท์ ตั้งโรงเรียนชุมชนอีसान เพื่อแสดงบทบาทและทำหน้าที่เป็นสถาบันประสานงานเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในท้องถิ่นโดยเฉพาะภาคอีसान
- 2) จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีได้น้อย

2.2.2 ประวัติ

นายผาย สร้อยสระกลาง หรือพ่อผาย (วีระ สิทธิสาร, สัมภาษณ์. 2555) ปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการของภาคอีสาน ประกอบอาชีพเกษตรกรแบบผสมผสาน เป็นแกนนำในเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสาน เป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้ แนวคิดเรื่องการพึ่งพาตนเอง ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่คนในชุมชนมาตลอดระยะเวลากว่า 20 ปี

ในอดีตพ่อผายเคยบวชเรียนอยู่ 10 พรรษา และได้้นักธรรมเอก หลังจากลาสิกขาบทยออกมาเป็นฆราวาสได้แต่งงานมีภรรยา ต่อมาในปี พ.ศ. 2508 ได้รับคัดเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเป็นนักพัฒนาของพ่อผาย สืบเนื่องจากพ่อผายผ่านการบวชเรียนมาหลายพรรษา ทำให้พ่อผายสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมะพูดคุยกับชาวบ้าน เพื่อหาแนวร่วมทางความคิด จนสามารถจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านโดยอาศัยการพัฒนาบนฐานของวัฒนธรรมเดิม ปลุกจิตสำนึกให้คนหวงแหนบ้านเกิดจนอยากที่จะร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง แต่ผลจากการพัฒนาประเทศโดยรวม ได้นำพาอีสานเข้าสู่กระแสพายุ "ปฏิวัติเขียว" พ่อผายและชาวบ้านได้ถูกพัดไปตามกระแสโดยการปรับเปลี่ยนวิถีคิด ส่งผลให้แนวความคิดในการดำรงชีวิตเปลี่ยนไป จากเดิมทำการเกษตรเพื่ออยู่เพื่อกิน มีกินก็มีใช้ตามอัตภาพ เปลี่ยนเป็นทำการเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อสนองความต้องการตลาด โดยหวังว่าจะได้เงินทองจำนวนมาก เพื่อจะยกระดับความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้น

ในปี 2525 สภาพอากาศแห้งแล้งจัด ชาวบ้านสระคูณได้รับความเดือดร้อนมากและช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ และต่อมาได้มีคนเสนอขายที่สาธารณะที่อำเภอละหานทราย จำนวน 100 ไร่เศษ เพื่อปลูกข้าวโพด โดยชักชวนหวานล้อมให้เห็นลาก้อนโต จากแนวคิดของพ่อผายตัดสินใจกู้เงินจาก ธ.ก.ส. เป็นจำนวนเงิน 60,000 บาท เพื่อนำเงินไปลงทุนปลูกข้าวโพด ที่ อำเภอละหานทราย แต่ผลของการตัดสินใจครั้งนั้นไม่เป็นไปตามที่มุ่งหวังไว้ ปีแรกผลิตไม่ได้มากเพราะฝนแล้งทำให้ขาดทุน ปีที่สองผลผลิตออกมา แต่ถูกพ่อค้าคนกลางเอาเรียดเอาเปรียบ ทำให้พ่อผายไม่มีเงินมาใช้หนี้ เงินที่จะลงทุนต่อไปก็หมด ยิ่งทำก็ยิ่งทุกข์ จากประสบการณ์ที่ผ่านมาทำให้พ่อผายได้คิดทบทวนเรื่องราวที่ผ่านมา จึงได้รู้ว่าที่ผ่านมาตนเองเดินทางผิด คิดแค่เพียงว่าอยากรวยจึงทำให้เป็นหนี้ ผลจากการกระทำนี้ก็ได้ทำลายทุนทางสิ่งแวดล้อมเนื่องจากการปลูกพืชชนิดเดียวในพื้นที่ติดต่อกันเป็นเวลานานทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ ทำลายทุนทางครอบครัว เนื่องจากต้องจากบ้านมา พ่อผายได้คิดหาทางออกจึงตัดสินใจว่า **"จะไม่ไปหาเงิน แต่จะให้เงินมาหาเอง จะไม่เอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่จะเอางานและความสุขเป็นตัวตั้ง"** เมื่อคิดได้จึงตัดสินใจกลับบ้านเพื่อสร้างฐานความพออยู่พอกิน พ่อผายได้ค้นหาวิธีในการแก้ปัญหาโดยการนำคำสอนของพ่อแม่ที่เคยสั่งสอนในสมัยที่เป็นเด็กมาประยุกต์ใช้ "แม่ไปไฮ่หมกไข่มหา มาแม่ไปนาหมกไข่มปลาบ่อน แม่เลี้ยงม่อนอยู่ที่ป่าสวนม่อน" ทำให้เกิดความคิดในการแก้ไข้ปัญหา โดยการเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เป็นโอกาส เร่งสร้างกองทุนโดยการพึ่งตนเองจากทุนเดิมที่พ่อแม่มอบให้ คือ มือซ้ายห้ำแฮน มือขวาห้ำแฮน โดยการขุดสระเพื่อการออมน้ำ การสร้างปุ๋ยคอกจากมูลสัตว์ และการฝากเงินออมโดยการออมสัจฉะเลี้ยง การรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยการอมต้นไม้

พ่อผายได้ใช้หลักคิด "อ่านตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้" ซึ่งหมายความว่า เราเป็นชาวนาจะเข้าไปเป็นนายอำเภอ เป็นหมอ ผืนธรรมชาติ จึงตั้งมั่นว่าจะป็นชาวนาที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และที่สำคัญต้องมีความสุข ซึ่งหมายถึง การมีหลักประกันในชีวิตครบถ้วน มีสุขภาพกายและใจที่

แข็งแรง ครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี อากาศ และเข้าถึงธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง จากแนวคิดที่ได้พ่อผายจึงเริ่มวางแผนทำการเกษตรแบบผสมผสาน โดยคิดว่าปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดสำหรับการทำเกษตร คือ น้ำ จึงได้ตัดสินใจแบ่งพื้นที่นา 15 ไร่ เพื่อขุดสระ ด้วยจอบแต่ประสบปัญหาเนื่องจากภรรยาไม่ยอมให้ขุด เพราะเห็นว่าพื้นที่นานาที่มีอยู่น้อย ถ้าขุดสระพื้นที่เพาะปลูกก็จะเหลือน้อย แต่ด้วยความแน่วแน่และมุ่งมั่น พ่อผายจึงตัดสินใจขุดสระน้ำด้วยจอบเพียงลำพัง ให้เวลา 8 เดือนจึงประสบผลสำเร็จ เมื่อเข้าสู่ฤดูฝนทำให้สามารถกักเก็บน้ำจืดได้ จากนั้นก็ไปเรียนเรื่องการเพาะเลี้ยงปลา หลังจากนั้นได้นำพันธุ์ปลาจำนวน 1,000 ตัวมาเลี้ยงในสระ เมื่อปลาโตเต็มที่ ก็ได้ ออกอุบายให้ภรรยามาช่วยจับปลา เมื่อภรรยาเห็นปลาที่อยู่ในสระก็ดีใจ จึงยอมรับแนวคิดของพ่อผายในที่สุด การกระทำนี้เป็นการทำเป็นตัวอย่างให้เห็น เป็นการหาแนวร่วมในครอบครัวก่อน

หลังจากประสบความสำเร็จในการขุดบ่อเลี้ยงปลา พ่อผายก็ขุดสระเพิ่มอีก 2 บ่อ โดยพื้นที่บนสระก็ปลูกผักผลไม้ เลี้ยงหมู, เป็ด, ไก่, ในฤดูทำนาก็มีน้ำสำหรับทำนา ผลผลิตที่ได้ก็นำไปบริโภคในครอบครัว ส่วนที่เหลือจากบริโภค ก็นำไปขาย จนสามารถเก็บเงินไปใช้หนี้ที่กู้ยืมมาจนหมด เงินที่เหลือก็นำไปซื้อที่เพิ่มจากเดิมมีพื้นที่ 15 ไร่ ปัจจุบันพ่อผายมีพื้นที่ทั้งหมด 95 ไร่ จากกิจกรรมที่หลากหลายในแปลงเกษตร มีพืชพันธุ์มากมาย อาทิ ไม้ยืนต้น ผัก ผลไม้ต่างๆ ทำให้พื้นที่ของพ่อผายมีความอุดมสมบูรณ์ด้วย อินทรีย์วัตถุที่สำคัญผลผลิตที่ได้ปลอดจากสารพิษ สามารถนำมาบริโภคได้อย่างปลอดภัยจากสารพิษ สามารถนำมาบริโภคได้อย่างปลอดภัยจากการที่พ่อผายเข้าใจในหลักการ และสามารถปฏิบัติจนประสบผลสำเร็จสามารถพึ่งพาตนเองได้แล้ว ก็เริ่มขยายแนวคิดและวิธีการทำให้กับญาติ พี่น้อง คนในชุมชน และผู้ที่สนใจโดยทั่วไป ซึ่งได้มีการปฏิบัติจนสามารถรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายใต้ชื่อกลุ่ม "อีโต้ น้อย" กิจกรรมที่กลุ่มทำได้ได้แก่ การทำเกษตรแบบผสมผสาน การจัดบุญประเพณีข้าวเปลือก การเทศน์มหาชาติ การปลูกหมอนเลี้ยงไหม การรักษาโรคแบบพื้นบ้าน ส่งเสริมให้เยาวชนในหมู่บ้านทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์กับหมู่บ้าน จัดตั้งกองทุนวัว จัดตั้งกองทุนหมุนเวียน จัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดและกลุ่มออมทรัพย์ และจัดตั้งกองทุนสวัสดิการฌาปนกิจสงเคราะห์ศพ

นอกจากที่พ่อผายทำกิจกรรมภายใต้กลุ่มอีโต้ น้อยแล้ว ก็ยังดำเนินกิจกรรมร่วมกับปราชญ์ท่านอื่นอีกเช่น ในช่วง ปี พ.ศ.2534 องค์กรพัฒนาเอกชนมูลนิธิหมู่บ้าน โดย ดร.เสรี พงศ์พิศ และอาจารย์ ยงยุทธ ตรีชูกร ได้เข้ามาผลักดันให้เกิดการรวมตัวของปราชญ์ภายใต้ชื่อ "ชมรมอ้อมชูไทยอีสาน" เป็นการนำปราชญ์ผู้ที่มีความรู้เรื่องธาตุทั้ง 4 มารวมตัวกัน ประกอบด้วย พ่อผาย สร้อยสระกลาง (ธาตุดิน) พ่อทศกระยอม (ธาตุน้ำ) พ่อหนูเย็น ศรีสิงห์ (ธาตุลม) และพ่อบัวศรี ศรีสูง (ธาตุไฟ) โดยมีพ่อบัวศรี เป็นประธานกลุ่ม แนวดำเนินการของชมรมนี้จะส่งเสริมกันและกัน และเสนอทิศทางที่เหมาะสมให้กับสถาบันและสังคมอื่นๆ ได้รับรู้บนพื้นฐานของแนวทางแก้ไขปัญหาขององค์กรชาวบ้าน เหตุเนื่องจากการพัฒนาภาคอีสานที่ผ่านมาไม่สามารถตอบสนองการแก้ไขปัญหาของอีสานได้อย่างมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และจะลากไปตามกระแสสายธารใหม่ซึ่งรุ่งแต่จะทำให้คนอีสานจมน้ำตายอีกสาเหตุหนึ่ง คือ องค์กรชาวบ้านไม่มีกิจกรรมร่วมกัน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 อาจารย์เสน่ห์ จามริก เข้ามาร่วมทำโครงการโรงเรียนชุมชนอีสาน ภายใต้การนำกลุ่มชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย พ่อผาย สร้อยสระกลาง พ่อสุทินันท์

ปรัชญาพุทธที่ และพ่อค้าต้อง ภาษี วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาก็เพื่อแสดงบทบาท และทำหน้าที่เป็นสถาบันประสานงานเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะภาคอีสาน เป็นการพัฒนาคนอีสานให้มีความเข้มแข็งพึ่งตนเอง พึ่งพากันเองได้ในชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะภาคอีสาน เป็นการพัฒนาคนอีสานให้มีความเข้มแข็งพึ่งตนเอง พึ่งพากันเองได้ในชุมชนท้องถิ่น และพัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเองอย่างรอบด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนเพื่อมีส่วนร่วมเสริมสร้างการพัฒนาประเทศชาติโดยรวมให้มั่นคง โรงเรียนชุมชนอีสานจึงได้กลายเป็นต้นแบบของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และสมาชิกของโรงเรียนทุกคนกลายเป็นกำลังสำคัญหลักของเครือข่าย

พ่อผายเป็นบุคคลสำคัญที่ได้ส่งเสริมให้ชุมชนและคนในชุมชนได้ปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาโดยตลอดระยะเวลากว่า 20 ปี ด้วยการทำเป็นตัวอย่างในเรื่องการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ และนำความรู้ที่ได้ไปบอกต่อในชุมชน ทำให้คนในชุมชนได้รู้จักการอุดหนุนของตนเอง ค่อยเป็นค่อยไปจากเล็กไปหาใหญ่ มีขันติ วิริยะ สัจจะ ก็จะทำให้งานทุกอย่างสำเร็จ รวมถึงได้ส่งเสริมให้ชุมชนรู้จักการออมน้ำด้วยการขุดสระน้ำด้วยตนเองจนในชุมชนมีสระน้ำเป็นของตัวเองจำนวนกว่า 200 บ่อ จนเป็นที่รู้จักไปทั่วประเทศ

2.3 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

มีนักวิชาการหลายท่านศึกษาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้มากมาย โดยขอเสนอแนวคิดของก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา (2550 : 50-51) ดังนี้

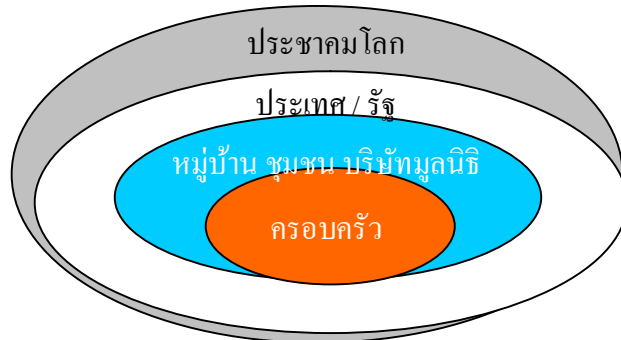
2.3.1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ตลอดเวลากว่าครึ่งศตวรรษ นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ พระองค์ได้ทรงห่วงพระวรกายและพระสติปัญญา ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับพสกนิกรของพระองค์อย่างไม่เคยย่อท้อ ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจในด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงประโยชน์สุขของพสกนิกรเป็นที่ตั้ง ทรงอาศัยหลักการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม ความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญและประสบการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรม หลักวิชา ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับภูมิสังคมไทย เป็นแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหา เพื่อให้เป็นพื้นฐานที่มั่นคงในการเสริมสร้างประโยชน์สุขของพสกนิกรทุกหมู่เหล่าของประเทศ

จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระองค์ นับตั้งแต่ปี 2517 เป็นต้นมา พบว่าพระองค์ได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองความพอมีพอกิน พอมีพอใช้ การรู้จักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวและทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท ตระหนักถึงการพัฒนาตามลำดับที่ถูกต้องตามหลักวิชา ตลอดจนมีคุณธรรมเป็นกรอบในการดำรงชีวิต ซึ่งรู้จักกันภายใต้ชื่อว่า เศรษฐกิจพอเพียง

2.3.2 แนวคิดหลัก

เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ดังแสดงในภาพ 2.1

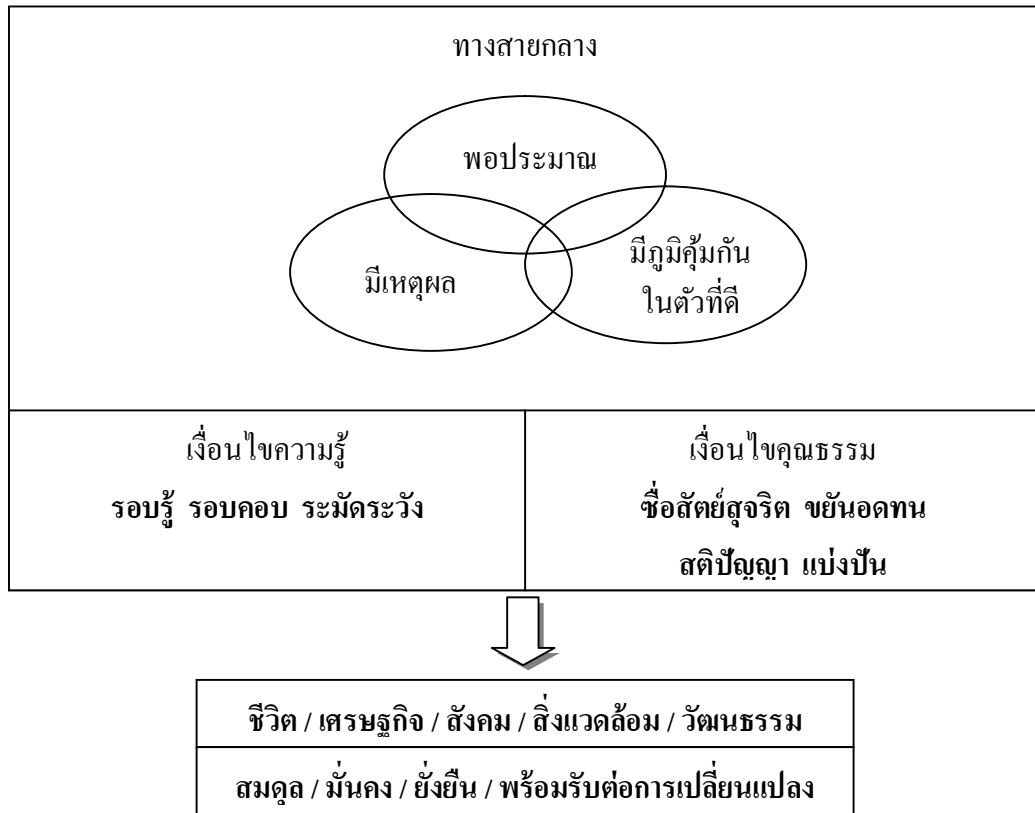

ภาพที่ 2.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใช้ได้ทุกระดับ
ที่มา : ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา (2550 : 51)

1) เป้าหมาย

มุ่งให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ดังแสดงในภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 แสดงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่มา : ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา (2550 : 51)

2.3.3 เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

เนื่องจากพระราชดำรัสและพระราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงแสดงให้เห็นว่าทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดทฤษฎีใหม่มีความเชื่อมโยงกันในเชิงความคิดและหลักปฏิบัติ กล่าวคือ เศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่ในแง่ที่ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาหรือกรอบแนวคิดที่ชี้บอกลักษณะและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ ในขณะที่แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่นั้นเป็นตัวอย่งภาคปฏิบัติของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งทั้งทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียงนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่นๆ

ได้นอกเหนือจากภาคเกษตรกรรม

จากการค้นคว้าพระบรมราโชวาทของคตต่างๆ พบว่า แนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงได้มีการพัฒนามาโดยลำดับจนอาจกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงมีอยู่ 2 แบบ (ก่เกียรติ วิริยะกิจพัฒนา. 2550 : 61-65) คือ

2.3.3.1 เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน สามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่โลกมากและไม่เบียดเบียนคนอื่น

2.3.3.2 เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า คือ การแลกเปลี่ยนร่วมมือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้ส่วนรวมได้รับประโยชน์และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมให้เจริญอย่างยั่งยืนและสามารถสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าสามารถดำเนินควบคู่ไปกับเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานได้ในลักษณะที่เกื้อกูลกันอย่างสมดุล

ในขณะเดียวกัน แนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองได้อย่างพอเพียงในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยไม่ต้องกังวลกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอกต่าง ๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล ความเพียรและความอดทน สติปัญญา และความสามัคคี ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ในระดับบุคคลจึงเปรียบเทียบกับเศรษฐกิจพอเพียง แบบพื้นฐาน ในขณะที่ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 ความร่วมมือกันระดับชุมชนเป็นกลุ่มหรือสหกรณ์ เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และท้ายที่สุด เมื่อกลุ่มหรือชุมชนเข้มแข็ง จึงก้าวไปสู่ขั้นที่ 3 เป็นการสร้างความเข้มแข็งในขั้นที่ 3 ระดับสังคมและประเทศสามารถเปรียบเทียบกับเศรษฐกิจพอเพียง แบบก้าวหน้า

อนึ่ง ในความเป็นจริงการดำรงชีวิตไม่สามารถดำเนินชีวิตตามเศรษฐกิจพอเพียงแบบใดแบบหนึ่งได้เพียงแบบเดียว ต้องดำเนินไปในลักษณะที่เกื้อกูลกันอย่างสมดุล กล่าวคือ คนในสังคมไม่สามารถดำเนินชีวิตที่เน้นการพึ่งตนเองได้เพียงอย่างเดียว ต้องนำหลักการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าที่มุ่งเน้นเสริมหลักแห่งการแบ่งปันกัน และร่วมมือกัน อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและมีไมตรีต่อกันด้วย

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การดำรงอยู่และปฏิบัติตนให้สมดุล ไม่มากไปไม่น้อยไป และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอก ซึ่งมีเงื่อนไขเบื้องต้นก่อนนำเอาปรัชญาไปใช้ คือ ต้องมีการเสริมสร้างพื้นฐานของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ซึ่งหัวใจของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ทางสายกลางและความมีเหตุผล มีหลักวิชาเกื้อหนุนความมีเหตุผล คือ ต้องอาศัยความรู้ รอบคอบและระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน

แนวพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่” เป็นแนวทางในการบริหารการจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยได้ทรงทำการศึกษาและวิจัยเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่มาเป็นเวลานาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 ในพื้นที่ส่วนพระองค์ขนาด 16 ไร่ 2 งาน 23 ตารางวา ไกล้วัดมงคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ในการดำเนินการทฤษฎีใหม่ได้ทรงพระราชทาน 3 ขั้นตอน และจากวารสารมูลนิธิชัยพัฒนา ฉบับเดือนธันวาคม พ.ศ. 2540 ได้กล่าวถึง การดำเนินการตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านทฤษฎีใหม่ทั้ง 3 ขั้นตอน รวมทั้งความเกี่ยวพันกันระหว่างทฤษฎีแต่ละขั้น ดังนี้

1) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 : ผลิตอาหารบริโภคเอง เหลือเอาไว้ขาย ทำให้มีกินอิ่มไม่ติดหนี้ มีเงินออม ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัวโดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งเน้นแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ

ต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับปลูกข้าว เพื่อบริโภค และมีข้อสมมติว่า มีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อ เพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าว จากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำจะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าว เพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้ และที่ดินส่วนอื่น ๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งชายในส่วนที่เหลือ เพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว หลักสำคัญของขั้นที่ 1 คือ ให้เกษตรกร มีความพอเพียงสามารถเลี้ยงตัวเองได้ (Self Sufficiency) ในระดับชีวิตที่ประหยัดก่อน โดยจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 ดังนี้

- 1.1) พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ ร้อยละ 30 ให้ขุดสระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝนและใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชน้ำต่างๆ
- 1.2) พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ ร้อยละ 30 ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันสำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้
- 1.3) พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณ ร้อยละ 30 ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย
- 1.4) พื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ ร้อยละ 10 เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และโรงเรือนอื่น ๆ อย่างไรก็ตามอัตราส่วนดังกล่าวเป็นสูตรโดยประมาณเท่านั้น สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ดินปริมาณน้ำฝนและสภาพแวดล้อม เช่น กรณีภาคใต้ที่มีฝนตกชุกกว่าภาคอื่น ก็อาจลดขนาดของสระน้ำให้เล็กลงได้ อนึ่งในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 เกษตรกรจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชน ราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชนตามความเหมาะสมด้วย

2) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 : รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน ทำเศรษฐกิจชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น เกษตรกรรม หัตถกรรม อุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร ทำธุรกิจป้อนน้ำมัน ขายอาหาร ขายสมุนไพร ตั้งศูนย์การแพทย์แผนไทย จัดการท่องเที่ยวชุมชน มีกองทุนชุมชนหรือธนาคารหมู่บ้าน ความพอเพียงในระดับชุมชน และระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่าง ๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ

กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่าง ๆ มีความพอเพียง ขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้ว ก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตน ซึ่งจะสามารถทำให้ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง การรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกัน มีดังนี้

- 2.1) การผลิต : ร่วมมือในการหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การหาน้ำ เพื่อการเพาะปลูก
- 2.2) การตลาด : ร่วมกันจัดหาผู้รวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว เพื่อลดค่าใช้จ่าย
- 2.3) ความเป็นอยู่ : มีอาหารการกินต่างๆ เช่น กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้าที่พอเพียง
- 2.4) สวัสดิการ : มีสถานอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้กู้ยืมในชุมชน
- 2.5) การศึกษา : มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

3) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 : ติดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคารพาณิชย์ ธ.ก.ส. ตลอดจนเชื่อมโยงกับบริษัทห้างร้านเอกชนมาช่วยในการลงทุนเพื่อทำธุรกิจร่วมกัน รวมทั้งการส่งออก ความพอเพียงในระดับประเทศเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้ จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญาแลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยีและบทเรียนจากการพัฒนาหรือร่วมมือกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่ซึ่งประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่างๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง กลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียน แบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้มากที่สุด ขั้นที่ 3 นี้ ฝ่ายเกษตรธนาคาร และบริษัทห้างร้านเอกชนจะได้รับประโยชน์ ร่วมกัน กล่าวคือ

3.1) เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา)

3.2) ธนาคารกับบริษัทห้างร้าน สามารถซื้อข้าวหรือผลผลิตทางการเกษตรได้ในราคาต่ำ (เพราะซื้อตรงจากตัวเกษตรกร)

3.3) เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาถูก เพราะร่วมกันซื้อเป็นจำนวนมาก กล่าวโดยสรุป 3 ขั้นตอนของการทำเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ คือ ต้องการให้ประชาชนพออยู่พอกิน สมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยากและเลี้ยงตนเองได้ ในหน้าแล้งมีน้ำน้อยก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้มาปลูกพืชผักต่างๆ โดยไม่ต้องไปเบียดเบียนชลประทาน

ทฤษฎีใหม่ทั้ง 3 ขั้นตอนมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันอย่างไร เราสามารถพิจารณาได้จากหลักสำคัญที่พระองค์ท่านทรงระบุเองในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 คือ “ให้เกษตรกรมีความพอเพียง โดยเลี้ยงตัวได้” สามารถสรุปได้ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 นำไปสู่ตัวเองหรือครอบครัวพอเพียง

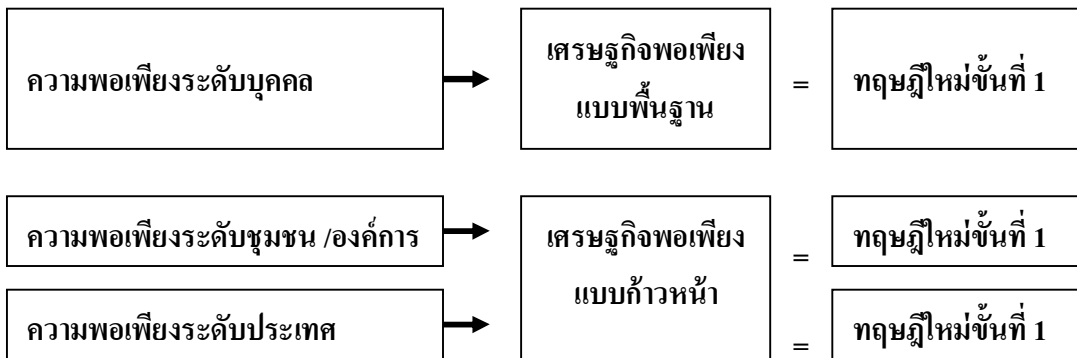
ในทฤษฎีขั้นที่ 2 พระองค์ทรงระบุว่าให้รวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินการ 6 ด้าน (การผลิต การตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา) แสดงถึงกรอบความคิดระดับการจัดการกลุ่มหรือชุมชนให้เกิดการช่วยเหลือกันจนสามารถจัดการคุณภาพชีวิตของกลุ่มหรือชุมชนและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของกลุ่มหรือชุมชนได้อย่างพอเพียง

ในขั้นที่ 3 พระองค์ท่านได้กล่าวถึง “ความร่วมมือ” จากภายนอกกลุ่มหรือชุมชน ทั้งจากภาครัฐกิจ ภาคการเงิน ภาคราชการ ในลักษณะที่ได้ประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย โดยความร่วมมือดังกล่าวนี้ จะต้องสอดคล้องกลมกลืนกับวัตถุประสงค์ 6 ด้านของการรวมกลุ่มกัน ตามทฤษฎีขั้นที่ 2 ทั้งนี้เราจะเห็นได้ว่าในขั้นตอนนี้ สามารถนำทฤษฎีใหม่และแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงเชื่อมโยงเข้าสู่กลไกการผลิตและการตลาดในปัจจุบัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การเชื่อมโยงเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นรูปธรรมระดับสากลหรือระดับภาพรวมในประเทศ

จะเห็นได้ว่าทั้ง 3 ขั้นตอนเป็นรูปธรรมที่สามารถเชื่อมโยงกับนามธรรมแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ได้อย่างสอดคล้องกลมกลืน คือ ครอบครัวพอเพียง (ขั้นที่ 1) ชุมชนพอเพียง (ขั้นที่ 2) และเศรษฐกิจของชาติพอเพียง (ขั้นที่ 3)

ซึ่งจากโครงสร้าง ๆ ของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ 3 ขั้นตอนนี้ ต่อมา มีนักคิด นักพัฒนาจำนวนมาก ได้นำมาพัฒนาเนื้อหารายละเอียดออกไปอีกอย่างกว้างขวางเป็นการประยุกต์ตามประสบการณ์ความคิดที่หลากหลาย

**เศรษฐกิจพอเพียง เป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกหลักการและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่
ทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นตัวอย่างการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ**

ภาพที่ 2.3 เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่
ที่มา : ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา (2550 : 65)

เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นเกษตรที่ยั่งยืนรูปแบบหนึ่ง นอกเหนือจากเกษตรผสมผสานวนเกษตร เกษตรอินทรีย์ และเกษตรธรรมชาติ ซึ่งเน้นการจัดระบบการผลิตทางการเกษตรที่สามารถคงอัตราการผลิตระดับสูงให้ได้ในระยะยาว โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด พร้อมกับคำนึงถึงคุณภาพของสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังจะให้ความสำคัญกับการผลิตที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภค อันจะนำไปสู่การผลิตที่ยั่งยืนและรักษาอาชีพเกษตรกรกรรมให้เป็นอาชีพที่มั่นคงสำหรับเกษตรกรตลอดไป

แนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ มุ่งเน้นการบริหารจัดการที่ดิน และน้ำเพื่อการพัฒนาทางการเกษตร เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนเป็นเบื้องต้น และความมั่นคง สงบสุขเป็นอิสระของประเทศเป็นเป้าหมายสุดท้าย

ดร. ธันวา จิตต์สงวน (ก่อกเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา. 2550 : 65) จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้กล่าวถึง การเกษตรแบบยั่งยืนว่า “กระบวนการพัฒนาและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของการเกษตรแบบยั่งยืน ล้วนแล้วแต่อยู่ภายใต้ปรัชญาที่ว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ว่าด้วยกระบวนการพัฒนาที่มีเหตุมีผล พอดีพอประมาณ เป็นระบบขั้นตอน ยึดทางสายกลาง ไม่รีบร้อนก้าวกระโดด และมีการสร้างภูมิคุ้มกัน ความเสี่ยงภัยอันอาจเกิดขึ้นได้ในยามวิกฤติ”

2.4 แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

2.4.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

ลัดดา ศิลา น้อย (2545 : 34-38) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนว่า หมายถึง แหล่งวิชาการหรือแหล่งข้อมูลในท้องถิ่นแต่ละแห่ง ซึ่งอยู่ใกล้บริเวณที่โรงเรียนตั้งอยู่ ประกอบไปด้วย บุคคลในชุมชน ที่มีความชำนาญเฉพาะทาง สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียนได้ ซึ่งอาจจะเป็น เจ้าหน้าที่ของรัฐ เอกชนผู้ที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ ผู้นำทางศาสนาภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ชาวบ้านที่มีความรู้ประสบการณ์ที่ได้รับสั่งสมจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย หรือผู้รู้ในหมู่บ้าน สถานที่ที่สำคัญในชุมชน ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถานที่ตำรวจ ที่ว่าการอำเภอ วัสดุอุปกรณ์ ที่มีอยู่ได้แก่แผ่นพับ ม้วนวิดีโอ สไลด์ หนังสือรูปภาพ รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่ทางชุมชนจัดขึ้นสามารถนำมาจัดในการเรียนการสอน เพื่อก่อประโยชน์สูงสุดแก่ตัวนักเรียน และแหล่งเรียนรู้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอนกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ดังนี้

1) นักเรียนได้คุ้นเคยมีสัมพันธ์กับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นแนวทางในการปรับตัวและได้รับประสบการณ์โดยตรงจากสภาพแวดล้อม

2) นักเรียนได้สังเกตค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อค้นคว้า หาข้อเท็จจริงจากแหล่งความรู้ นั้น ๆ

3) นักเรียนสามารถเรียนรู้โดยเชื่อมโยงเนื้อหาวิชากับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ด้วยสื่อหลายชนิด และนำไปแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

4) แหล่งเรียนรู้ให้ประสบการณ์ตรงในด้านพฤติกรรม บทบาทอาชีพและปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ในสังคม

5) ทำให้เกิดความเข้าใจชัดเจนถูกต้องในเนื้อหาวิชา ด้วยการไปสัมผัสจริง กับแหล่งเรียนรู้เป็นการให้ประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน

6) นักเรียนเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมรอบตัวมากกว่าเดิม ในการนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้

7) สร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างกับโรงเรียนกับชุมชน

กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 6) กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ แหล่งข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิชาการและประสบการณ์ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียนใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย โดยสามารถเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

กูด (Good . 1993 : 496) กล่าวถึง แหล่งชุมชน คือ สถาบัน องค์กรต่างๆ ตลอดจนทั้งบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถในชุมชน รวมทั้งวัสดุสิ่งของที่มีอิทธิพลต่อนักเรียน โดยทั้งทางตรงและทางอ้อม

จากความหมายและประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน การเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุด ผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา ต้องใช้แหล่งการเรียนรู้ทุกรูปแบบ โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ และระดมทรัพยากรทุกรูปแบบเพื่อการจัดการศึกษา

2.4.2 ประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

1) แหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทบุคคล หมายถึง บุคคล หรือกลุ่มคน ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ความชำนาญเฉพาะทาง ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่อง และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษาได้สามารถจัดประเภทบุคคลได้ดังนี้

1.1) เจ้าหน้าที่ของรัฐ ข้อมูลที่ได้จากเจ้าหน้าที่ของรัฐจะเน้นเกี่ยวกับการบริหารงานของหน่วยงาน ในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ปัญหาการดำเนินชีวิต มลพิษจากสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ ปัญหาเศรษฐกิจ อาชีพ ปัญหาเศรษฐกิจ การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยน แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ ในครอบครัว ฯลฯ

1.2) เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานเอกชนและรัฐวิสาหกิจ ข้อมูลที่ได้จะเกี่ยวกับการดำเนินกิจการ ในการประกอบอาชีพต่าง ๆ การดำเนินกิจการสหกรณ์ การจัดตั้งสหกรณ์ หลักการสหกรณ์ ระบบเศรษฐกิจในชุมชน ปัญหาสิ่งแวดล้อม วิธีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

1.3) ผู้นำทางศาสนา ข้อมูลที่ได้จะเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา พัฒนาการวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การอนุรักษ์โบราณวัตถุ การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่น

1.4) ภูมิปัญญาชาวบ้าน ข้อมูลที่ได้ จะเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่น งานหัตถกรรมที่ทำรายได้และชื่อเสียงให้กับท้องถิ่น การอนุรักษ์เอกลักษณ์ของไทยการพึ่งตนเอง ค่านิยมในการผลิตและบริโภค อย่างประหยัดและอดออม

2) แหล่งความรู้ในชุมชนประเภทสถานที่ เป็นประโยชน์ต่อนักเรียนและครู ในการศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาได้แก่

2.1) สถานที่ธรรมชาติ จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การประกอบอาชีพเศรษฐกิจ

2.2) สถานศึกษาจะมีห้องสมุด ห้องทดลองปฏิบัติสถานที่ฝึกปฏิบัติภาคสนามจะให้ความรู้ด้านการศึกษาทั่วไปได้สัมผัสกับของจริงในรูปของการปฏิบัติการ ด้านการเกษตรอุตสาหกรรมหัตถกรรม

2.3) สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งความรู้ด้าน ศิลปวัฒนธรรม ความรุ่งเรืองในอดีต ปลูกฝังจิตสำนึก ความรักความผูกพัน ความภูมิใจของคนในชาติ การหมุนเวียนเศรษฐกิจในชุมชน กล่อมเกลাজิตใจในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมแบบอย่างการดำเนินชีวิต และพิธีศาสนาที่ถูกต้อง

2.4) สถานที่ทางราชการ ในอำเภอ และจังหวัด

2.5) สถานที่องค์กรเอกชน เช่นธนาคาร โรงงาน ร้านค้า ตลาด ไร่นาสวนผสม ตามแนวเทคโนโลยีพื้นบ้าน

3) แหล่งความรู้ในชุมชนประเภทวัสดุอุปกรณ์ เช่น เอกสาร วัสดุอุปกรณ์จากหน่วยงานราชการ และในท้องถิ่น ที่สามารถนำมาดัดแปลง ให้เหมาะสมกับการเรียนการสอน ในรูปของแบบจำลองของจริง เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ การประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตประจำวัน การติดต่อสื่อสาร การปฏิบัติตามข้อกำหนดในชีวิตประจำวัน

4) แหล่งความรู้ชุมชนประเภทกิจกรรม แบ่งเป็น 2 ประเภท

4.1) กิจกรรมเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น งานบุญในเทศกาลต่าง ๆ สามารถนำมาใช้สอนในเรื่องของขนบธรรมเนียมประเพณี ประวัติความเป็นมา การดำเนินชีวิต ความรัก ความภูมิใจ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ในชุมชนในท้องถิ่น

4.2) กิจกรรมที่ทางราชการจัดขึ้นในชุมชน เช่น วันสำคัญต่าง ๆ สามารถนำมาใช้สอนในเรื่องพระราชประวัติ การพัฒนาเศรษฐกิจครอบครัวด้านการเกษตร ค่านิยมในการผลิตการบริโภค การพึ่งตนเอง การประหยัดและอดออม ตามพระราชดำริ ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นก็จะมีแหล่งความรู้เป็นของตัวเอง ซึ่งอาจจะแตกต่างและคล้ายคลึงกัน ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น และผู้รับผิดชอบในการศึกษาจะรวบรวมไว้เป็นระบบหรือนำมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพอย่างไร สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ (2545) ได้ศึกษาวิธีการจัดการเรียนรู้เพื่อคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและการเรียนรู้ โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ได้ให้ความหมายคำเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับสาระเศรษฐศาสตร์ว่า “แหล่งเรียนรู้ในชุมชน” หมายถึง สถานที่ของชุมชนที่ใช้เป็นที่ทำมาหากินในชุมชน เช่น ตลาด ร้านขายของชำ โรงงานขนาดเล็กในหมู่บ้าน หรือสถานที่หรือสถาบัน ที่รัฐและประชาชนจัดตั้งขึ้น เช่น ศูนย์หัตถกรรมชุมชน หรือบุคลากรผู้ที่มีความรู้ด้าน ต่าง ๆ ในชุมชน เช่น เกษตรกร เป็นต้น

การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2545) ให้ความหมาย คือ กระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ทักษะกระบวนการต่าง ๆ ในการวางแผนเพื่อแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชนร่วมกัน ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) ฝึกทักษะกระบวนการต่าง ๆ ให้กับผู้เรียน
- 2) ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริงจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เจตคติที่ดีต่อแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ
- 3) ส่งเสริมให้ผู้เรียนเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับวิถีชีวิตจริง
- 4) เชื่อมโยงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
- 5) ปลุกฝังให้ผู้เรียนรู้จักและท้องถิ่นมองเห็นคุณค่าและปัญหาของชุมชนของตนเอง
- 6) พร้อมทั้งจะเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน ตลอดจนการมองเห็นคุณค่าและอนุรักษ์ธรรมชาติ
- 7) ปลุกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และให้หลักการพื้นฐาน 4 ประการดังนี้

- 7.1) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกคนในทุกสถานที่ทุกเวลา
  - 7.2) แหล่งเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่มากมาย ทั้งที่เป็นองค์กร สถาบัน ชุมชนวิถีชีวิต การทำมาหากิน ประเพณี พิธีกรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
  - 7.3) การเรียนรู้ที่ดีเกิดขึ้นจากการที่ทุกฝ่ายสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงประสบการณ์ให้เกิดสังคมการเรียนรู้และสังคมคุณธรรม
  - 7.4) การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุข สร้างสรรค์ความคิดเป็นและประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่า
- ในการจัดเตรียมแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ เพื่อการเรียนรู้การสอนสุวิทย์

มูลค่า และอรรถย มูลค่า (2545) กล่าวว่า ควรดำเนินการดังนี้

1) ควรมีการสำรวจ และจัดทำทะเบียน และผังหรือแผนที่ของแหล่งเรียนรู้ ทั้งที่เป็นสถานที่ บุคลากรและสื่อต่าง ๆ เช่น แหล่งวิทยาการในชุมชน แหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและศาสนา แหล่งเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แหล่งเรียนรู้จากสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศนและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ศูนย์เผยแพร่ข่าวสาร เหตุการณ์ในชุมชนวิถีการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้าน

2) ควรสร้างความเข้าใจและขอความร่วมมือกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยการจัดประชุมเสวนากันอย่างแพร่หลายเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ

3) ควรจัดทำแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับ

3.1) การสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสถานศึกษากับแหล่งเรียนรู้

3.2) การวางแผนและการติดต่อประสานงาน

3.3) การกำหนดจุดประสงค์และสาระการเรียนรู้

3.4) การวางแผนวิธีการศึกษาหาความรู้และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

3.5) การกำหนดบทบาทผู้บริหาร ครู บุคลากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.6) การกำหนดมาตรการป้องกันและการประกันความปลอดภัยโดยอาจแสวงหา

รูปแบบการประกันภัยที่ประหยัดและมีประสิทธิภาพให้กับผู้เรียน

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พรสวรรค์ วิษณุวงศ์ (2552 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อการเรียนการสอนของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในเขตภาคกลาง ผลการวิจัยพบว่า 1) การจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อการเรียนการสอนของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในเขตภาคกลาง ในภาพรวม ดำเนินการอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการวางแผนการจัดการแหล่งเรียนรู้ และด้านการนำแผนการจัดการแหล่งเรียนรู้ไปปฏิบัติดำเนินการอยู่ในระดับมาก 2) การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อการเรียนการสอนจำแนกตามตำแหน่ง และตามการแบ่งกลุ่มพื้นที่โรงเรียน พบว่า ไม่แตกต่างกัน แต่ผลการเปรียบเทียบตามประสบการณ์ในตำแหน่งของครูผู้สอน พบว่า ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อการเรียนการสอนของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ ในเขตภาคกลาง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3. การจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อการเรียนการสอนของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ ในเขตภาคกลาง มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่พบว่าเป็นปัญหา ได้แก่ งบประมาณ และทรัพยากรไม่เพียงพอต่อการจัดการแหล่งเรียนรู้ ข้อเสนอแนะ คือ โรงเรียนควรมีการจัดทำแผนในการจัดการแหล่งเรียนรู้ และสนับสนุนงบประมาณให้เพียงพอ ควรมีการซ่อมบำรุงอาคารสถานที่ และมีการระดมทุนจากทุกภาคส่วนมาสนับสนุน

สุจารีย์ จรัสดวง (2552 : บทคัดย่อ) ทำวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร โดยเปรียบเทียบการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครภายในเขตพื้นที่ฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรี จำนวน 4 แห่ง พบว่า การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร 4 แห่งมีรูปแบบในการดำเนินงานและการบริหารงานที่แตกต่างกัน และในการ

บริหารจัดการด้านบุคลากร ควรเลือกบุคลากรที่มีความเหมาะสมในการปฏิบัติงาน เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และบริหารจัดการ ตลอดจนการบริหารจัดการด้านการประชาสัมพันธ์ ควรมีการประชาสัมพันธ์ที่ทั่วถึง เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและรู้สึกภูมิใจที่ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครมีขึ้นเพื่อชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง และนำผลที่ได้มาพัฒนาเป็นแนวทางการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครหรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอื่นๆ ที่เหมาะสม

ศศิธร ภิรมย์นภา (2550 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การศึกษาสภาพการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนในอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า 1) แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนที่มีมากที่สุด ได้แก่ ห้องสมุดและป้ายนิเทศ ลักษณะของกิจกรรมที่จัดมากที่สุด ในโรงเรียนขนาดใหญ่ คือ การให้บริการยืม - คืนหนังสือในห้องสมุด ส่วนลักษณะกิจกรรมที่จัดมากที่สุด ในโรงเรียนขนาดเล็กคือ การฝึกปฏิบัติงานเกษตร 2) แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ประเภทบุคคล โรงเรียนขนาดใหญ่เลือกใช้นักบวช / พระสงฆ์ในการจัดการศึกษามากที่สุด โรงเรียนขนาดเล็กใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุด ประเภททรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น พบว่า โรงเรียนขนาดใหญ่และโรงเรียนขนาดเล็ก เลือกใช้ถ้าขมิ้นในการจัดการศึกษามากที่สุด แหล่งเรียนรู้ประเภทที่มนุษย์สร้างขึ้นโรงเรียนขนาดใหญ่และครูโรงเรียนขนาดเล็ก เลือกใช้วัด / ศาสนสถาน ในการจัดการศึกษามากที่สุด และแหล่งเรียนรู้ประเภทวัฒนธรรมประเพณี พบว่า ทั้งโรงเรียนขนาดใหญ่และโรงเรียนขนาดเล็ก ใช้ประเพณี ลอยกระทง ในการจัดการศึกษามากที่สุด ส่วนรูปแบบการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการจัดการศึกษา โรงเรียนขนาดใหญ่ใช้รูปแบบเชิงวิทยากรมาให้ความรู้แก่นักเรียนในโรงเรียนมากที่สุด โรงเรียนขนาดเล็ก ใช้รูปแบบจัดกิจกรรมเรียนรู้ขึ้นเอง ในโรงเรียนมากที่สุด 3) โรงเรียนในอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการศึกษาทั้งภาพรวม และรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง 4) โรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดเล็ก มีสภาพการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการศึกษา ในภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 แต่เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านการปรับปรุงพัฒนาการใช้แหล่งเรียนรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

เจนจัด ภักดีไทย (2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และเพื่อเปรียบเทียบการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลาง โดยภาพรวมและรายด้านมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง การดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็ก โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โรงเรียนขนาดใหญ่มีการดำเนินงานแตกต่างจากโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยโรงเรียนขนาดใหญ่มีการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้มากกว่า โรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็ก โรงเรียนขนาดกลางมีการดำเนินงานมากกว่าโรงเรียนขนาดเล็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โรงเรียนขนาดเล็กมีการดำเนินงานแตกต่างจากโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดกลางมีการดำเนินงานมากกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก 43 จากการศึกษางานวิจัยในประเทศสรุปได้ว่า การใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนยังประสบกับปัญหาอยู่พอสมควร ปัญหาที่สำคัญของการใช้แหล่งเรียนรู้ คือ การขาดงบประมาณ การขาดแคลนข้อมูลสารสนเทศของแหล่งเรียนรู้ การไม่ได้รับการสนับสนุนจาก

ฝ่ายบริหารเท่าที่ควร และการขาดการจัดการที่ดีและยังพบว่า ขนาดของโรงเรียนก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลให้การดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนมีความแตกต่างกัน

สุมาลี สังข์ศรี และคนอื่นๆ (2548) ทำวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑสถาน โดยศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ประเภทพิพิธภัณฑสถาน เพื่อวิเคราะห์นโยบาย ข้อเสนอนโยบาย และแนวทางการจัดพิพิธภัณฑสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยศึกษาพิพิธภัณฑสถานจำนวน 175 แห่ง ซึ่งเป็นตัวแทนของพิพิธภัณฑสถานทุกประเภท พบว่า ปัญหาในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานกำหนดแผนระยะสั้นและแผนระยะยาวที่ชัดเจน ขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องพิพิธภัณฑสถานโดยตรงในการดำเนินงาน จำนวนบุคลากรไม่เพียงพอ กิจกรรมของนิทรรศการ ขาดความหลากหลาย ระยะเวลาจำกัดในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารข้อมูลให้ประชาชนได้รับรู้ งบประมาณไม่เพียงพอในการพัฒนากิจการพิพิธภัณฑสถาน สถานที่คับแคบ ประเด็นต่างๆ เหล่านี้พิพิธภัณฑสถานไม่สามารถดำเนินการได้เองต้องนำเสนอต่อรัฐบาลหรือหน่วยงานที่ดูแลให้การสนับสนุน ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้พิพิธภัณฑสถานเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 บทนำ

การวิจัยเรื่อง การจัดการแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านพอผาย สร้อยสระกลาง ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

3.2 ขั้นตอนการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัย คณะผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการและขั้นตอนของการวิจัยตามลำดับขั้น ดังนี้

- 3.2.1 ศึกษาบริบทที่เกี่ยวข้องกับวิธีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของบ้านโคกล่าม
- 3.2.2 ศึกษาเอกสารรายงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพอผาย สร้อยสระกลาง
- 3.2.3 ศึกษาการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านพอผาย สร้อยสระกลาง ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
- 3.2.4 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา วิเคราะห์กระบวนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและเสนอรายงาน เป็นรายงานเชิงพรรณนาความ
- 3.2.5 จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์
- 3.2.6 เผยแพร่งานวิจัยและขยายเครือข่ายงานวิจัยสู่สาธารณะชน เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำผลงานวิจัยไปประยุกต์ใช้ และพัฒนางานต่อไป

3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามประเด็นวิจัย คณะผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากพอผาย สร้อยสระกลาง นางลา สร้อยสระกลาง (ภรรยาพอผาย สร้อยสระกลาง) นายวิระ สิทธิสาร (หลานชายพอผาย สร้อยสระกลาง) และบุคคลในครอบครัว

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview)

3.5 การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล (Depth interview) คณะผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis)

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการลงพื้นที่ภาคสนามและทำการสัมภาษณ์เชิงลึกพ่อผาย สร้อยสระกลาง และสมาชิกในครอบครัวของท่าน ณ บ้านเลขที่ 158 หมู่ที่ 1 บ้านสระคุณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ (ผาย สร้อยสระกลาง, สัมภาษณ์. 2555 ; ลา สร้อยสระกลาง, สัมภาษณ์. 2555 ; วีระ สิทธิสาร, สัมภาษณ์. 2555) มีรายละเอียดดังนี้

แหล่งเรียนรู้อันหนึ่งของพ่อผาย สร้อยสระกลาง เป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างแท้จริงโดยเริ่มต้นจากตัวท่านเป็นผู้คิดค้นหา ลองผิดลองถูกจนค้นพบความจริงในการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.1 ประวัติและที่มาของแหล่งเรียนรู้

4.1.1 ภูมิศาสตร์หมู่บ้าน

บ้านสระคุณเดิมชื่อ บ้านผักกาดหญ้า มีนายพราน 9 คน มาเที่ยวหาล่าสัตว์ มีชื่อปรากฏดังนี้ พรานจารย์นวล ราชบรรดิฎ พรานคำตัน คำเทียมแก้ว พรานที นาทิพย์ พรานเส็ง สะเทียรรัมย์ พรานนุ สุขหะ พรานสิงห์ สะเทียรรัมย์ พรานสีจ้อย เชิงการ พรานยอด ทะลาด พรานโหมก โสโรรัมย์ มาทำข้าวไร่ ยกกระท่อมเสาไม้ทาบเปลือกกระดานปูพื้นเอากาบไม้ที่ทาบออกมาปูพื้นนอนเฝ้าข้าวไร่ เพราะตอนนั้นเป็นป่าเป็นดงมีไม้หนานาชนิดมากมาย สัตว์ป่า เช่น ลิง ช้าง เสือ สิงห์ กระทิง หมูป่า ละมั่ง กระทาย บ่าง ชะนี ฯลฯ ปลูกกระท่อมกลางป่าผักกาดหญ้าเพราะผักกาดหญ้ามี่หนามห้อมล้อมกระท่อมทั้ง 9 หลัง และทั้ง 9 ท่านนี้เดิมอยู่ที่บ้านสนวน ตำบลโคกสะอาด ห่างจากบ้านสระคุณ 7 กิโลเมตรเท่านั้น มาครั้งแรกไปตั้งอยู่ที่โคกหนองตาตออยู่ได้ประมาณ 3 เดือน ก็เดือดร้อนเกิดเจ็บป่วยหลายคน พ่อจารย์นวล ราชบรรดิฎ และพ่อคำตัน คำเทียมแก้ว ทำพิธีเสี่ยงทายโดยตัดไม้ใหญ่ยาว 2 ศอก กว้าง 1 ศอก 4 นิ้ว เจาะเป็นหลุมลึก 2 คืบ คือ ทำครกกระเดื่องตำข้าว แล้วฝังดินลงไป 1 ศอก เอาพื้นดิน 1 ศอก แต่งขึ้น 5 ใบ ดอกไม้สีขาว 5 คู่ เทียนน้อย 5 คู่แล้วปั้น รูปคน รูปหมา รูปวัว รูปควายเรียงไว้ตามปากครก ผู้เสี่ยงทายนุ่งผ้าสีขาว ผ้าเฉียงบ่า ตั้งนะโม 3 จบ แล้วเป่า สักเค อารธนา เทวดาและเจ้าที่ภูมิสถานว่าที่แห่งนี้จะตั้งเป็นหมู่บ้านได้ไหม ถ้าตั้งบ้านไม้ได้ก็ขอให้คนล้ม ถ้าตั้งได้ก็ให้สัตว์เล็กล้ม เช่น ไก่ หรือหมา เสี่ยงทายอย่างนี้อยู่ 3 วันปรากฏว่า คนล้มทั้ง 3 วันจึงรื้อบ้านมา ไปตั้งอยู่โนนบ้านเก่า ไกลๆ กับสระน้ำโนนตาล ซึ่งมีวัดชื่อวัดโนนตาลมีหลวงพ่อดูจิตตะวาโร เป็นเจ้าอาวาสกับหลวงพ่อลุ่นที่มาจากบ้านหนองมะเขือ พออยู่ได้ประมาณ 1 ปีก็กลับไปอยู่บ้านเดิม พวกพ่อที่ย้ายมาอยู่ด้วยกันนี้มี 7 หลังคาเรือน ส่วนพ่อสีจ้อยไม่เชื่อฟังคำทำนายจึงไม่ยอมมาด้วย แกหาเลื่อยมาตัดไม้ล้อมรอบบ้านของแกกันเสียเข้าไปกีดลูกๆ แต่อยู่ได้ไม่นานลูกชายก็ตายจริงๆ อย่างไม่น่าเชื่อ แกกินนอนไม่หลับ กินก็ไม่ได้ ภาระจนกระวาย จึงรื้อบ้านมาปลูกอยู่ริมขอบสระน้ำห่างจากบ้านสระคุณประมาณ 500 เมตร พร้อมกับปลูกมะพร้าว 1 ต้น มะม่วง 2 ต้น นี่แหละท่านไม่เชื่ออย่าลบหลู่มันเห็นทันตาแกไม่กล้าเข้าไปปลูกบ้านกับเพื่อนบ้านเดิมอีกเลย ทุกวันนี้แกไปอยู่ไหนไม่มีใครรู้ชัดเจนจริงๆ

ปัจจุบันนี้หมู่บ้านนี้ชื่อบ้านสระคูณตั้งเมื่อ พ.ศ. 2457 อยู่ทางทิศเหนือของอำเภอลำปลายมาศ ห่างจากตัวอำเภามาประมาณ 12 กิโลเมตร แต่เดิมนั้นขึ้นกับ ตำบลสาหร่าย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีกำนันแหลมเป็นกำนันปกครองอยู่

ปี 2459 กลุ่มนายโต สรวนรัมย์รวมทั้งหมด 20 ครอบครัวอพยพมาจากบ้านสนวน ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์มาอยู่ที่บ้านผักกาดหญ้า

ต่อมา ในปี 2473 กลุ่มชาวบ้านสาวเอ้ ตำบลพานแอน อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 10 คน จะไปรับจ้างทำทางรถไฟ จากนครราชสีมาไปจังหวัดอุบลราชธานี ในขณะนั้นมีพ่อของพ่อผายร่วมอยู่ด้วย เขาพากันมาพักแรมค้างคืนอยู่บ้านผักกาดหญ้านี้เองเพราะเดินทางด้วยเท้ายังไม่มีรถยนต์ เดินทาง 1 คืน จึงถึงบ้านผักกาดหญ้า พอมาถึงก็ขนอนพักค้างคืนที่บ้านพ่อสิงห์ สะเทียรรัมย์ พ่อสิงห์และแม่ใหญ่บุญ สะเทียรรัมย์ ได้หุงข้าวหาลปลา ต้มยำทำแกงสุกกันกินอย่างอิมหนาสำราญตามประเพณีของชาวบ้านอีสาน ต่อจากนั้นพ่อใหญ่สิงห์และแม่ใหญ่บุญ ได้สอบถามทุกข์สุขชาวคณะว่าไปอย่างไรมาอย่างไร อยู่บ้านไหน พูดคุยซักถามกันจนรู้ความเป็นไปเป็นมาทุกอย่างว่าจะไปรับจ้างทำทางรถไฟไปอุบลฯ พ่อสิงห์เลยบอกว่าอย่าไปเลยเพราะทำทางรถไฟเขาให้แค่วันละ 50 สตางค์เท่านั้น ทำทั้งวัน แล้วพ่อสิงห์ก็บอกพ่อผายว่าเอาอย่างนี้ก็แล้วกันรวมตัวกันให้ได้ 10 คน ถ้าไม่ทำหมอนไม้ทางรถไฟดีกว่าเพราะว่าหมอน 1 ท่อน เขาให้ 1 สลึง วันหนึ่งๆ ก็คงได้ 4 หมอนไม้ได้วันละ 1 บาท ต่อคน ถ้า 10 คน ก็คงได้หมอนไม้รถไฟ 40 หมอน ทุกคนเลยยินยอมพร้อมใจอยู่ทำหมอนไม้ ทำอยู่ตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ จนถึงเดือน พฤษภาคม 2473 เป็นเวลา 4 เดือน ได้เงินคนละ 1 ชั่ง หรือ 80 บาท

ในปี พ.ศ. 2475 กลุ่มของพ่อจารย์นาม ดงกันจำ จำนวน 32 ครอบครัวอพยพ จากวาปีปทุม อีกแลมาสมทบกับหลวงพ้อออน อัมมะโร และหลวงพ้ออินทร์ อนุโตโร และพ้อขุนปราบ อำเภอกวาปีปทุมเหมือนกัน ทั้งหมดเดินทางมาที่บ้านผักกาดหญ้า

บ้านสระคูณ (บ้านผักกาดหญ้า) มีเนื้อที่ตั้งหมู่บ้าน 110 ไร่ เศษ พื้นที่สาธารณะและทำเลเลี้ยง สัตว์ 2,865 ไร่ พื้นที่ปลูกหมอนเลี้ยงไหมมีเนื้อที่ 483 ไร่ อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านห่างออกไป 2 กิโลเมตร

4.2 พ่อผาย สร้อยสระกลาง

4.2.1 ประวัติและชีวิตส่วนตัว

สัมภาษณ์พ่อผาย สร้อยสระกลาง (พ่อผาย สร้อยสระกลาง, สัมภาษณ์. 2557) ท่านเป็นลูกของพ้อซา และแม่สอน สร้อยสระกลาง แม่สอนอุ้มท้องผายมาตั้งแต่บ้านโนนสาวเอ้ พ่อและแม่อพยพออกมาจากบ้านโนนสาวเอ้ เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2473 เวลา 09.00 น. ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 9 นอนพักกลางทาง 2 คืน จำนวนครอบครัวที่ร่วมอพยพมาครั้งนั้น ทั้งสิ้น 35 ครอบครัว มาถึงเขตบ้านสระคูณ (บ้านผักกาดหญ้า) ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 830 เมตร คณะผู้อพยพก็เป่าสังข์เรียกให้คนเฝ้าคนแกะออกมารับผู้อพยพ ทางเจ้าของพื้นที่เป่าสังข์ตอบขณะเดียวกันเจ้าของบ้านมีพ้อโหมก พ้อเส็ง พ้อใหญ่ที่ นาทิพย์ พ้อใหญ่ลือ มุ่งดี พ้อใหญ่โต สรวนรัมย์ ได้นำอาหารหวานคาว ไปเลี้ยงเจ้าที่เจ้าทางที่มาส่งครอบครัวชื่อ พญาสีคอนเตา จนอิมหนาสำราญแล้วจึงส่งท่านกลับคืนสู่อำเภอยักษ์ภูมิพิสัยเดิม ส่วนครอบครัวที่มาก็ให้นายขุนหาญ เป็นผู้รับมาอยู่บ้านสระคูณแทน หลังจากนั้นเวลาประมาณ

08.30 น. แม่ผมก็ปวดท้องคลอดผมจึงร้องเรียกพ่อผมและญาติๆ เมื่อได้ยินเสียงร้องเรียกทุกคนจึงเร่งรีบขึ้นเกวียนมุ่งหน้าเข้าสู่หมู่บ้านอย่างรีบด่วน พอมาถึงบ้านของพ่อใหญ่โหมก โสโรรัมย์ จึงได้หยุดเกวียน และเมื่อแม่ลงจากเกวียนก็คลอดผมออกมาพอดี เมื่อเวลา 09.00น. ของวันที่ 3 สิงหาคม 2473 ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 ที่ลานบ้านของพ่อใหญ่โหมก โสโรรัมย์ แม่ผมบอกว่าผมเกิดกับดินไม่มีอะไรรองรับเลยทั้งร่างกายผมตั้งแต่หัวจรดเท้าติดดินหมดทั้งตัว ท่านบอกว่าสงสารลูกมากเกิดบนดินข้ายังไม่มีย่านเหมือนคนอื่นเขา ไม่มีน้ำอาบต้องอาศัยคนอื่นทั้งหมดมาต้มน้ำร้อนกินแม้กระทั่งแม่อยู่ไฟยังไปเยี่ยมคนอื่นมาใช้จนกว่าจะครบ 21 คืน การอยู่กรรมกินน้ำร้อนนอนผิงไฟเป็นประเพณีหนึ่งของชาวไทยอีสาน

พ่อผ้าย สร้อยสระกลาง มีพี่น้องร่วมท้องเดียวกันทั้งสิ้น 7 คน เป็น ผู้ชาย 4 คน ผู้หญิง 3 คน ได้แก่

1. นางบัวสี นานอก (เสียชีวิตแล้ว) แต่งงานกับพ่อพุทธร นานอก มีลูก 3 คน ชาย 1 หญิง 2 ลูกทั้ง 3 ได้แต่งงานและมีครอบครัวแล้ว
2. นางมี ทิงไธสง แต่งงานกับพ่อจันดา ทิงไธสง (เสียชีวิตทั้งสองคน) มีลูก 3 คน ชาย 2 หญิง 1
3. นายล้น สร้อยสระกลาง (เสียชีวิตแล้ว) แต่งงานกับนางบุญสม สร้อยสระกลาง (เสียชีวิตแล้ว) มีลูก 3 คน ชาย 2 หญิง 1
4. นายผาย สร้อยสระกลาง แต่งงานกับแม่ลา สร้อยสระกลาง มีลูก 2 คน ชาย 1 หญิง 1
5. นางใส ปินะนายัง
6. นายสาย สร้อยสระกลาง
7. นายน้อย สร้อยสระกลาง

ภาพที่ 4.1 สถานที่ทำงานของพ่อผาย สร้อยสระกลาง
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโข. 2557.

4.2.2 ประวัติการศึกษา

จากการสัมภาษณ์พ่อผาย สร้อยสระกลาง (ผาย สร้อยสระกลาง, สัมภาษณ์. 2555) จึงได้ทราบประวัติของท่านดังนี้

ในปี พ.ศ. 2480 พ่อผาย สร้อยสระกลาง มีอายุได้ 8 ขวบ ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนวัดมีหลวงพ่อบอน อัมมะโรเป็นครูสอน ท่านสอนสระ อา อี อี้ อือ อุ อู ฯลฯ และ ก ข ซ ค ค ฯลฯ พออ่านออกเขียนได้ พ่อผายไปโรงเรียนเกือบทุกวัน จนถึงปี พ.ศ. 2482 จึงได้เข้าโรงเรียนวัดบ้านสระคูณ มีครูชื่ออาจารย์พิมพ์ และอาจารย์แดง มาสอนหนังสือ และในปีพ.ศ. 2486 พ่อผายสอบขึ้นชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จนถึงปีที่ 4 หลังจากนั้นจึงได้ออกจากโรงเรียนเมื่ออายุได้ 14 ปี พ่อผายอยากเรียนต่อที่ตัวอำเภอลำปลายมาศ แต่พ่อไม่อนุญาตให้ไปเรียนเพราะไม่มีคนเลี้ยงควาย

เมื่ออายุได้ 10 ขวบ แม่ผายก็เสียชีวิต ตอนนั้นผมเสียใจมากเลยครับ ตอนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ผมสอบได้ที่ 2 ของโรงเรียน (แต่ตอนแม่ผายยังมีชีวิตอยู่ผมสอบได้ที่ 1 ของโรงเรียนทุกปี) เพราะใจมัวกังวลพะวงคิดถึงแม่บังเกิดเกล้า ตอนนั้นผมยังเด็กอยู่เห็นแต่แม่ของคนอื่น เห็นลูกคนอื่นเขานอนบนตักแม่ ดูแล้วอบอุ่นน่ารักแต่แม่ของผมได้ตายไปจากโลกนี้แล้วผมจึงเศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างมาก พ่อผายพูดกับตนเองช่างเถอะถ้าพูดไปก็เป็นธรรมดาของสังขารย่อมมีเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นของธรรมดาที่เราหลีกเลี่ยงไม่ได้หรอกครับ

เมื่ออายุได้ 14 ปี พ่อผายออกจากโรงเรียนแล้วก็ไปเป็นลูกจ้างเลี้ยงวัว 50 ตัว อยู่บ้านตาจิง หมู่ที่ 5 ตำบลตลาดไพร อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา เลี้ยงอยู่ 2 ปี เขาให้วัวปีละตัว ได้วัวมา 2 ตัวเป็นตัวเมียทั้งคู่ พ่อก็บอกพ่อผายว่า “ ลูกเอ๋ยดูให้ดีนะลูกรัก ถ้าเขาจะให้วัวต้องดูนมวัวก่อนว่าวัวที่มีท้อง 6 เดือน ถ้าหัวนมชี้ไปข้างหน้าเป็นลูกตัวเมีย ถ้านมวัวชี้ไปข้างหลังเป็นลูกตัวผู้และให้เอาเชือกวัดรอบหัววัดตั้งแต่กหวัดไปรอบๆ ใบหูลงมาจรดกันแล้ววัดดูว่าเชือกจะถึงปากมดลูกไหม ถ้าไม่ถึงอย่าเอาวัวตัวนั้นเพราะมันจะเลี้ยงลูกไม่ดี” นี่แหละครับเราเป็นลูกชาวไร่ชาวนาก็ต้องเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นจริงฟ้าฝนก็ต้องตามฤดูกาลไม่เหมือนทุกวันนี้ ถึงฤดูเดือนฝนฝนก็ตกชวานาก็หาแอกน้อยแอกใหญ่ พ่อผายเป็นเด็กก็ไปตามพ่อหาแอกน้อยที่โคกหนองตาต เพราะที่นั่นมีไม้หลายชนิด พ่อผายเลยถามพ่อว่า

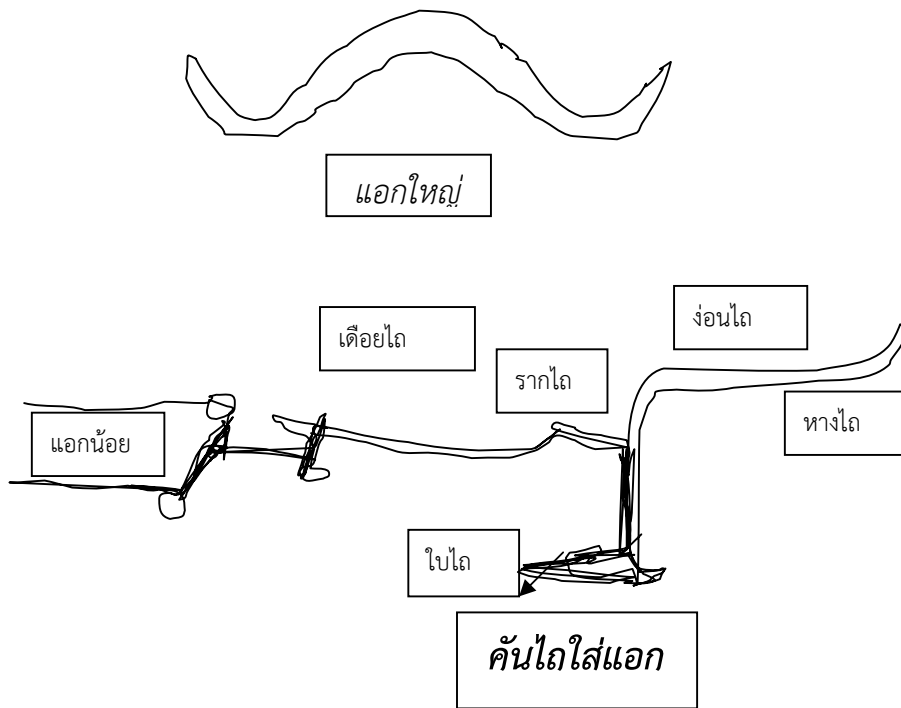
“แอกน้อยคืออะไร”

พ่อก็ตอบว่า “แอกน้อย คือ ไม้เนื้อแข็งที่เราหามาได้แล้วถากให้ดีแล้วจะรูตรงกลางของแอกเพื่อใส่หนังตองแอกนะลูก”

แล้วพ่อก็เลยหาไม้แอกเก่าๆ มาให้ดูผมจึงได้เข้าใจ

พ่อผายก็ถามต่อว่า “แล้วแอกใหญ่ล่ะพ่อ”

พ่อตอบว่า “ แอกใหญ่นั้นสำหรับใส่คอกควายผูกเชือกเข้าใส่กับแอกน้อยมีหนังตองแอกใส่กับคันไถให้ควายลากไปเรียกว่า ไถนา”

ภาพที่ 4.2 คันไถใส่แอก

ที่มา : พ่อผาย สร้อยสระกลาง. 2557.

“ถึงฤดูทำนาเดือนหก”

“...ฟังเสียงหย่าวๆ ฟ้าฝนหลังรินไหล..พูนเยอ
 ลมพานพัดป่าดงแดนไม้เหลียว...
 เบิ่งใส..น้ำไหลโห่ง...ไหลลงโฮมบ่อนขุ่ม
 ดินก็ขุ่มมวลหมูไม้ใบตัวดอกสลอน
 เป็นตาอ่อนซอนเต้...ยามฝนฟ้าลวง
 ปวงหมู่เจ้าพี่น้อง...เห็นแล้วม่วนกะใจ
 ผุงพีและน้องเตรียมลงไฮไถนา
 ก่อนจะไถนาให้หัวหน้าครอบครัว
 หามือหาวันก่อนว่าหัวนาค..หางนาอยู่ทางไหน
 ถ้าเดือนหกหัวตกท้องใต้...เจ็ดแปดเก้าหัวออกท้องเหนือ
 ถ้าแฮกนา..ไถตะวันตกไปตะวันออกมันจะไม่ตำเกล็ดนาค
 .....ไถจะไม่หัก..ควายไถนาจะไม่เจ็บแข็งเจ็บขา...”

เมื่อครั้งพ่อผายเป็นเด็กตื่นเช้าๆ เวลาตีห้าพ่อผายจะปลุกให้ตื่นนอนแต่เช้าเป็นประจำทุกๆ วัน ตื่นมาล้างหน้าล้างตาใส่เสื้อแขนยาวกางเกงขาสั้น ลงจากบ้านเดินเข้าประควายหาค้อนตีลิ้มโคน (คอก) ควายเอาเศษผ้าขาดๆ รองหัวลิ้มโคน เวลาต่ออย่าให้มีเสียงดัง กลัวบ้านหลังอื่นเขารู้และเวลาผมขี่ควายไม่ให้ไล่ควายเสียงดังอื่นๆ พยายามเอาสันน่องกระตุกข้างควายให้เดินเร็วๆ ส่วนพ่อจะแบกจอบและมีด

ตามหลัง พอออกมาพ้นเขตหมู่บ้านประมาณ 800 เมตรควายก็ตื่นตกใจเต้นยึกยักเกือบจะตกจากหลังควายอีเล่ (ควายเขาแยะ) ผมตกใจมาก เลยร้องถามพ่อของผมว่า

“พ่อ ควายตื่นอะไรหรือพ่อ ?”

พ่อตอบว่า “กวางดอกลูก รีบไล่ควายไปนาเราเถอะมันยังอยู่อีกไกลเดี๋ยวมันจะสว่างก่อน”
เดินต่อมาอีกไม่นานก็เจอหมู่ป่าเดินเป็นหมูออกหาอาหารกิน เสียงร้องอู๊ดๆ กินผลไม้มะกอกมะตูม ลูกยอป่า ควายก็ตื่นอีก พ่อผายก็ถามพ่ออีกว่า

“ผมจับหมูป่าไปเลี้ยงได้ไหม ?”

พ่อตอบว่า “ไม่ได้หรือลูก มันเป็นหมูป่า ..อย่าไปจับมันมันดุมาก..”

และเมื่อไปถึงทุ่งนา ... ก็ได้ยินเสียงกบเสียงเขียดร้องเอ็บๆๆ ผมลงจากหลังไ้ทุยไปจับกบที่มีน้ร้องเอ็บๆ มันเดินไปเดินมา..เต็มไร่เนา พ่อผายจับเอาแต่ตัวเมียตัวใหญ่ไข่เต็มท้องใส่หมวง (ข้อง) กลับบ้านจะไปทำเป็นอาหารไปโรงเรียน

พ่อผายนึกย้อนหลังไปประมาณ 60 ปี ที่ผ่านมา ดินน้ำ ป่า ลำห้วย หนอง คลอง บึง ปู ปลา กุ้ง หอย มากมาย น้ำไหล ไส้สะอาด ปราศจากมลพิษ ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีนกเขา นกเขา นกขุม นกกระสา นกกระชูด เกิดหอย คอก่าน...ไม่อดอาหารที่จะกิน ผลไม้มากล้นคนก็กินพอ ..บ่อดบ่อยาก...

เห็ดก็มีหลายเห็ด...เห็ดโค..เห็ดปลวก เห็ดเพ็ก เห็ดแทต เห็ดทา เกิดขึ้นมาตั้งพันตั้งร้อยเห็ดปลวกใหญ่ปลวกน้อย ปลวกตาบ ปลวกจิก ถ้าเดินข้ามรั้วถั่วดำตา..อ้าปากขึ้นบักสีดาหล่นใส่ตั้ง (จุมก) ตั้งหม้อไว้ปลาเต็นเข้าเอง...

ฉะนั้นจะทำอะไรก็ต้องให้รู้อดีต ปัจจุบัน และอนาคต เพราะอดีตเป็นครูสอนเราอย่างดี แต่อิตมมันกลายเป็นอดีตมันไม่หวนกลับคืนมาได้...เพราะมันเป็นอดีตไปแล้ว ยังทิ้งไว้แต่ปัจจุบัน และอนาคตยังไม่ถึง ปัจจุบันเท่านั้นที่จะใช้วางแผนให้ดีเพื่ออนาคต

“ให้รู้เขา รู้เรา รู้เท่า รู้ทัน รู้กัน รู้แก่ ถ้าไม่รู้มันจะแยที่หลัง เดียวมันจะเป็นแบบผู้ใหญ่ลี้ตีกลองประชุม”

ดังนั้นทำให้พ่อผายคิดได้ ตอนท่านกลับจากท้องนาได้กบเขียดมาถึงบ้านเห็นแม่กำลังเก็บตัวไหมสุกใส่จ่อ อีกมือหนึ่ง ไกวน้องนอนอยู่ แม่บอกพ่อผายว่า

“ลูกมาไกวน้องที่แม่จะเก็บตัวไหม”

พ่อผายก็ไปไกวน้องแทนแม่...พอน้องแลเห็นพ่อผายก็ร้องไห้ไม่ยอมนอน พ่อผายเลยขอให้แม่มากล่อมน้องส่วนผมจะเก็บตัวไหมสุกแทนแม่เอง...แม่ก็เลยมาไกวน้องต่อ เมื่อท่านไกวน้องนั้นแม่ก็ร้องเพลงกล่อมน้องว่า

“แม่ไปไร่ชี้ควายเขาลา...แม่ไปนาชี้ควายเขาตุ้

ขาหนึ่งกู่...ขาหนึ่ง เหยียดซอย...เอ๋..เอ๋อ..เออ..เอ้อ...เอ๋อ..เอ้อ..เอ้อ...

แม่ไปไร่หมกไข่มาหา...แม่ไปนาหมกปลาป้อน

แม่เลี้ยงหม่อนอยู่ป่าสวนหม่อน...”

พอพ่อผายได้ยินแม่กล่อมน้องท่านก็คิดในเก็บไว้ในใจ คำคมที่ท่านกล่อมและเมื่อแม่กล่อมน้องอีกครั้งพ่อผายก็จัดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน แผลออกมาเพื่อใช้พัฒนาในอนาคตเมื่อผมโตขึ้น

ในปี 2508 พระรองเจ้าคณะอำเภอขึ้นนะให้พ่อผายสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้านสระคุณผมได้รับคะแนนเสียงท่วมท้น 285 เสียง จาก 290 เสียง เพราะชาวบ้านศรัทธาเนื่องมาจากพ่อผายเคยเป็นพระ

มาก่อนและทำหน้าที่ครูบาสอนคนมาตลอด เช่น อบรมคนที่ไปบวชพระหรือให้คุณค่าการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง **ให้เห็นความสำคัญของความสมดุล ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ** พร้อมกับจัดกิจกรรมให้ผู้ที่มาบวชจะต้องเอาต้นมะพร้าวและหน่อมาปลูกในวัดทำให้ผู้คนเลื่อมใสและศรัทธา

เมื่อพ่อผายได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับคะแนนท่วมท้น ถือเป็นภารกิจที่สังคมท่านจึงได้ปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนแนวความคิดกับผู้นำองค์กรสามฝ่าย ได้แก่ 1) องค์กรทางศาสนา มีหลวงพ่อบุญศรีสุทธี สิริชัย รองเจ้าคณะอำเภอลำปลายมาศ 2) ฝ่ายสงฆ์ คือ อาจารย์พิชัย จันทร์แทน อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านสระคูณ 3) นายผาย สร้อยสระกลาง ผู้ใหญ่บ้านบ้านสระคูณ หมู่ที่ 4 ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อช่วยคิดวิเคราะห์หาปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน หมู่บ้านว่ามีอะไรบ้าง เราซึ่งเป็นผู้นำชุมชนต้องร่วมกันแก้ไขปัญหาคือต่อไป

4.2.3 ผลงาน รางวัล และเกียรติบัตรที่พ่อผาย สร้อยสระกลางได้รับ

พ่อผาย สร้อยสระกลาง ได้รับรางวัลและเกียรติบัตรเรียงตามลำดับ พ.ศ. ดังนี้

ภาพที่ 4.3 รางวัลและเกียรติบัตรของพ่อผาย สร้อยสระกลาง
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโข. 2557.

พ.ศ. 2526 รางวัลแบบทองคำ ผู้ใหญ่บ้านยอดเยี่ยม จากกระทรวงมหาดไทย

พ.ศ. 2530 ได้รับใบเกียรติบัตรผู้ที่มีส่วนสนับสนุนและส่งเสริมงานพัฒนาขององค์กรเอกชน พัฒนาชนบทในเขตอีสานใต้ ของคณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท เขตอีสานใต้

ภาพที่ 4.4 ผู้ที่สนับสนุนและส่งเสริมงานพัฒนาขององค์กรเอกชนพัฒนาชนบทในเขตอีสานใต้
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโข. 2557.

พ.ศ. 2526 รางวัลแบบทองคำ ผู้ใหญ่บ้านยอดเยี่ยม จากกระทรวงมหาดไทย

พ.ศ. 2532 ได้รับรางวัลคนดีศรีสังคม จากมูลนิธิหมู่บ้าน

พ.ศ. 2532 ได้รับใบเกียรติบัตร “บุคคลดีเด่นของชาติ สาขาพัฒนาสังคม (ด้านการพัฒนาชุมชน)” จากคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

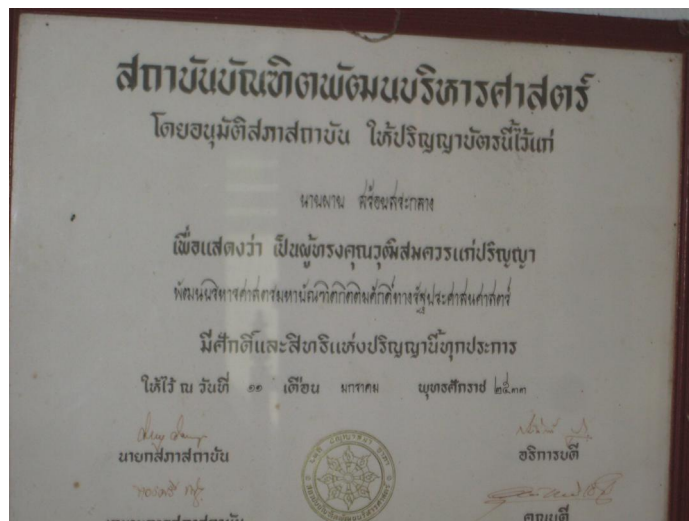
ภาพที่ 4.5 บุคคลดีเด่นของชาติ สาขาพัฒนาสังคม (ด้านการพัฒนาชุมชน)”
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโข. 2557.

พ.ศ. 2533 ได้รับรางวัลการยกย่องเป็นคนดีศรีลำปลายมาศ
 พ.ศ. 2533 เข้ารับพระราชทานปริญญาบัตร พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต-
 กิตติมศักดิ์ ทางรัฐประศาสนศาสตร์

ภาพที่ 4.6 พ่อผาย สร้อยสระกลาง เข้ารับพระราชทานปริญญาบัตรพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต
 กิตติมศักดิ์

ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตั้งโช. 2557.

ภาพที่ 4.7 ปริญญาบัตรพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์
 ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตั้งโช. 2557.

พ.ศ. 2546 รางวัลการเชิดชูเกียรติ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 จากสำนักงาน
เลขาธิการสภาการศึกษา

พ.ศ. 2550 ได้รับใบเกียรติบัตร การดำเนินงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พ.ศ. 2553 รางวัลการยกย่องและเชิดชูเกียรติบัตรเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่สนับสนุนการ
ปลูกต้นไม้ยืนต้นทนอย่างหลากหลายยอดเยี่ยม

พ.ศ. 2553 ได้รับใบเกียรติบัตร “คนดีเพื่อแผ่นดิน” เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ทางการ
เกษตรแก่เกษตรกร หน่วยงานราชการ และประชาชนที่สนใจ จากมูลนิธิพัฒนา ปรีดาวิภาต

ภาพที่ 4.8 เกียรติบัตร “คนดีเพื่อแผ่นดิน”
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโฮ. 2557.

พ.ศ. 2553 ได้รับการแต่งตั้งเป็นปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน สาขาปราชญ์เกษตร
เศรษฐกิจพอเพียง ประจำปี 2553 จากคณะกรรมการส่งเสริมปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน

ภาพที่ 4.9 เกียรติบัตรปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน ประจำปี 2553
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโฮ. 2557.

พ.ศ. 2556 ได้รับเข้ารับพระราชทานปริญญาบัตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
ศิลปศาสตร์ สาขาพัฒนาสังคม จากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

4.2.4 ปรัชญาของพ่อผาย สร้อยสะระกลาง

ในการดำเนินชีวิตของพ่อผาย สร้อยสะระกลาง ปรัชญาของท่านคือ
“อึดตahi อึดตahi โน นาโถ แปลว่า ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน”

4.3 การดำเนินงานของแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

4.3.1 สถานที่ตั้งแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง บ้านพ่อผาย สร้อยสะระกลาง

จากการศึกษาดูงาน และสัมภาษณ์ พ่อผาย สร้อยสะระกลาง (ผาย สร้อยสะระกลาง, สัมภาษณ์. 2557 ; วีระ สิทธิสาร, สัมภาษณ์. 2557) สรุปการดำเนินงานของแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้ ในบริเวณของแหล่งเรียนรู้มีบ้านพักรับรอง จำนวน 1 หลัง มีอาคารในการดำเนินงาน จำนวน 2 หลัง สามารถรองรับผู้ที่มาศึกษาดูงานได้จำนวน 100-150 คน และถ้าต้องการพักค้างคืนเพื่อศึกษาข้อมูลหรือเข้าฝึกอบรมสามารถพักได้ (แยกพักชาย-หญิง) สามารถให้สมาชิกในครอบครัวของแหล่งเรียนรู้จัดทำอาหารและเครื่องดื่มบริการให้ได้ โดยคิดราคาเป็นรายหัวในเป็นแบบมิตรภาพ วัตถุประสงค์ในการจัดทำอาหารและเครื่องดื่มจะอยู่ในบริเวณรอบบ้าน (ปลอดสารเคมีหรือแบบอินทรีย์) ปลูกผักเองกินเอง เลี้ยงหมู ปลา ไก่ เป็ดไว้กินเอง

ภาพที่ 4.10 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีโต้้น้อย
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตั้งโช. 2557.

ภาพที่ 4.11 พ่อผาย สร้อยสรระกลาง ผศ.ดร.กิงแก้ว ปะติตังโซ และคณะวิจัยเก็บข้อมูล (2557)
ที่มา : กิงแก้ว ปะติตังโซ. 2557.

4.3.2 การปรับแนวคิดสร้างชีวิตใหม่ของพ่อผาย สร้อยสรระกลาง

“กว่าจะมีวันนี้” พ่อผาย สร้อยสรระกลาง ชาวนาแหล่งบ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีชีวิตเช่นเกษตรกรทั่วไปที่เคยคิดว่าการทำเกษตรหวังรวยต้องมีที่ดินผืนใหญ่ที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวให้ได้ผลผลิตมากๆ ขายได้เงินเยอะๆ จึงจะเรียกว่าประสบผลสำเร็จ แต่ทางเดินนั้นกลับทำให้ พ่อผาย คิดว่าน่าจะหาทางช่วยตัวเองก่อนแล้วจึงกลับมาช่วยชาวบ้าน พร้อมเสนอขายที่สาธารณะที่อำเภอละหานทราย จำนวน 100 ไร่เศษ เพื่อปลูกข้าวโพด พร้อมพูดหวานล่อมให้เห็นลาก้อนโตที่จะเกิดขึ้นเมื่อความคิดถูกรอบงำด้วยความทุกข์จากภัยแล้ง และความโลภจากลาภดังกล่าว พ่อผายจึงตัดสินใจกู้ธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) จำนวนสี่หมื่นบาท รวมกับเงินออมของตนเองอีกหนึ่งประมาณหนึ่งหมื่นบาทไปลงทุนไถ่ต้นไม้ ถางป่าเพื่อปลูกข้าวโพด การดำเนินการผ่านไปหนึ่งปี ช่วงนั้นข้าวโพดราคาดีมาก แต่ผลผลิตข้าวโพดได้นิดเดียว เพราะภาวะจากภัยแล้งจัด จึงทำให้พ่อผายไม่พอจ่ายค่าดอกเบี้ยของ ธกส.

ปีที่ 2 ปี พ่อผายได้ผลผลิตมากมาย แต่ต้องไปเข้าคิวขาย ไม่มีอำนาจต่อรอง กำหนดราคาเองไม่ได้ ถูกหักค่าน้ำมันหักค่านี พ่อผายรู้สึกไม่พอใจ แต่ก็ทำอะไรไม่ได้ โชคยังดีพ่อผายไม่ได้ไปประท้วงราคาผลผลิตตกต่ำกับเพื่อนๆ จึงไม่ถูกหมากัด ต่อมาพ่อผายจึงได้มานั่งคิดทบทวน จึงรู้ว่าเดินมาทำสิ่งนี้มีผิดวิธีผิดทาง เพราะคิดอยากรวย ผลที่เกิดขึ้นกลับเป็นหนี้ ทำลายทุนทางสิ่งแวดล้อม ทำลายทุนทางครอบครัวและสังคม เพราะต้องจากบ้านเกิดเมืองนอนมา เมื่อรู้ว่าคิดผิดก็คิดใหม่ถอยหลังกลับมาตั้งหลักที่บ้านสระคูณ ผันเห็นความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติรอบบ้าน ผันเห็นผู้คนรักใคร่กลมเกลียวกัน ทำให้เกิดพลังทั้งกาย และใจอย่างมาก เมื่อเกิดสัมมาทิฐิพร้อมด้วยพลังกายและพลังใจ ทำให้พ่อผาย

บอกกับตนเองว่า **"เราเป็นชาวนาจะไปเป็นนายอำเภอ ไปเป็นหมอ ย่อมฝืนธรรมชาติ น่าจะเป็นชาวนาที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และที่สำคัญมีความสุข"** กล่าวคือ มีหลักประกันในชีวิตครบถ้วน มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมดี มีอิสรภาพ มีความภาคภูมิใจ และเข้าถึงธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ความคิดดังกล่าวทำให้พ่อผ่ายผันธงลงไปว่าจะต้องออมน้ำบนผืนแผ่นดินทำกินของตนเพื่อให้มีข้าว นก ปลา ต้นไม้ที่หลากหลายนานาอายุ จึงตัดสินใจใช้จอบขุดดินปั้นสระด้วยมือ ซึ่งภรรยาไม่ยอม บอกว่านานมีนิดเดียวแค่ 15 ไร่ และตนเองเป็นเจ้าของจะเอาไว้ทำนา ลูกก็ทักท้วง แต่ความแน่วแน่ที่พ่อผ่ายมีอยู่เป็นแรงขับเคลื่อนที่ทรงพลังยิ่งนัก จึงไปขุดสระเองด้วยมือ แต่เพียงลำพัง ด้วยจิตใจที่แน่วแน่ ว่างเปล่าหมดความกังวลใดๆ ในช่วงปี พ.ศ. 2508 เกิดมีความหวัง ฝนเห็นต้นไม้หลายๆ ชนิด ทั้งต้นกุง ต้นจิก ต้นเต็ง ต้นรัง ต้นแดง ต้นชาด และต้นอื่นกว่า 30 ชนิด พ่อผ่ายเล่าให้ฟังว่า พ่อผื่นเห็นเห็ดไซ้ เห็ดปลวก เห็ดเพ็ก เห็ดพวก เห็ดแตก (ภาษาท้องถิ่น) เห็ดทาเกิดตั้งเป็นตั้งร้อย ผื่นเห็นปลวกใหญ่ ปลวกน้อย ปลวกจิก ปลวกตาด" ความว่างและความหวังทำให้ไม่มีทุกข์ใดๆ มาครอบงำได้ ไม่ว่าจะเป็ความเหนื่อยยาก จากการขุดสระ ความแล้ง ความหิว มีค่าแก้ตัวให้เองจากหัวใจของเรา เช่น **"แล้งเป็นโอกาสให้เราได้ขุดสระ"** **"หิวรอก่อนนะ ปีนี้กำลังทำ ปีหน้าค่อยกิน"** เป็นต้น

ภาพที่ 4.12 บ่อน้ำเลี้ยงปลา
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโช. 2557.

ในที่สุดให้หลัง 8 เดือน สระลูกแรกก็เสร็จสิ้นลงเมื่อประมาณเดือนมิถุนายน พ.ศ 2528 ฝนตกลงมาพอดีจนน้ำเต็มสระ ความใส่ใจทำให้ได้ยินจากวิทยุว่าที่ท่าพระ จังหวัดขอนแก่นมีการสอนเรื่องการเลี้ยงและเพาะปลา จึงตัดสินใจเดินทางไปเอาความรู้มาได้ พร้อมปลา 1,000 ตัวมาเลี้ยงด้วยสูตรอาหารที่พึ่งตนเองได้ ตามที่ได้ร่ำเรียนมา 9 เดือนให้หลังก็ได้ปลาตัวโตๆ

นักวางแผนอย่างพ่อผ่ายไม่เคยปล่อยให้โอกาสหลุดมือ จึงพาหลานไปนาด้วยเพื่อทำหน้าที่ผู้สื่อข่าว ไปถึงนาช่วยกันจับปลาใส่แห แล้วพ่อผ่ายแกลั้งทำเป็นปวดท้องมาก ให้หลานวิ่งไปตามแม่มาดูแลและแกลั้งเอาน้ำลูบตัวให้เย็นๆ แม่ลามาถึงเอามือแตะตัวเห็นเย็นๆ ตกใจมาก ถามว่า **"ปวดท้องเฮงสิ"** จึงตอบว่า **"ดีขึ้นแล้วละ แต่ลูกไปเอาปลาไม่ไหว ช่วยไปเอาปลาขึ้นให้ที"** พร้อมกับชี้แหที่

อยู่ริมสระ แม่ลาเดินไปยกแหขึ้น พร้อมอุทานว่า "ป้าด ปลา คือ หลาย พ่อมาดูปลาเฮา" พ่อผายนึก อยู่ในใจว่าตัวเองขุดดิน ตัวเองเลี้ยงปลา แต่ตอนนี้กลายเป็นปลาเรา ไม่เป็นไรถือว่ามันแนวร่วม จึงร้องตอบไปว่า "ปลามาก แบ่งปลามากิน" แม่ลาร้องตอบว่า "ไม่หрок เสียตายปลาของฮ้อย" เมื่อปลาเป็นของแม่ลา แม่ลาก็เต็มใจร่วมวางแผนขยายพื้นที่ของตนเองไม่เพียงพื้นที่ตนเอง แต่ยังขยายเครือข่ายในช่วงปี 2528 ออกไปอีก 5 ครอบครัว ได้แก่ คนที่ 1 คือ นางดา เสถียรรัมย์ คนที่ 2 คือ นางเลียบ เทินสะเกต คนที่ 3 คือ นายลา ธรราช คนที่ 4 คือ นางทองฮ้อย เทินสะเกต และคนที่ 5 คือ นางดา พุทรานู ซึ่งทุกคนยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2529 พ่อผายได้ขยายเครือข่ายออกไปประมาณ 153 ครอบครัว จาก 185 ครัวเรือน

ปัจจุบัน บ้านสระคุณทำเกษตรผสมผสาน ไร่ละ 90 ไร่ 150 ครอบครัวยังจาก 225 ครอบครัวยุ โดยแต่ละรายมีสระน้ำตั้งแต่ 1 - 5 สระ ภายหลังจากนั้นผ่านไป 15 ปี เมื่อพ่อผายได้คิดพึ่งตนเอง พ่อผายและครอบครัว พบว่า เกิดความเปลี่ยนแปลงมากมายที่ดีขึ้นที่อยากจะเล่าให้ผู้อื่นฟังดังนี้

1. เศรษฐกิจดีขึ้น กล่าวคือ รายจ่ายลดลงชัดเจนทั้งด้านบริโภค และการลงทุนในการผลิตหนี้สินค่อยๆ ลดลงจาก 60,000 บาท จนไม่มีหนี้แล้ว เงินออมค่อยๆ เพิ่มขึ้นจนมีวัว 60 ตัว ที่ดินเพิ่มจาก 15 ไร่เป็น 85 ไร่ และรายรับเพิ่มขึ้นจากบ้านาญชีวิตที่สร้างไว้ทั้งพืชและสัตว์ต่างแสดงความกตัญญูแก่เวทีต่อพ่อผาย มีเหลือกิน เหลือแจก และมีเหลือขาย เป็นรายได้เข้าครอบครัวอย่างต่อเนื่อง

2. สิ่งแวดล้อมดีขึ้น กล่าวคือ มีความหลากหลาย พร้อมด้วยสิ่งมีชีวิตนับพันชนิด มีดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยอินทรีย์วัตถุ มีน้ำเพื่อการเกษตรเพิ่มขึ้น 6 บ่อจนน้ำได้ 14,000 คิว มีต้นไม้ยืนต้นทั้งผักผลไม้ และไม้ใช้สอยกว่า 60 ชนิดนับได้พันกว่าต้น และที่สำคัญมีฝักสดๆ กิน ปลอดภัยพิษจากยาฆ่าหญ้าและยาฆ่าแมลง

3. สุขภาพดีขึ้น กล่าวคือ กินได้ นอนหลับ ไม่มีหนี้ มีสมุนไพรเป็นทั้งอาหารและยา ไม่กินเหล้า ไม่สูบบุหรี่ และด้วยวัย 85 ปี ไม่ได้เข้านอนในโรงพยาบาลมากกว่า 9 ปี

4. ปัญญาดีขึ้น โดยสามารถคิดจนรู้เท่าทัน เรียนรู้ทุกวัน จนพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้

5. สังคมดีขึ้น กล่าวคือมีเพื่อนมาก รู้จักคนมาก และคนรู้จักพ่อผายมาก อย่างน้อยมีเครือข่ายกว่า 200 หมู่บ้าน ใน 7 จังหวัด ที่ยังติดต่อไปมาหาสู่กันกว่า 3,000 คน

(อ้างอิงใน : http://www.tgn2u.com/index.php?Content=service&id=7&id_run=7&view=yes)

ภาพที่ 4.13 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีโต้, 2557

ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตั้งโช. 2557.

ต่อมาพ่อผาย สร้อยสระกลาง ได้จัดตั้งกลุ่ม ชื่อกลุ่มอีโต้้น้อย ขึ้น ในช่วงปี พ.ศ. 2508 มีที่มา จากจุดเริ่มต้นของพ่อผาย ที่มีมืออีโต้้ติดตัวมาเล่มเดียว ไม่มีทุนหรือปัจจัยการผลิตอย่างอื่นเลย แต่ด้วยความที่เคยบวชเรียนมาก่อน พ่อผายจึงยึดถือหลักธรรมะของการพึ่งตนเอง คือ **“อตฺตาทิ อตฺตโน นาโถ”** พร้อมกับมองในเชิงบวกว่าตนเองก็มีทุนติดตัวมา คือ ร่างกายที่พ่อแม่ให้มา มือขวาพ่อให้มา 5 แขน มือซ้ายพ่อให้มา 5 แขน แล้วเริ่มลงมือขุดสระ เลี้ยงปลา ปลูกต้นไม้ ได้ทำเกษตรผสมผสานให้พึ่งตนเองได้ จนพัฒนามาเป็นศูนย์การเรียนรู้ทางการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในปัจจุบันจุดเด่นของศูนย์เรียนรู้ของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ได้แก่ เป็นศูนย์เรียนรู้ที่เน้นการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง มีการจัดการด้านการขยายเครือข่ายอย่างชัดเจน ทั้งในระดับกลุ่ม หมู่บ้าน อำเภอ และจังหวัด สร้างเด็กรักถิ่นมาสืบทอดการเรียนรู้ มีการจัดการด้านกองทุนต่างๆ เช่น กองทุนออมน้ำ กองทุนวัวควาย กองทุนวัฒนธรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ๆ อย่างเป็นระบบ วิทยากรจะไม่เอาข้าราชการหรือนักวิชาการ แต่ต้องเป็นคนในท้องถิ่นที่ผ่านการปฏิบัติจริงจนประสบความสำเร็จ โดยมีบ้านพ่อผายเป็นศูนย์การเรียนรู้ และบ้านของวิทยากรเป็นฐานการเรียนรู้ในแต่ละเรื่อง

นอกจากนี้ยังมีคติที่ว่าคนที่มาศึกษาดูงานที่ศูนย์นี้ให้ศึกษาอย่างเดียว ไม่ต้องแนะนำเพราะจะให้ให้คนอื่นหลงทางไปด้วย

ส่วนเหตุผลที่พ่อผาย สร้อยสระกลาง จัดตั้ง **“ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีโต้้น้อย”** เพื่อต้องการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ที่พ่อมีให้กับผู้ที่สนใจแผนการทำเกษตรผสมผสานและเกษตรประณีต เพื่อกระตุ้นให้ชาวนาเกษตรกรมีทางออกในการแก้ไขปัญหาเรื่อง หนี้สิน และพ่อก็ได้สร้างสร้างศูนย์ขึ้นมาให้ชาวนา รู้จักการทำเกษตรประณีต 1 ตารางเมตร เป็นแนวทางและรากฐานที่มั่นคงของเศรษฐกิจพอเพียงอันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนได้ โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีที่ดินค่อนข้างจำกัด หรือมีที่ดินน้อย รวมทั้งผู้ที่มีเวลาน้อย มีความรู้ทางการเกษตรน้อย มีทุนทรัพย์น้อย มีปริมาณน้ำน้อย และมีแรงงานน้อย ว่าจะต้องทำอย่างไรถึงจะเกิดประโยชน์สูงสุด จะปลูกอย่างไรให้ได้ชนิดพืชที่มีความหลากหลายในพื้นที่นั้น แล้วลงมือปฏิบัติจริง และพึ่งพาตนเองได้ เพื่อให้องค์ความรู้ด้านต่างๆ มีการสืบทอดรุ่นสู่รุ่น และพ่อหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ความรู้ที่พ่อผายสานต่อ่นั้นจะเกิดผลดีและประโยชน์แก่คนรุ่นใหม่เป็นอย่างดี (ที่มา: พ่อผาย สร้อยสระกลาง, 2557)

4.3.3 พ่อผาย สร้อยสระกลางกับการเกษตรผสมผสาน

การเกษตรแบบผสมผสาน เป็นระบบเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่มีการผสม กลมกลืน และเกื้อกูลซึ่งกันและกันตามธรรมชาติ มีตัวอย่างให้เห็นในหลายประเทศทั่วโลก เช่น ใน ประเทศจีน มีการเลี้ยงสุกรผสมผสานกับการเลี้ยงสัตว์น้ำ และในประเทศญี่ปุ่น มีการเลี้ยงปลาในนาข้าว เป็นต้น สำหรับประเทศไทยในอดีต ไม่มีระบบการเกษตรแบบผสมผสานที่ชัดเจนนัก ระบบการเกษตรดั้งเดิมของไทย น่าจะใกล้เคียงกับระบบที่เรียกว่า **“ไร่นาสวนผสม”** เนื่องจากเป็น ระบบการเกษตรที่มีเป้าหมายเพื่อการยังชีพ หรือเพื่อลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน เป็นหลัก มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายๆ อย่างรวมอยู่ในพื้นที่เดียวกันสำหรับใช้บริโภคใน ครอบครัว แต่ไม่ได้การให้กิจกรรมการผลิตผสมผสานเกื้อกูลกันเพื่อลดต้นทุนการผลิตและใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างสูงสุดเหมือนการเกษตรแบบผสมผสาน ไร่นาสวนผสมอาจมีกลไกการ เกื้อกูลกันจากกิจกรรมการผลิตได้บ้างแต่ก็เพียงเล็กน้อย และเป็นกลไกที่เกิดขึ้นเอง

การเลี้ยงปลาในนาข้าวและการเกษตรแบบผสมผสานเป็นองค์ประกอบสำคัญ ประการหนึ่งของพัฒนาการและการก่อตัวของขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนในสังคมไทย โดยในช่วง ปลายทศวรรษ 2520 ภาคอีสานประสบปัญหาภัยแล้งและประสบปัญหาขาดแคลนอาหาร จึงเริ่มมีการเลี้ยงปลาในนาข้าว นักพัฒนาได้ค้นพบรูปแบบและเทคนิคการเกษตรอื่นๆ อีก เช่น รูปแบบ การเกษตรแบบผสมผสานของมหาอยู่ สุรินทร์ ซึ่งเป็นการประยุกต์รูปแบบการทำสวนยกร่องแถบ ภาคกลางไปพัฒนาเป็นระบบเกษตรแบบผสมผสานที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จังหวัดสุรินทร์ โดยเริ่มจากการสร้างสระเก็บน้ำในไร่นา จากนั้นจึงค่อยๆ พัฒนามาปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ชนิดต่างๆ อย่างช้าๆ จนกระทั่งกิจกรรมการผลิตต่างๆ ได้เข้าสู่ระบบผสมผสานอย่างเต็มรูปแบบเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2516 ทั้งนี้ การเกษตรแบบผสมผสานเริ่มขยายตัวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา

การเกษตรแบบผสมผสาน เป็นการจัดระบบของกิจกรรมการผลิตในไร่นา ได้แก่ พืช สัตว์ ประมง ให้มีการผสมผสานอย่างต่อเนื่องและเกื้อกูลในการผลิตซึ่งกันและกัน โดยการใช้ ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นา เช่น ดิน น้ำ แสงแดดอย่างเหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลของสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและเกิดผลในการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ธรรมชาติด้วย

โดยเนื้อหาของสาระของเกษตรแบบผสมผสานมี 4 ประการคือ

1. ประกอบด้วยกิจกรรมการผลิตตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไป อาจเป็นการผสมผสาน ระหว่างพืชกับพืช สัตว์กับสัตว์ หรือสัตว์กับพืช

2. กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดจะต้องเกื้อกูลกันเป็นวงจร โดยพิจารณาจาก การหมุนเวียนการใช้ประโยชน์เกี่ยวกับอาหาร อากาศและพลังงาน

3. ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

4. ใช้แรงงานคนเป็นหลัก โดยเป็นแรงงานที่มีอยู่ภายในครอบครัว ครอบครัวเกษตรกรต้องมีความใจเย็นและเข้าใจ มีความอดทนมุมานะในการทำกิจกรรมอย่าง ต่อเนื่องตลอดทั้งปี ซึ่งต่างจากที่เคยทำในการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ทำเสร็จแล้วก็เสร็จเลย แต่การทำ เกษตรแบบผสมผสานต้องใช้เวลาทำกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ประเภทของระบบเกษตรแบบผสมผสาน มีดังนี้

1. แบบดั้งเดิม เป็นประเภทที่มีการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เป็นหลักในครัวเรือนหรือชุมชน เช่น การปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา เพียงเพื่อประโยชน์สำหรับใช้หรือบริโภคใน ครัวเรือนเท่านั้น

2. แบบกึ่งการค้า เป็นประเภทที่เกษตรกรผลิตสินค้าการเกษตรชนิดเดียวซึ่ง อาจจะเป็น ข้าวหรือพืชไร่ก็ตาม โดยผลิตเพื่อเป็นอาหารและเป็นรายได้หลัก แต่เนื่องจากการผลิตมี ความเสี่ยงในด้านความแปรปรวนของสภาพแวดล้อมเกิดการระบาดของศัตรูพืช ความไม่แน่นอน ของราคาผลผลิต จึงหันมาดำเนินการผลิตในระบบเกษตรแบบผสมผสานซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่สามารถลด ความเสี่ยงได้

3. แบบเชิงการค้า เป็นประเภทที่เหมาะสมกับเกษตรกรก้าวหน้าซึ่งมี ประสบการณ์และความสามารถในการผลิตเป็นแบบการค้า เช่น สามารถผลิตพืชและมีตลาดรองรับ ที่แน่นอน

ความสำคัญของการทำเกษตรแบบผสมผสาน

1. เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้โดยไม่ต้องกู้ยืมเงินมาลงทุน เมื่อสภาวะ ราคาพืชผลผันแปรเกิดขึ้น เกษตรกรสามารถนำเอาปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิด ประโยชน์สูงสุด โดยไม่เสียเงินทองซื้อมา เมื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ เกษตรกรก็สามารถอยู่ได้ ยืนอยู่บนขาของตัวเอง โดยมีปัจจัยพื้นฐานสำหรับดำรงชีพที่ผลิตได้เอง ก็สามารถมีความสุขได้อย่างยั่งยืน

2. เพื่อเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่โดยมีการจัดการเรื่องทุน ที่ดิน และแรงงานอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดผลผลิตต่อหน่วยการผลิตสูง เช่น การเลี้ยงปลาในนาข้าว ทำให้ได้ทั้งพืชผลผลิตข้าวและปลา ในพื้นที่เดียวกัน

3. สร้างเสถียรภาพและความยั่งยืน ทั้งทางเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมให้ เกิดขึ้นในไร่นาและครอบครัวเกษตรกร

4. เกษตรแบบผสมผสานลดความเสี่ยงในการผลิต ในด้านการผลิตที่อาจ เสียหาย หรือความไม่แน่นอนและเสียเปรียบเรื่องราคา ตลอดจนไม่แน่นอนของดินฟ้าอากาศ

5. ปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนสู่สภาพที่อุดมสมบูรณ์ได้ เพราะการปลูกไม้ยืนต้นไม่ว่าจะเป็นไม้ผลหรือไม่ใช้สอยในระบบเกษตรแบบผสมผสานจะช่วยให้เกิด ความร่มเย็น ปลอดภัยจะเป็นปุ๋ยแก่พืช เศษพืชเป็นอาหารสัตว์และทำปุ๋ยอินทรีย์

6. เกษตรกรมีงานทำตลอดปี จะช่วยแก้ปัญหาการอพยพแรงงานจากชนบท เข้าสู่เมือง ตัดปัญหาการขายแรงงาน การก่ออาชญากรรม การค้ามนุษย์ เป็นต้น

7. ลดการใช้พลังงานในการเกษตรลง เพราะปัจจัยการใช้พลังงานสามารถ จัดหาได้จากผลพลอยได้จากผลผลิตในไร่นา เช่น ก๊าซชีวภาพ ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยหมักและไม่ใช้สอยที่ เกิดจากไม้โตเร็วต่าง ๆ แรงงานจากสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย

8. รักษาสภาพทางนิเวศวิทยา การทำเกษตรแบบผสมผสานเป็นการเพิ่มพูน ความอุดมสมบูรณ์ให้กับคน รักษาความสมดุลให้กับสภาพแวดล้อมซึ่งความสมดุลจะเกิดขึ้นเอง ตามธรรมชาติ เช่น ก๊าซไนโตรเจนในธรรมชาติจะถูกเปลี่ยนเป็นอินทรีย์วัตถุโดยจุลินทรีย์ที่อาศัยอยู่ในรากพืชตระกูลถั่วและสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงิน จนทำให้ไนโตรเจนที่อยู่ในรูปที่พืชจะสามารถ นำไปใช้ประโยชน์ได้ ส่วนธาตุอาหารอื่นๆ พืชสามารถสะสมพลังงานแสงแดดในรูปของเนื้อไม้ อาหารและโปรตีน เศษซากพืชที่ร่วงหล่นบนพื้นดินจะเน่ากลายเป็นอาหารพืช

ผลที่เกิดจากการทำการเกษตรแบบผสมผสาน

1. ผลระดับครัวเรือน

1.1 ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณทำตามกำลังและศักยภาพแห่งตน เน้นการพึ่งตนเองในทุกๆ ด้าน สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้ความพอเพียงกับตัวเอง (Self Sufficiency) ซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัย ภายนอก

1.2 สร้างเสถียรภาพ (Stability) และความยั่งยืน (Sustainability) ทั้งทางเศรษฐกิจและทางสภาพแวดล้อมให้เกิดขึ้นในไร่นาและครอบครัวของเกษตรกร

1.3 เพิ่มผลผลิตต่อหน่วยการผลิต (ที่ดิน แรงงานและทุน)

1.4 ปรับปรุงคุณภาพทางโภชนาการ และคุณภาพของประชากรใน ท้องถิ่นให้ดีขึ้น เพราะมีอาหารครบตามต้องการทุกหมู่ เช่น แป้ง น้ำตาล โปรตีน และเกลือแร่ ที่ได้จากผลผลิตในไร่นา

1.5 เพิ่มประสิทธิภาพของการใช้พลังงานให้สูงขึ้น เพราะไม่มีเศษเหลือ แม้แต่มูลสัตว์ก็สามารถนำมาใช้ผลิตพลังงานและปุ๋ยได้

1.6 ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในระดับไร่นาให้ดีขึ้นมีสภาพเกื้อกูลกันและกันอย่างยั่งยืน

1.7 รักษาสถานะของมาตรฐานการครองชีพโดยการพึ่งพาตนเองเพื่อ สามารถยังชีพอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาการกู้ยืมเงิน หรือซื้อปัจจัยในการดำรงชีพด้วยเงินสดราคาแพง

2. ผลในระดับชาติ

2.1 ช่วยลดพลังงานในการเกษตรลง เพราะสามารถหาได้จากผลพลอยได้ จากการผลิตในไร่นามาทดแทน เช่น ก๊าซชีวภาพ ปุ๋ยอินทรีย์ที่เกิดจากพืช ไม่ใช่สอยจากการ ปุ๋ยเคมี ต้นโตเร็ว แรงงานจากสัตว์

2.2 การใช้แรงงานต่อเนื่องตลอดทั้งปีในระบบเกษตรแบบผสมผสานจะ ช่วยแก้ปัญหาค่าการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเข้ามาขายแรงงานในเมือง

2.3 ปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนสู่สภาพอุดมสมบูรณ์ความพอเพียงนี้มีได้หมายถึงสังคมเกษตรกรเท่านั้น แต่ยังเป็นแบบอย่างที่ดีที่จะให้ผู้คนในประเทศ ทุกสาขาอาชีพ ยึดเป็นแนวปฏิบัติดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและยั่งยืน (อ้างอิงใน <http://chumphontrip.com/integrated-farming.html>. 2557)

4.3.4 ฐานเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

การจัดการฐานเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง พ่อผาย สร้อยสระกลาง แบ่งเป็น 5 ฐาน ได้แก่ 1) ฐานไผ่เลี้ยงคน 2) ฐานคนเล่นขี้ 3) ฐาน 1 ไร่ ประณีต 4) ฐานตารางเมตร เศรษฐี 5) ฐานปลาเลี้ยงคนคนเลี้ยงปลา และอนาคตจะมีฐานนวดสมุนไพร

4.3.4.1 ฐานไผ่เลี้ยงคน

พ่อผาย สร้อยสระกลาง เห็นไผ่มาตั้งแต่เกิด ไผ่เลี้ยงมีลำต้นและใบสีเขียว ออกหน่อตลอดปี การดูแลและเก็บได้ง่าย ไผ่เลี้ยง 1 กอ เก็บไว้ 3 หน่อใน ส่วนหน่อที่ออกต่อไปตัดกินได้ ไผ่เลี้ยง 1 กอ จะได้ 30 หน่อ ตัดไว้กินที่เหลือขายได้ทุกวัน เนื่องจากหน่อไผ่เลี้ยงโตเร็วมาก

ภาพที่ 4.14 ฐานไผ่เลี้ยงคน
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโช. 2557.

ภาพที่ 4.15 การชำไฟเลี้ยง
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโช. 2557.

4.3.4.2 ฐานคนเล่นซี

พ่อผาย สร้อยสระกลาง ดำเนินการเลี้ยง วัว ควาย หมู เอาซีไปใส่ปุ๋ยในนา ต้นไม้ ซึ่ง มีทั้งหมด 150 ไร่ หมูเลี้ยง 3 ถึง 4 เดือน จับขาย มีน้ำหนักตัวละประมาณ 100 กว่ากิโลกรัมๆ ละ 80 บาท บางครั้งได้ราคาตัวละ 9,000-10,000 กว่าบาท เลี้ยงด้วยรำอ่อนๆ หรือรำข้าวเม่า

ภาพที่ 4.16 เลี้ยงหมู
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโช. 2557.

ภาพที่ 4.17 คอกเลี้ยงวัวและควาย
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตั้งโช. 2557.

4.3.4.3 ฐาน 1 ไร่ ประณีต

จากที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวอย่างเดียวจำนวนมาก ๆ ลงทุนมาก ๆ ด้วยความหวังอยากร่ำรวยแต่ไม่เคยรวยเกษตรประณีต 1 ไร่ เป็นความพยายามของปราชญ์ภาคอีสาน ที่ทำการเกษตรผสมผสานมานานปี ทำจากเล็กไปหาใหญ่ จากง่ายไปหายาก บนรากฐานการพึ่งตนเองด้วยการรู้จักพอเพียง โดยการอุดหนุน การออมเงิน ออมดิน ออมสัตว์ ออมเงิน สิ่งสมถะลดรายจ่าย และสิ่งสมถะปัญหาในการแก้ปัญหา ทำให้มีอยู่มีกิน เหลือกินได้แจก ทำให้มีเพื่อน เหลือแจกได้ขาย ทำให้มีเงินจึงกลายเป็นคนมีอยู่มีกิน มีเพื่อนและมีเงิน กินอาหารปลอดสารพิษ ได้เดินออกกำลังกายในสวนทุกวัน ทำงานในที่ร่มรื่น พร้อมด้วยสีเขียวและกลิ่นหอมๆ ของมวลดอกไม้ที่บรรจงปลูกไว้จึงมีร่างกายที่แข็งแรง จิตใจแจ่มใส สามี ภรรยาอยู่ด้วยกัน ลูกหลานอยู่ใกล้ ญาติสนิทมิตรสหายมากมายทำให้สุขภาพทางสังคมดีไปด้วย มีการพบปะแลกเปลี่ยนแก้ไขปัญหาค้นคว้าปัญหาพร้อมด้วยจิตสาธารณะที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เพราะตัวเองก็มีมากขึ้นเรื่อยๆ อยากบริจาคเป็นทานแก่ผู้สนใจ กลายเป็นสุขภาวะทางจิตวิญญาณที่ทำให้ปราชญ์ชาวบ้านเองมีความสุขจนลืมป่วย

อย่างไรก็ดีสำหรับผู้มาศึกษาดูงานยังคงมีคำถามสำหรับการทำเกษตรผสมผสานว่าตัวเองทำไม่ได้ด้วยเหตุผลสารพัด เช่น มีที่นาน้อย ไม่มีแรงงาน บางคนบอกว่าไม่มีเงินทุน เมื่อถูกท้าทายการหายุทธศาสตร์ที่จะหาบุคคลรอบรู้ให้ผู้สนใจทำเกษตรผสมผสานทั้งหลายสามารถเริ่มต้นได้โดยไม่ติดกรอบและติดปัญหาเรื่องที่ดิน แรงงานและทุน โดยการทำเกษตรประณีต 1 ไร่ หรือการทำเกษตรประณีตในพื้นที่เล็กๆ นอกจากจะเป็นยุทธศาสตร์ที่จะช่วยปฏิรูปการเรียนรู้ของมวลมนุษยชาติให้เห็นเส้นทางพึ่งตนเองอย่างมีความสุขและยังสามารถนำความรู้ที่ได้ขยายผลในพื้นที่ๆ เหลือและขยายสู่ญาติสนิทมิตรสหายและผู้สนใจได้อีกด้วย ซึ่งถ้าทำจริงจังและหลากหลายจะช่วยให้มีอยู่มีกินลดหนี้ปลดสิน สิ่งแวดล้อมดีขึ้นทั้งดิน น้ำ ต้นไม้ เงินก็ลดรายจ่าย และภูมิปัญญา

สาระสำคัญของเกษตรประณีต 1 ไร่

แบ่งพื้นที่ๆเป็นสัดส่วนต่างๆ ได้แก่พื้นที่ๆเป็นที่อยู่อาศัย พื้นที่ๆเป็นแหล่งน้ำพื้นที่เลี้ยงสัตว์ พื้นที่ปลูกไม้ใช้สอย พื้นที่ปลูกไม้ผล พื้นที่ปลูกผักสวนครัว พื้นที่ปลูกสมุนไพร พื้นที่ปลูกพืชล้มลุก และพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยเน้นความสมดุลและการเกื้อกูลของพืชและสัตว์ให้เกิดระบบนิเวศที่สมดุล รวมไปถึงแผนการปรับปรุงบำรุงดินแผนการตลาดรวมทั้งมีการวางแผนเวลาโดยต้องแบ่งเวลาในการทำงานเวลาในการเรียนรู้ เวลาในการวางแผนพัฒนางาน และแก้ปัญหาพร้อมทั้งเวลาในการพักผ่อน

เพลงเกษตรประณีต 1 ไร่

เกษตรหนึ่งไร่จะทำอย่างไรให้อยู่รอด.. แล้วก็ให้ปลอดภัยไม่ต้องใช้...
 พริก มะเขือ แตง ถั่ว ไม่ต้องกลัวอันตราย... กินแล้วปลอดภัยเพราะไม่มีสารเจือปนเกษตรหนึ่งไร่จะ
 ทำอย่างไรให้อยู่ดี สุขเกษมเปรมปรีดิ์มีของกินมากล้น
 ปลูกผักสวนครัวไม่ต้องกลัวยากจน แล้วปลูกไม้ผลอันสิ่งที่คุณชอบทาน...เฮ็ดอยู่เฮ็ดกินละบ่อดบ่อยาก
 ผลิตผลหลายหลากมากมายมหาศาล
 ทำได้ไหมเล่ามันอยู่ที่เราจัดการ.. จะผสมผสานอาหารให้มันมากมี
 เกษตรหนึ่งไร่จะทำอย่างไรให้ประณีต เราก็ต้องเขียนต้องขีดวางแผนให้มันดี...
 ปลูกอะไรกันบ้างจะเจอเส้นทางเศรษฐกิจ แม้มันจะไม่มั่งมีเพียงขอให้หนี้หมดไป....
 มะกรูด มะนาว มะพร้าว ส้มโอ พักแพง แตงโม ไข่ไก่ ตะไคร้
 ละมุด น้อยหน่า พุทรา ลำไย เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว
 แล้วจะไม่มั่ววบายมุขทั้งปวง...

ภาพที่ 4.18 เกษตรประณีต
 ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตั้งโช. 2557.

4.3.4.4 ฐานตารางเมตรเศษฐฐี

พืชที่ปลูกเป็นลักษณะพืชเป็นยา และสมุนไพร

ภาพที่ 4.19 การปลูกพืชในแปลงเกษตรประณีต ของปราชญ์คำเตื่อง ภาชี
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโฮ. 2557.

ภาพที่ 4.20 การปลูกพืชในแปลงเกษตรประณีต ของปราชญ์จันที่ ประทุมภา
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโฮ. 2557.

นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชในเนื้อที่หนึ่งตารางเมตรมีหลายพืชหลายชนิด คือ ไม้ยืนต้นที่ออกผลยาวนาน หรือไม้เศรษฐกิจ ล้อมรอบด้วยพืชอื่นๆ ที่มีอายุสั้น ใช้ในการปรุงอาหาร เช่น ตารางเมตรสวนครัว ตารางเมตรที่อยู่อาศัย ตารางเมตรสมุนไพรรักษาโรค และตารางเมตรรายได้

ตารางเมตรสวนครัว : มีไม้ยืนต้นที่สามารถนำใบหรือผลมาใช้ปรุงอาหารได้อยู่ตรงกลาง รอบๆ ปลูกข้าว ตะไคร้ ใบมะกรูด มะเขือเทศ ผักชี ต้นหอม เป็นต้น

ภาพที่ 4.21 ตารางเมตรต้มแซบ
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโฮ. 2557.

ตารางเมตรที่อยู่อาศัย : มีไม้ยืนต้นเนื้อแข็งที่สามารถนำมาใช้สร้างบ้าน เช่น ไม้แดง ไม้ประดู่ ยางนา ไม้สัก ไม้พยุง เป็นต้น ในรอบๆ ตารางเมตรปลูกพืชที่เก็บกินได้ผลเร็ว

ภาพที่ 4.22 ตารางเมตรสร้างบ้าน
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโฮ. 2557.

ตารางเมตรสมุนไพรรักษาโรค : มีพืชสมุนไพรพื้นบ้านต่างๆ ที่มีสรรพคุณรักษาโรค โดยกำหนดหนึ่งตารางเมตรรักษาได้หนึ่งโรค เช่น ตารางเมตรเบาหวาน ตารางเมตรความดัน ตารางเมตรรักษาโรคหัวใจ ตารางเมตรโรคภูมิแพ้ เป็นต้น

ภาพที่ 4.23 ตารางเมตรเบาหวาน
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโช. 2557.

ตารางเมตรรายได้: ปลุกพืชยืนต้น ได้แก่ สะตอ เพกา ผักหวานป่า เป็นต้น (ซึ่งมีราคาแพง) และพืชที่สามารถเก็บผลได้เร็วเพื่อการจำหน่าย เช่น ข่า พริก มะนาว ตะไคร้ มะเขือ ชะอม ต้นหอม เป็นต้น เนื่องจากคนทั่วไปใช้เป็นเครื่องปรุงอาหารประจำวัน เป็นต้น

ภาพที่ 4.24 ตารางเมตรเศรษฐกิจ
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโช. 2557.

4.3.4.5 ฐานปลาเลี้ยงคนคนเลี้ยงปลา

พ่อผาย สร้อยสระกลาง คิดว่าในน้ำมีปลาเลี้ยงปลาเพื่อนำปลามาเป็นอาหารเลี้ยงคน (ผู้มาเยือน) บางครั้งก็ทำกินเอง อย่างเป็นรอบสระน้ำปลูกตะไคร้ยึดดิน คนปราบศัตรูพืชเอาอาหารของคนมาเป็นยาฆ่าหญ้าและแมลงต่างๆ โดยการหมักเป็นน้ำหมักอินทรีย์ เช่น หมักสะเดา

ปลูกไม้มีมงคล เช่น มะขาม (ให้คนอื่นเกรงขาม) ขนุน (มีคนมาอุดหนุน) มะยม (มีคนมานิยมชมชอบ) ยอ (มีคนมายกยอให้เกียรติ) และปลูกต้นจิก คุณ ต้นรัง เป็นต้น

ภาพที่ 4.25 ปลูกมะพร้าวริมบ่อน้ำ
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโฮ. 2557.

ภาพที่ 4.26 ปลูกมะม่วงกินผล
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโฮ. 2557.

ภาพที่ 4.27 เลี้ยงปลาในบ่อเป็นอาหาร
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโฮ. 2557.

ภาพที่ 4.28 ปลูกตะไคร้คลุมดินกันบ่อพัง
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโฮ. 2557.

ภาพที่ 4.29 สมุนไพรต้นมะขาม
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโฮ. 2557.

ภาพที่ 4.30 ต้นพิกุล
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโฮ. 2557.

ภาพที่ 4.31 ยุงข้าว
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโฮ. 2557.

4.3.5 หลักการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ใช้ในการดำเนินชีวิต

การสัมภาษณ์ พ่อผาย สร้อยสรระกลาง (ผาย สร้อยสรระกลาง, สัมภาษณ์. 2557 ; ลา สร้อยสรระกลาง, สัมภาษณ์. 2557) ท่านมีแนวคิดและหลักปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ใช้ในการดำเนินชีวิต คือ “พยายามปิดรอยร้าว”

ในการดำรงชีวิตของครอบครัวในแต่ละวันจะต้องกินต้องใช้อะไรบางอย่าง ต้องวิเคราะห์ดูรายรับรายจ่ายมีอะไรบางอย่างแล้วหาวิธีการทำให้สมดุลทั้งสองอย่าง โดยการปิดรอยร้าวหารายรับเพิ่มขึ้น โดยมีแนวทางดังนี้

4.2.5.1 ปลูกพืชผักกินได้ ไม้กิน เหลือแลกเปลี่ยน และขาย ได้แก่ มะพร้าว มะม่วง น้อยหน่า พุทรา มะยม มะเฟือง เป็นต้น ปลูกข้าว

4.2.5.2 แปรรูปเป็นผลผลิตอื่นๆ เช่น กล้วยมีมากทำกล้วยทอดเบรกแตก

4.2.5.3 เพาะเมล็ดพืชพันธุ์อื่นๆ ไม้แจก และจำหน่าย เช่น เพาะเมล็ดผักหวานป่า เพาะเมล็ดไม้แดง เพาะเมล็ดยางนา เป็นต้น

4.2.5.4 เลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ไก่ไข่ไว้กินได้ เลี้ยงเป็ดไว้เป็นอาหาร เลี้ยงหมูไว้ขาย เลี้ยงวัว และควายไว้ใช้งานและเก็บขี้ทำปุ๋ย

4.2.5.5 ทำระบบบัญชีทุกวัน

4.4 ภูมิปัญญาพื้นบ้านของพ่อผาย สร้อยสรระกลาง

4.4.1 การพัฒนาชุมชน

เมื่อพ่อผาย สร้อยสรระกลาง ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับคะแนนท่วมท้น ถือเป็นการติดหนี้สังคม ท่านจึงได้ปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนแนวความคิดกับผู้นำองค์กรสามฝ่ายได้แก่

1. องค์กรทางศาสนา มีหลวงพ่พระครูวิสุทธิ สิริชัย รองเจ้าคณะอำเภอลำปลายมาศ ฝ่ายสงฆ์

2. อาจารย์พิชัย จันทรแทน อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านสระคูณ

3. นายผาย สร้อยสรระกลาง ผู้ใหญ่บ้านบ้านสระคูณ หมู่ที่ 4 ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ท่านได้ดำเนินงานดังนี้

1) ร่วมกันวิเคราะห์หาปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนหมู่บ้านว่ามีอะไรบ้าง เราซึ่งเป็นผู้นำชุมชนต้องร่วมกันแก้ไขปัญหาให้จงได้ ชุมชนเขาอาศัยพวกเราว่าจะวางแผนพัฒนาด้านไหนก่อนหลัง อันเป็นคำพูดของผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นฝ่ายปกครอง

2) หลวงพ่พระครูวิสุทธิ สิริชัยได้กล่าวว่า ปัญหามันมีหลายปัญหาเช่น

1. ปัญหาความแตกแยกภายในหมู่บ้าน

2. ปัญหาโจรผู้ร้ายในหมู่บ้านที่ลักเล็กขโมยน้อยเช่น ลัก โค กระบือ

พวกนี้เป็นพวกชาติศัตรูธรรม

3) อาจารย์ พิชัย จันทรแทน ก็กล่าวอีกว่าที่ปัญหาทุกอย่างเกิดขึ้นก็เพราะขาดการศึกษาหาความรู้ถ้ามีความรู้ก็มีปัญญา ถ้ามีปัญญาก็จะแก้ปัญหาได้

ดังนั้นจึงได้ตกลงกันว่าจะทำแผนพัฒนาคน เพราะคนเป็นต้นเหตุของปัญหา

แล้วถ้าเอาคนจะเอาคนรุ่นไหน?

พ่อผายจึงกล่าวตอบว่าจะเอาเด็ก เพราะเด็กเป็นกำลังของชาติในอนาคตต่อไปอย่างมี
ประสิทธิภาพ จึงควรให้มีการ

1. อบรมดอกเบ็ญคุณธรรมนำชีวิต
2. รู้เศรษฐกิจการเมืองการปกครอง
3. รู้วัฒนธรรมประเพณีและสิ่งแวดล้อม

อบรมดอกเบ็ญคุณธรรมนำชีวิต

ดอกเบ็ญ คือ เด็กนักเรียนที่กำลังเรียนอยู่โรงเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 – 4 จำนวน 48 คน
เมื่อพ.ศ. 2510

วิธีการคือ ประชุมกรรมการและผู้ปกครองนักเรียน

การดำเนินการ

-นำเด็กนักเรียน ครูประจำชั้น และอาจารย์ใหญ่พร้อมทั้งผู้ใหญ่บ้านออกไป
ที่วัดชัยศรีบ้านสระคูณ เป็นเด็กผู้หญิง 20 คน และเด็กผู้ชาย 28 คน

-ให้หลวงพ่อบุญศรีวิสุทธิ สิริชัยให้โอวาทแก่เด็ก นักเรียน ครู รวมทั้ง
ผู้ใหญ่บ้านมีความว่าให้อ่านตัวให้ออก อากา 32 ประการเอามาจากไหน ใครเป็นผู้ให้ ผู้รับจะรักษา
อย่างไร อากา 32 ประการคืออะไรบ้าง ถ้าขาดอากา 32 ไปอย่างใดอย่างหนึ่งก็จะเป็นคนไม่เต็ม ไม่
สมประกอบ พึ่งตัวเองไม่ได้ ต้องอาศัยคนอื่นเหมือนกาฝากตามต้นไม้...ท่านจึงให้เราอย่าลืมหลงว่าเรามี
ไว้ทำไม มีแล้วมองอะไรสวยไหม มะม่วงมะละกอ ละมุด ลำไย ขิง ข่า ตะไคร้ ปูปลาเห็นไหม เมื่อเห็น
แล้วทำอย่างไร ใครให้ตาเจ้ามา ก็พอกับแม่เฒ่าเป็นผู้ให้ หูมีไว้ทำไม มีไว้สำหรับฟังเสียงต่างๆ เสียง
เพราะๆ เสียงพ่อแม่สอนให้รักษามรดก ที่พ่อแม่แบ่งให้ให้ได้จะเกิดประโยชน์มหาศาล มือสองมือพ่อ
แม่แบ่งให้ก็รักษาเอา ไม่มีใครรักษาให้หรอก จงรักษาเอาเอง หมั่นให้จับจอบจับเสียมปลูกต้นไม้ผล ไม้
เศรษฐกิจ ไม้ประดับ จำได้ก็เอาปากกา จดบันทึกไว้กันหลงกันลืม คนไทยเราไม่ชอบบันทึกเหมือนชาว
ยุโรปชาวจีนเขาบันทึกประวัติศาสตร์ มา ห้าพันกว่าปีมาแล้ว พวกเรามาเรียนรู้จากเขาสมัยสุโขทัยเป็น
ราชธานีเมื่อ 700 ปีนี้เองแล้วหลังจากตั้งก็ปีก็ให้คิดดูเอาเองเถิด...

4.4.2 การใช้หลักธรรมและคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและ
เชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาสังคม

4.4.2.1 คติสอนใจการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

ภาพที่ 4.32 คติสอนใจให้อยู่ร่วมกัน

ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตั้งโข. 2557.

ภาพที่ 4.33 สอนการใช้คำพูดในการอยู่ร่วมกัน
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโข. 2557.

4.4.2.2 คติสอนใจเรื่องการออม

ภาพที่ 4.34 สอนการออม
ที่มา : กิ่งแก้ว ปะติตังโข. 2557.

4.4.2.3 คติเตือนใจคนบ้าหอย

พี่น้องเอ๋ยสมัยยักษ์เปลี่ยนร่างเดือนหนึ่งออกสองหน หากกินกระเป่าคนแต่ละเดือน บ่มีเว้นให้เปอร์เซ็นต์ร้อยละ 5 ผู้เดินหาชอกเหลือวันที่ 1 วันที่ 16 บ่เปิดเปื่อยยักษ์ได้กินกับยักษ์ลื้อตต่อ รีสองตัวฆ่าบ่หายคิดเบิ่งเด้อหมูเจ้า ผู้หมูน้อยบางกอก หลวงพ่อบอกอยู่อีสาน ผู้หมาเงินแม่นกง ฉลาก ผู้ล่าบักหมูนอนฝัน อัจฉรยใจเด้อเลขร้อยตัวใจเด็ดเดี่ยวประตูกินบ่มีพอบึงเสี้ยว มาหาญกล้า มาจืดใจ อ่านรายเสีย บ่สมดุลบาดท่าได้จักต้มไก่สุราขาว บาดท่าคร่าวถูกเขากิน เสียงดำเสียงป้อย เสียงแข่ง เสียงโห่กันวายุ่น ทุกตอนมันแตกต่างแนวกระบองแลกข้างบ่เสียงเอา เลิกสาเด้อหมูเจ้าได้ บ่ทอ (เท่า)เสีย เหงื่อบ่ไหลฮำกายอย่าสิหวังรวยล้า ช่วยกันทำช่วยกันสร้าง หาทางรวยแนวใหม่ เลข กินคนจนนั่งให้เห็นมาแล้วนับไปไหวพี่น้องเอ๋ย

“หลงทางเสียเวลา...หลงคนขรามืออนาคต” ได้แก่เกษตรกรที่คิดได้แล้วหลุดจาก มิจฉาทิฐที่วิ่งตามเงินหันมาวิ่งตามปราชญ์ ชาวไทยที่ดับทุกข์สร้างสุขโดยที่ทุกคนที่ทำอย่างจริงจัง พบว่าตัวเองมีอาหารการกินที่อุดมสมบูรณ์เหลือเฟือ ทั้งกุ้ง หอย ปูปลา หมูเห็ดเป็ดไก่ และผัก ผลไม้ สดๆปลอดสารพิษเหลือกินก็ได้แจกทำให้มีเพื่อนเหลือจากแจกก็ได้ขายทำให้มีเงินมีรายได้ไม่มีความ

เสี่ยงจากการใช้และการกินสารเคมีที่มีสารพิษตกค้างบนพืชสัตว์และสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งยังทำให้ได้ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอและได้เจริญสติทำให้มีสุขภาพดี กลายเป็นคนที่มีอยู่มีกินมีเพื่อนมีเงิน “... เฮ็ดอยู่เฮ็ดกินบ่อดบ่อยากเป็นความจริงเลยทีเดียวน...”

4.4.2.4 สอนให้ “เปิดใจให้กว้าง”

“...กบที่อยู่ในกะลา...คิดว่ากะลาที่ครอบคือฟ้ากว้าง...จึงมิได้คิดจะออกมาดูโลกภายนอก
.....ปลาที่อยู่ในแอ่งก็เช่นกัน..คิดว่าแอ่งนั้นคือห้องน้ำใหญ่จึงมิได้คิดจะแหวกว่ายออกมายัง..นที
.....นกที่อยู่ในกรงคิดว่ากรงนั้นคือโลกใบใหญ่จึงมิได้คิดหาทางบินไปสู่ขอบฟ้า
.....มนุษย์ที่มีใจคับแคบก็เช่นกัน...คิดว่าตัวเองเก่งและรู้จักโลกหมดแล้ว....
จึงมิคิดเปิดหูเปิดตารับฟังความรู้จากคนอื่น...เปรียบได้ดั่งกบในกะลา...ปลาในแอ่ง.....
นกในกรง
....ตั้งนั้นถ้าไม่ยอมเป็นดั่งที่กล่าวมา...จงเปิดใจให้กว้างรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น
...ไม่เคยเห็นโลกกว้างเป็นอย่างไร...มีवलหลงใหลว่าตนเองเก่งนักหนา
เหมือนกบใหญ่ในกะลา....คิดว่าข้าฯเป็นใหญ่ใครไม่เทียม....”

4.4.2.5 สอนเรื่องความเป็นทุกข์

เมืองใหญ่ก็ปัญหาใหญ่ ไม่ว่าจะคุณจะทำนงสบายบนรถยนต์หรือคุณจะทำนงอยู่บนรถเมล์ ล้วนทำให้คุณเป็นทุกข์ได้เท่ากัน บางคนอาจจะไม่ได้ทุกข์ทางกายเพราะนั่งที่แสนเย็นสบายในรถปรับอากาศ แต่อาจมีทุกข์ทางใจเพราะต้องเสียเวลาเกินเหตุ บางคนอาจต้องทนทุกข์ทั้งทางกายละทางใจ เพราะต้องโหนค้ำบนรถเมล์ท่ามกลางทะเลรถติด ไม่ว่าจะอย่างไรล้วนทำให้คุณเป็นทุกข์ได้เท่าๆกัน คุณอาจนั่งเหงื่อโทรมในห้องปรับอากาศเมื่อรู้ว่าเจ้าหน้าที่ขีดเส้นตายให้ชำระหนี้ในวันนี้ หรือคุณอาจกระหึ่มยิ้มย่อง ขึ้นมีนกลางแดดเปรี้ยง เมื่อรู้ว่าได้รับรางวัลชนะเลิศจากการแข่งขันกีฬา บางอย่างอยู่ก็ได้

ความทุกข์จึงมีอยู่ทุกขณะเพียงแต่คุณจะมีสติจำแนกได้ว่าเป็นทุกข์กายหรือว่าทุกข์ใจกันแน่ ความทุกข์เป็นผลจากต้นเหตุ กิเลส คือ สาเหตุแห่งทุกข์ที่คอยคุกคามเราอยู่ร่ำไป ดังนั้นเมื่อมีทุกข์ทางกายจึงพึงพิจารณาให้เห็นความเป็นไป และเมื่อทุกข์ใจก็พึงระงับดับทุกข์จริงๆ

4.4.2.6 คำคมของปราชญ์อีสาน

แก้จนลิบจน	ขออย่าจนความคิด
แก้ผิดลิบผิด	ขออย่าผิดเมียท่าน
แก้ร้นลิบร้น	ขออย่าร้นกับนาย
แก้ชายลิบชาย	ขออย่าชายลูกกิน
แก้หมิ่นลิบหมิ่น	ขออย่าหมิ่นประมาท
แก้ขาดลิบขาด	ขออย่าขาดทำบุญ
แก้คุณลิบคุณ	ไม่เท่าคุณพ่อคุณแม่
แก้แผ่ลิบแผ่	ไม่เท่าแผ่เมตตา

แก้หาลิบหา	ไม่เท่าหาความรู้
แก้ชูลิบชู้	ไม่เท่าเมียดน
แก้เกรงลิบเกรง	ไม่เท่าเกรงใจท่าน
แก้ฝืนลิบฝืน	ขอให้ฝืนเป็นจริงๆ.

น้ำสกรปรกโคลนสกรปรกแต่ดอกบัวไม่เคยเปลี่ยนด้วยน้ำเหล่านั้น...และเพราะ
ดอกบัวเป็นดอกไม้สะอาดเราจึงเก็บไปบูชาพระ ซีวิตพระพุทธรองค์สะอาดปราศจากสิ่งเศร้าหมอง
เราก็ต้องเป็นอยู่อย่างสะอาดด้วย

4.4.2.7 ให้ข้อคิดความฝืน

คิดให้ดีมีทางออกอีกมากมาย	เตรียมใจกายให้พร้อมพรักจะแก้ไข
หาทางออกที่ดีที่ที่อยู่ใกล้	อย่ามองที่มันไกลเกินจากความจริง
อย่ามัวคิดว่าตนจนจริงๆ	อย่าประวิงเวลามาพร้อมใจ
ร่วมกันสร้างร่วมกันปลูกร่วมกันปัก	ช่วยพิทักษ์สิ่งแวดล้อมให้สดใส
ช่วยรักษาสมดุลให้กายใจ	แล้งยังได้ก่ออาชีพติดตามมา
อาจจะร้อนอาจล้าเหนื่อยและทิวโหย	ต้องโอดโอยก่อนได้ผลจนสุข
ได้มีป่ามีอาหารที่ดี	ด้วยกำลังมีนี้ของพวกเขา

4.4.2.8 ข้อคิดความเจริญไปข้างหน้า

.....ความเจริญไปข้างหน้า	คนไปมาบได้ย่าง
ทางลาดยางแต่ละเส้น	เห็นวังแต่หมู่รถยนต์...
ฟังแสงแตกจันจัน	พวกสาวหนุ่มมอเตอร์ไซค์
... เสียงบิดไปเต็มแสง	เบิ่งแล่นแข่งกันวุ่น
แนมล้อหมุนหันหลินๆ	ชาวิตดินสั้งมากล้าใจใหญ่
คิดเห็นบ่หมองตาย	อันตรายย่อนรถเครื่องได้ฝิ่งทิ้งจีเฝ้า
อนาคตของหมู่เจ้า	มีโอกาสทางสดใส
ตายย่อนรถมอเตอร์ไซค์	ปล่อยให้ใจพาบ้า
ยามไปมาบิดคันเร่งพอประมาณ	ปลอดภัยกว่าเสียดหัวกัน
คอกกับหัวตอกอยู่คนละหมอง	ได้เก็บท้องใส่กระสอบปุ๋ยเห็นบ่เขา...
ร่างกายหมุนอ้อยปุ๋ย	ลิบล้อเหยียบบนน้ำถนน
เฮาบ่ชน..เขาชน	ประมาทหลายตายซ้ำ...
ความค้ำนำให้ลดความใจฮ้อนแค้น	เป็นผญาอุทาหรณ์ตายย่อนหมาอี่ปุ่น
ผู้ไต่ยงกะอ้อยปุ๋ย	บ่มีการเลือกหมอง
มันกัดจ้ำได้หน้าคนพี่น้องเออยา.	

4.4.2.9 ให้ข้อคิดโลกมนุษย์

...พี่น้องเอ๋ย...

ได้ป่วนป่วนโกลาहन
ได้ห้วงน้ำแต่เงินแบงค์
ครองธรรมบ่ตั้งต่อ
มาคิดดูแล้วหนายสะอาก
เป็นของดีบอกกล่าว
ถ้าแม่อยากข้ามถึงฝั่งพระนิพพาน
ครองแก้วให้มีแววงไว้
ตามครองพระเจ้า
พุ้นให้ทำบุญตกแต่ง
ยามเมื่อฟ้าท่าตาย
ความโมโห อวิชชา
รสพระธรรมแสดงไว้
จักอียังเป็นตัวเหงา
ใจนั้นให้เกื้อกูลกุศลมูล
แม่เมตตาทานให้
มีส่วนบุญสุขโขบุญยัตสะอุดตะโร
บังเกิดบุญกำไร
มีทั้งผลาทานทอดไว้

โลกมนุษย์ว่านั่น
คนบ่ถือครองพุทธ
ฮอดยามแล้งยามเช้า
บุญบาปหนอบคิดฮู้
ตามเส้นทางบอกรู้
ให้ชาวพุ้น้องต้องฮู้แต่งตาม
ให้กินทานรักษาศีลฮึดครอง
ค่อยเฮ็ดไปให้ถึกบ่อย่าง
องค์เหง่าหนอพุดใจไปทางธรรม
แปลงวิมานลวงหน้า
แนวว่าบุญบาปฮ้ายเอาบ่ส่องโตเห็น
กอบังบ่เห็นแจ้ง
บ่ได้ว่าบุญนั้นอยู่ใส
กอกอให้บังเกิดบุญประเสริฐได้
ขบวนตันบ่าเพ็ดตนให้ไปยหว่าน
จากกิเลสแท้สิสุขสัน

....ในเวลาสิ้นวันหนึ่งต้องมองดูตัวเอง...สิ้นสัปดาห์หนึ่งก็ต้องมองดูตัวเอง
สิ้นปีก็ยิ่งต้องมองดูเป็นการใหญ่เพื่อสำรวจผลงาน การประพฤติปฏิบัติเป็นกำไรชีวิตทั้ง
ที่เป็นด้านวัตถุ ทั้งที่เป็นด้านจิตใจในรอบหนึ่งปีนั้น เพื่อให้รู้ว่าได้กำไรหรือขาดทุนป่นปี...

4.4.2.10 ข้อคิดคนมักยืม

“...พี่น้องเอ๋ยตกลมาเดือนสามขึ้นผีนนภาเปิดฟ้าลวง
พฤษชาติใบหล่นร่วงได้ชูช่อดอกไสว
ธรรมชาติต้นไม้ได้ออกหน่วยให้คนกิน
แต่หนี่สินคนเฮาดอกเกิดหนาคุ่มตัน
หมากและผลมีเคยพ้อ..เผ้าก..กอ..มีแต่ดอก
มีแต่งอกแต่เพิ่มเติมข้านำถวี...
ของเงินเข็นเริ่มจนจี้...บุญขึ้นเดือนสาม
มันฮอดยามลิจกเงินจ่ายเขาแล้วเดือนนี้
มันเต็มทีเงินขายข้าว...จากกระเป๋ามีแต่ดอก
บาดว่านบ่ถ้วนเจ้าของหนี่โล่มา
บอกลูกเมียจ่ายกินร้านค้า..เหม็ดตั้งคี่พันสาม
อกใจหลายตั้งแต่ของนารถได้ผ่อนเข็นของใช้

มอเตอร์ไซค์แล่นอยู่ทางหัวบ้าน..บอกลูกหลานได้ส่งเบิ่ง
 เถิงเดือนสามมีแต่แนวจันจี้ ...เจ้าของหนี่เล่นทวงพี่น้องเอ้ย
 ดอกกะเศษอยู่เลอะฮั่ว...ยามเป็นหน่วยได้เก็บกิน
 ดอกนำดินดงตอน..กลิ่นหอมโรยเข้าดอกเฮามาวันค่าง...
 ไผ่เต็ดคมแค้นจ้อหล่อ....

ดอกเกษตร ธ.ก.ส.ไผ่เก็บมาไว้บ้านพอบานแล้วต้องส่งเขา
 ไกลแล้วหนอบว่าข่อยและเจ้าสีได้ส่งเงินมา
 หลายคนหากะยังไคได้อยู่กะสีหั้นใจโล่ง
 มันไกลมือสีได้ส่ง...เดือนมีนาฯ อีกปก็มือ
 ถือเงินก้อนไปส่งเขาพี่น้องเอ้ย..
 เรื่องหนี่สินข่อยบ่อยากเว้า.....

ปานงูเห่ามันฝังคอรอแต่วันลิกัดตอดเฮาให้ตายกลิ้ง
 เว้าความจริงตามหัวมันเกาะเป็นหนี่บ่แมนเป็นแต่หมู่เฮา
 เป็นกำนันจนเหมิตเขตทั่วประเทศถิกจันจี้หากเป็นหนี่ตั้งกัน
 พี่น้องเอ้ย...สู่มันไปอย่าคิดสั้น
 เกิดมาฮ่วมโลกาให้ดูหาเห็ดต่อสูไปอย่างเต็มที
 แต่เศรษฐกิจพันล้านยังเป็นขอทาน..มีอียังมันเถียง
 เฮาสู้กันให้สุดเหวี่ยง...มือข้างหน้ามันบ่แน่
 กลายเป็นเผ่าแกรรวยพี่น้องเอ้ยฯ...”

4.4.2.11 คำสอนผัวเมีย

“ ผัวเมียนี้...กูมีงอย่าได้ว่า
 อย่าได้เถียงด่าบ่อย...คำลั้มจมบ่เขา
 ให้ค้อยปากค้อยเว้า...เข้าค้ำทำเพียร
 พากันเป็นเฮือนซาน...อยู่สบายหายฮ้อน
 เอากันแล้วให้ค้อยพากันสร้าง...ถางนาซุดกัน
 อย่าเป็นขี้คร้าน...เห็นไกล้มมือ
 เมียนั้นพอบานแก้วมุดน้ำ
 ผัวนั้นพอบานพระ...ให้พรั่าเพียรผัวแก้ว
 เอากันแล้วให้พากันสร้าง...ถางนากล้าหวาน
 เฮ็ดลงไปอย่าคร้าน...แสงน้อยให้ชอยกันฯ.”

4.4.2.12 คำย่ำสอนหลาน

น้ำผึ้งเฮือ ...เสื่อเผิงป่า

อันว่าจอบปวกอัน...ซุดกันเป็นโพน แมนลิเป็นโพนสูงชั่วไกลเห็นแจ้ง
 คั่นบมีสาขาไม้ใบเขียวปรกท้อ ก็บ่ดูอาจแท้โพนนั้นเปล่าแปนแท้แหล้ว
 ตั้งแต่คั่นคากน้อย...ยังได้รับพยาแณ ยังได้ครองนครขวางนั่งปองเป็นเจ้า
 อันว่าศีลชัย ท้าว...ตกไกลแสนอยาก ยังได้กลับตัว...ขึ้นเป็นเจ้านั่งเมือง
 อันว่าแนวคนนี้...ฉันเดียวบมีต่างหลานเอย ข่อยเผิงเจ้า ...เจ้าเผิงข่อย...เลิงเรื่อย
 สิบมา บัวอาศัยเผิงน้ำ...ปลาเผิงวังตม ไพรกับนายเผิงกันโดยดำมเสื่อสร้างข้าง
 กองฟานอาศัยป่า... ป่าอาศัยสัตว์ลิ่ง จึงหนาแน่นมีตม...
 เฮาอาศัยพวกพ้อง...น้องนุ่งสหายเกลอ เขาก็อาศัยเฮาจึงเป็นเมืองบ้าน...ชูคนได้
 อาศัยกันทุก หมู่...บมีผู้ใดอยู่ยังทอนท้อผู้เดียว...
 สภาพคนอีสานสมัยโบราณต้องเผิงพาอาศัยซึ่งกันและกัน...อันว่าโลกานี้บ่ฮอนอยู่
 เดียวเป็นหลานเอย อยู่แต่คนเดียวทอนเป็นเมืองบ้าน คั่นหลายผืนผ้าป่าหาแพร
 พาดป่า หลานลิ่งแต่ผ้าไปได้จึงได้
 พี่น้องเอยมีบวยบมีด้าม...เสื่อเสื่อทงทั้งวาด เขาลิเอิ้น “กะโปกหมากพร้าว” บมี
 เอิ้นว่า “บวย” มีไซก็หากได้แต่กึ่ง กบเขียดในหนอง บ่แมนคองกินอยู่เทิงปลาย
 ไม้ มีผมบมีหวีบ้อง ชิเป็นฮังนกเบ็ดบ้อง มีปากบมีเขี้ยวบ้อง คางลิ่งจ้ำฮอดดั่ง มีวังบ
 มีของขว้าง...พรายแหบมีหย่อนมือแล้ว มีเฮือนบย้าว ..โจรสลิดักของ
 มีปลาบมีหม้อ...เสื่อเอยยังมาอ้อม หม้อนั้นคั่นช่างเขาบั่น...บมีได้อ้อมแกม มีบุง
 บมีสายสิเกิดเป็นทอฮ้าง เหล็กในบ่อแล้วลิกกลายเป็นเหล็กสวาน มีผ้าบมีลูกเต้า
 เขาลิเอิ้นแม่หมัน มีกลองแต่บมีหนังหุ้มลิเป็นฮางฝักบัว มีหัว...ผมบพร้อม
 เขาลิเอิ้นเดินเหา

4.4.2.13 การดูลักษณะหญิงที่ผู้ชายจะเลือกเป็นคู่ครองเรือน

ก่อนที่ผู้ชายเราจะเลือกคู่ครองหรือคู่สมรส ต้องคัดเลือกให้ดีก่อนแต่งงานว่าสาวคน
 นั้นเขาเป็น “ผู้ยิง” หรือ “ผู้หญิง” ถ้าสาว ๆ คนนั้นเขาเป็น “ผู้ยิง” “อย่าแต่งกับผู้หญิงคนนั้นกลัวเขาจะ
 ยิงหัวเราผู้เป็นสามี เพราะเขาเป็นคนหุเบา ขาดสติสัมปชัญญะ มันต่างกับผู้หญิงๆที่เขาจะทำอะไรต้อง
 เล็งให้ถูกเป้าหมายจริงๆ เขาจึงจะยิง นี้เรียกว่าผู้หญิง

กัลยาณมิตร หรือแม่ศรีเรือนที่ดีมาก เราควรคัดเลือกดังนี้

ข้อ 1 หญิงใดทำกินพร้อมพอเกลือพอปลาแดก หญิงนั้นเป็นข้อยท่าน ฮ้อย
 ขึ้นควรให้ไก่เอาเจ้าเอย

ข้อ 2 หญิงใดเอเลทอองพุงหลวงอุมบาตร หญิงนั้นหลอนทอฮุฮ้างฮ้าย บุญเจ้า
 หากมีชายใดได้อยู่ช้อนนอนฮวมเฮียงสอง สมบัติมีพริ้งเพิงเต็มย้าว

ข้อ 3 หญิงใดคอกลมบ้องหางตาสักสะหน้อย หญิงนั้นสุกสิ้นลัน คำฮ้ำบมี
 ท้าวเอย

ข้อ 4 นางใดยกย่างย้ายเสียงบาทตีนหนัก หญิงนั้นอย่าได้อามาเทียมถ้อยคน
 ควรเว้น

- ข้อ 5 หญิงใดหน้าผากกว้าง ต่อมฝักแวนถนัด อันว่าการหญิงชายก็หากยังเพื่อนฟ่าว
- ข้อ 6 หญิงใดปากกล่าวต๋าน เสมอตั้งเสียงขายนั้มนา บาคานเออยอย่าเอามาซ้อน
- ข้อ 7 หญิงใดเศศาล้วนดกดำเลิงแลบ มีทั้งผิวบ่เศร้า งามแยมอยู่เลิง ยามเมื่อยกย้ายไปเคียมเสมอ ชายใดอยู่ซ้อนเฮียงฮ่วมเป็นเมียก็ดี อยู่ถ่างทงความสุขนังปองเป็นเจ้า
- ข้อ 8 หญิงใดบาทกว้างตีนขวงธรณีนั้มนา ตัณฑนาในสงสารบ่อาจไผ่เพียง
- ข้อ 9 หญิงใดชนเสียมเทียมปลายสักสะหน้อย หญิงนั้นฮู้ชี้คร้านเข็นฝ้ายพักนอนแท้ตาย
- ข้อ 10 หญิงใดผมพันส้อยย้อยหูเป็นสีก หญิงนั้นเงินบ่ค้ำพอเสี่ยวอยู่ถ่งแท้หนา
- ข้อ 11 หญิงใดเป็นปานกำกอกขา ดูหลาก ไผ่ผู้กลอยกล่าวต๋านโอมไต่โชคมันแท้แหล่ว
- ข้อ 12 หญิงใดจินจิกเกล้าผมแดงทางหน้าผาก หญิงนั้นฮูบั้นแสมมังศาสนาท้าวเออย
- ข้อ 13 หญิงใดไซโมหน้าคือชายสูงสวด หญิงนั้นใจลดเลี้ยวมีฮู้จากผัวแท้แหล่ว
- ข้อ 14 หญิงใดปลายมือห้วน บาทาเท่าใหญ่ หญิงนั้นทุกบ่มังบาทาท้าวอย่าเอาแท้เถร
- ข้อ 15 หญิงใดทันตาแหว่ขาวเจิงพันปาก หญิงนั้นทุกข์แต่่น้อยเลิงเฉ่าอยู่เลิงแท้แหล่ว
- ข้อ 16 หญิงใดผาตีนกว้าง กกขาทิมขาใหญ่ หญิงนั้นเป็นมิ่งเหง่าสอนได้กับฟังแท้หนา มันคิดต่อตั้ง เลิงโลกาตัณฑนาในสงสารบ่อาจเทียมมันได้
- ข้อ 17 หญิงใดหลังตีนสูงขึ้นคือหลังดองเต่า หญิงนั้นใจซื่อแท้ ประสงค์ต่อตั้งผัวก็ได้ เล่นสู้เสียจากผัวตน ดีท้อมีใจฮักต่อผัวคือย
- ข้อ 18 หญิงทำครัวพร้อมหุงแกงหมกมอกก็บ่เค็มบ่จาง พอกพันแวนซ้อยแซบหลาย หญิงนั้นบุญมาลัน ยศทะโยกนามขุนแท้ตาย แมนหากดำปานากก็หากควรเอาซ้อน
- ข้อ 19 หญิงชี้แมงวันติดเต่าง่ามนมอยู่ แมนว่าเป็นข่อยท่าน ฮ้อยชั้นก็ควรให้ไถ่เอา
- ข้อ 20 หญิงใดหางตากำชี้แมงวันจับอยู่ หญิงนั้นทุกข์บ่มัวเป็นข่อยเพินเลิงแท้แหล่ว
- ข้อ 21 หญิงใดบังแสงน้อย คิ้วก่องกวมตา หัวนมเป็นดำ ก็หากมีบุญแท้ ไผ่ผู้โอมเอาได้เป็นเมียโชคขนาด มันหากดูประเสริฐแท้ เมื่อหน้าหากลิเห็นท้าวเออย
- ข้อ 22 หญิงใดไปมาคุ่มมุ่มลงต่ำ หญิงนั้นแมนว่าบุญมากล้นมันนั้นก็บ่ย็นแท้แหล่ว

- ข้อ 23 หญิงใดเขินหว่นแปนหูผวยอยู่ หญิงนั้นโฉมสิ่งงามสิ้นล้นมันนั้นก็ปดี้แท้
แล้วหลานเอย
- ข้อ 24 หญิงใดวาจาต้านเสียงแสงพันเพิ่น หญิงนั้นทุกซบมั่วคำให้แลนถึงแท้
แล้ว
- ข้อ 25 หญิงใดปากกล่าวต้านหัวก่อนบุญมี แมนสิเป็นเมียไผก็บ่หลอนพออาย
- ข้อ 26 หญิงใดตีนมือสวยแดงงามใสสอง หญิงนั้นเป็นข่อยท่านฮ้อยชั้นก็ควร
ให้ไถ่เอาท้าวเอย
- ข้อ 27 หญิงใดผมถอยขึ้นเมื่อเทิงล้านแง หญิงนั้นต้องถ้อยแท้ ควรเว้นหลีก
ไกลท้าวเอย
- ข้อ 28 หญิงใดหน้าผากกว้าง ดั่งใหญ่โโขม หญิงนั้นเป็นคนขวางอย่าเอาเมีย
ซ้อน
- ข้อ 29 หญิงใดนมนยานเท้าลงถึงท้องย่อน หญิงนั้นเลี้ยงลูกเต้านมหมั้นแผ่ผาย
ไผผู้โอมเอาได้เป็นเมียแวนประเสริฐ มนว่าฮูปฮ้างฮ้ายก็ควรให้ไถ่เอาท้าวเอย
- ข้อ 30 หญิงใดนมสีเต้าเชื้อชาตินามหมา มันใจโลภถอยคนจริงแท้ หญิงนั้น
ลีทำการสร้างอันใดบ่สูงเอื้อง แล้วแสนสิมีลูกเต้าสอนได้ก็บ่ฟังแท้นา
- ข้อ 31 หญิงใดแบแยหน้าคือทรงให้ต่อ หญิงนั้นตั้งถ้อยฮ้ายคำสมบ่เหือดคิง
แท้ตาย ไผผู้โอมเอาได้เป็นเมียแสนยาก มันทอเฮ็ด ยัดฮ้อยคำฮู้บ่มี หญิงนั้นเมสิ
งามยิ่งย้อย
- บุณเปรียบสาวสวรรค์ก็ดี จงเอาใจหนีหลีกไกลถอยเว้น
- ข้อ 32 หญิงใดนุสวยเสมอปีกกล้วยตบ หญิงนั้นสุขสิ้นล้นคำไ้บ่มีเจ้าเอย
- ข้อ 33 หญิงใดชีแมงวันจับผีสบเบื่องซ่าย สมบัติมากมีบุญ ไผผู้เอาได้เป็นเมีย
ก็ยั้งยืนคำคุณ มันนั้นใจซื่อแท้ ตั้งต่อผัวขวัญเทียรระคางอยู่ยืนถึงเฒ่า
- ข้อ 34 หญิงใดแขนกลมสวย ขาวงาม ผิวผ่อง ไผผู้ได้อยู่ซ้อนปานกั้งหมแดง
แท้นาหลานเอย
- ข้อ 35 หญิงใดมือโป้ข้อแขนบางกักัว หญิงนั้นทุกซบเท่าเฒ่าถือกระเบียงคั่ว
ขอแท้แล้วหลานเอย
- ข้อ 36 หญิงใดคอกลมป่อง ออกหนาแอกัว หญิงนั้นเลี้ยงลูกเต้าเมื่อหน้าหมิง
มูลแท้แล้ว
- ข้อ 37 หญิงใดเสียงใสแจ้ง หัวแถมทุกเมื่อ หญิงนั้นสุขสิ้นล้น คำไ้บ่มีควรสิ
เอาแจ่มเจ้าเป็นหมิงเมียขวัญ บุญนางมีแต่หลังหลายชั้น
- ข้อ 38 หญิงใดเจรจาด้านคำหวานเสียงม่วน ตาเชือดซ่าย คอป้องฮูปงาม
มีทั้งผมยาวได้วาปลายคืบหนึ่ง หญิงนั้นควรค่าล้านคำฮ้อยขอบธรรมแท้แล้ว
- ข้อ 39 หญิงตีนมือสั้น ขาวเหลืองต่ำเก็งหญิงนั้นฮู้ฮ้อยบ่ฮ้อยทางแม่ผัวแล้ว

4.4.2.14 สอนเรื่องพิษสงของสุราเหล้า

...จอกหนึ่งพอลีกติก   จอกสองแซกแลก
 จอกสามแปลกความไปแ่น   จอกสี่จิตปิดจีปี
 จอกห้าเห็นป่าว่าแมนเมีย   จอกหกจกพุ้นจกพีหรือจกปากพ่อเฒ่า
 จอกเจ็ดแกงเปิดแกงไก่   จอกแปดพ้อนตากแดดว่าแมนฝนริน
 จอกเก้าข้าวอยู่เหล้าเกวียนละบาทก็ขาย (เวลาไปขายข้าวระวังถูกผู้ซื้อข้าวของ
 เลี้ยงเล้าโกงเอาของตอนถึงจอกนี้)
 จอกสิบลิปพุ้นลิปพี   จอกสิบเอ็ดไผ่เต็ดมาฟาดปากกันได้
 จอกสิบสองติงลีติงติงติงหลังตกล่างทางชั้นจีดี
 จอกสิบสามห้ามไปถีมหมาเลียปากทุกช้อยากใช้ปากกำกินมันหมก
 ถ้ำบ่กินมกมันปากบ่ดำปานนี้...
 ตั้งแต่ก็เจ้ายังว่ามั่งมั่ง   เจ้าฟังความจริงได้โลลิมฮ้าย
 เห็นว่าเจ้ากั้งห่ม   เป็นพยาอย่าลิมชายคนจนชี่ควายคอนกล้า

4.4.2.15 เป็นครูสอนเด็ก โดยอบรมดอกเบ็ญคุณธรรมนำชีวิต

อบรมดอกเบ็ญคุณธรรมนำชีวิต คือ นำเด็กนักเรียนที่กำลังเรียนอยู่โรงเรียนในชั้น
 ประถมศึกษาปีที่ 3-4 จำนวน 48 คน เมื่อพ.ศ. 2510

วิธีการคือ ประชุมกรรมการและผู้ปกครองนักเรียน

การดำเนินการ

-โดยนัดเด็กนักเรียน ครูประจำชั้น และอาจารย์ใหญ่พร้อมทั้งผู้ใหญ่บ้าน
 ออกไปที่วัดชัยศรีบ้านสระคูณ เป็นเด็กผู้หญิง 20 คน และเด็กผู้ชาย 28 คน

-ให้หลวงพ่อบุญคุณธรรมนำชีวิต สิริชัยให้อวาทแก่เด็ก นักเรียน ครู รวมทั้ง
 ผู้ใหญ่บ้านมีความว่าให้อ่านตัวให้ออก อากา 32 ประการเอามาจากไหน ใครเป็นผู้ให้ ผู้รับจะรักษา
 อย่างไร อากา 32 ประการคือ อะไรบ้าง ถ้าขาดอากา 32 ไปอย่างใดอย่างหนึ่งก็จะเป็นคนไม่เต็ม
 ไม่สมประกอบ ฟังตัวเองไม่ได้ ต้องอาศัยคนอื่นเหมือนกาฝากตามต้นไม้...ท่านจึงให้เราอย่าลิมหลงว่า
 ตามีไว้ทำไม มีแล้วมองอะไรสวยไหม มะม่วง มะละกอ ละคร ล้าโย ชิง ข่า ตะไคร้ ทุ ปลาก หนาม
 เมื่อเห็นแล้วทำอย่างไร ใครให้ตาเจ้ามา ก็พอกับแม่เงาเป็นผู้ให้ ทุมิไว้ทำไม มีไว้สำหรับฟังเสียงต่างๆ
 เสียงเพราะๆ เสียงพ่อแม่สอนให้รักษามรดก ที่พ่อแม่แบ่งให้ให้ได้จะเกิดประโยชน์มหาศาล มีสองมือ
 พ่อแม่แบ่งให้ก็รักษาเอา ไม่มีใครรักษาให้หรือ จงรักษาเอาเอง หมั่นให้จับจอบจับเสียมปลูกต้นไม้ผล
 ไม้เศรษฐกิจ ไม้ประดับ จำได้ก็เอาปากกา จดบันทึกไว้กันหลงกันลืม คนไทยเราไม่ชอบบันทึกเหมือน
 ชาวยุโรปชาวจีนเขาบันทึกประวัติศาสตร์ มาห้าพันกว่าปีมาแล้ว พวกเรามาเรียนรู้จากเขาสมัยสุโขทัย
 เป็นราชธานีเมื่อ 700 ปีนี้เองแล้วหลังเขาตั้งก็ปักให้คิดดูเอาเองเถิด...

4.4.3 การใช้ประเพณีและความเชื่อในการพัฒนาสังคม ได้แก่ ประเพณีสิบสองเดือน

“ เดือนอ้ายบุญกุ่มข้าว	เอาข้าวขึ้นเล้าบ่ชะล่า
เดือนยี่บุญข้าวกรรม	พระทรงธรรมให้ศีลดี
เดือนสามบุญข้าวจี	ในเดือนสี่บุญพระเวส
ร่วมพึ่งเทศ	บุญพระเวสท่มเททาน
เดือนห้าบุญสงกรานต์	สุขสำราญการเฮฮา
เล่นน้ำเล่นกีฬา	มีชีวาสุขสมใจ
เดือนหกบุญบั้งไฟ	จุดตะไลบั้งไฟหมื่น..จุดตะไลบั้งไฟแสน
เดือนเจ็ดบุญเบิกบาน	ลงทำนาไถคราดหว่าน
เดือนแปดอธิษฐาน	สัปทานเข้าพรรษา
เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน	แจกของกินแก่ผู้ตาย
เดือนสิบบุญข้าวสาก	จับสลากน้อมถวาย
วันนี้มีฟ่มฝ้าย	อาหารหลายคณานา
เดือนสิบเอ็ดออกพรรษา	บุญผ้าป่าบุญกฐิน
เดือนสิบสองลอยกระทง	น้ำไหลลงห้วยลำคลอง
ออกพรรษาลาไปแล้ว	ให้ผ่องแผ้วสวัสดิ์
ทำบุญประเพณี	สวัสดิ์ที่นี้้องเฮฮา.

4.4.4 การเลี้ยงสัตว์

4.4.4.1 การเลี้ยงไก่

เมื่อมีน้ำแล้วก็จึงใช้น้ำให้เป็นประโยชน์ เลี้ยงไก่ก็ต้องรู้จักเลือกพันธุ์ไก่ตัวเมียชนเรียบอกฝั่งตะเขียบ (ซีโครง) ห่างกันประมาณ 2 นิ้วมือจะได้ไข่ตกมออกไปหาซื้อไก่ถึง 7 วันจึงได้ ไก่ 4 ตัว ขนาดเดียวกันกำลังเป็นสาว หาดตัวผู้เป็นไก่ชนน้ำหนัก 3 กิโลกรัม ทำเล้าไก่อย่าให้สูงนักให้ปลอดภัยไปทำความสะอาดได้ ให้ทำความสะอาด 7 วันต่อครั้ง พยายามให้ไก่ไข่พร้อมกัน ระวังอย่าให้ไก่วางไข่ปนกัน เพราะจะทำให้เราคัดพันธุ์ไม่ได้ พอไข่ไข่ออกมา 1 ฟอง ก็เขียน เลข 1 กำกับไว้กับไข่ไก่ ไข่ใบที่สองก็เขียนเลข 2 ไว้อีกจนถึงใบสุดท้ายอยากทราบว่าเป็นตัวแรกและตัวสุดท้ายก็จะได้ นี่คือนงานวิจัยคัดพันธุ์ไก่พื้นเมือง ...

ไข่ใบแรกจะไม่ฟักออกมาเพราะน้ำเชื้อยังใหม่อยู่ ส่วนใบสุดท้ายก็ไม่ฟักเหมือนกัน เพราะน้ำเชื้อเจือจางแล้วเว้นแต่ช่วงเดือนธันวาคม มกราคม และกุมภาพันธ์ ไข่จะฟักออกมาเป็นตัวทุกฟองเนื่องจากอาหารไก่สมบูรณ์และอากาศดี เมื่อลูกไก่ฟักออกมาหมดแล้วก็ดูแลให้แม่ไก่กกลูกอยู่ 5 วัน จากนั้นจึงจับแยกออกจากแม่ไก่เอาไปไว้ห่างๆจากแม่เมื่อลูกมันร้องแม่ไก่จะได้ไม่ได้ยิน เอาลูกไก่ใส่ลังกระดาษแข็งๆแล้วหาหลอดไฟมาให้ความอบอุ่นแก่ลูกไก่ แล้วเอาอาหารไก่เล็กให้กิน แยกตัวไก่หมายเลข 1 เอาสี่เหลี่ยมย้อมทำเครื่องหมายเอาไว้ ส่วนตัวสุดท้าย ก็ เอาสี่แดงย้อมไว้เป็นเครื่องหมาย ตัวกลางให้เอามาเลี้ยงด้วยกัน เมื่อแยกแม่ไก่ออกจากลูกได้ 5 วัน ให้เอาแม่ไก่อาบน้ำซักฟอกด้วยครีมนสระผมให้ไก่ทั่วทั้งตัวแล้วจับแม่ไก่ฝั่งแดด เพื่อให้แม่ไก่ไปติดตัวผู้เร็ว จากนั้นให้หาหัวอาหารให้ไก่กิน

ตอน เช้า เทียง เย็น ไม่นานประมาณ 10 วัน ไก่ก็จะติดประสมพันธุ์อีกไม่นานก็จะวางไข่ ในปีหนึ่งๆ ก็จะได้ลูกไก่อย่างน้อยประมาณ 5 รุ่น

การป้องกันไก่น้อยไม่ให้เป็นโรคปากนกกระจอก

1. ให้เอาวิตามินซีแช่ไว้ในน้ำสัก 3 เม็ด ไว้ให้ไก่น้อยกิน
2. เมื่อไก่น้อยเป็นตาตุ่มให้หุบเอาถ่านไฟฉายเป็นยางเอาไปด้อย(แต่มี)ใส่ขอบตาไก่ ระวังอย่าใส่มากเกินไปจะเป็นอันตรายต่อไก่ จะช่วยฆ่าเชื้อโรคตาที่เป็นเส้นด้ายดีแล
3. ไก่น้อยตีกันจับแยกออกก็ยังกลับมาตีกันอีกจะทำยังไง ? เรื่องนี้แก้ไขไม่ยากจะบอกให้คือ ให้หอมน้ำเกลือแล้วเป่าหัวไก่เวลาพักเหนียวไก่ก็จะไม่ตีอีกเพราะแสบหัว

ไกตัวใหญ่จิกหัวไก่น้อย

วิธีแก้คือ ให้เอากิ่งไม้ที่เราทำค้ำถั่วค้ำแตงวางไว้บริเวณให้อาหารไก่ หวานอาหารลงไปที่มีไม้ค้ำแตงค้ำถั่วที่เราถอนออกมา ไก่น้อยมันจะลอดเข้าไปกินอาหารที่เราหวานได้ ส่วนไก่โตจะเข้าไปไม่ได้

4.4.4.2 คุณวัวคุณควาย

อันว่าวัว (วัว) นี้ มีคุณควรค่าแท้แท้เลยยามฝนได้แก่กล้า ยามแล้งได้แก่พิน มันหากดี ลีนล้ำ นำการหาเถื่อนได้แก่เกวียน แก่ข้าว เถิงได้ใส่ไถ ฟันองเอย คั้นมันเผาแก่แล้ว อย่านำได้ขมเขาหัก อย่านำได้เอาเทียมไถ จงแลดูให้สมเพศ ให้ค่อยๆเลี้ยงเอาซี่(ซี่)ใส่ฝักพินองเอย...

4.4.4.3 การเลี้ยงปูนา

1) อาหารของปู

- 1.1) ข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้ว
- 1.2) หญ้าอ่อน
- 1.3) หัวอาหารปลา
- 1.4) ต้นข้าวอ่อน

2) อาหารพิเศษที่ปูหากินเอง

- 2.1) ปูอ่อนที่ลอกคราบออกมาใหม่
- 2.2) คราบเก่าของปูที่ใกล้จะเปื่อย
- 2.3) ตามธรรมชาติของปูมันจะกินอาหารทั้งพืชอ่อนและสัตว์ที่สด

3) เวลากินอาหารของปู

ปูจะกินอาหารทั้งกลางวันและกลางคืนในฤดูฝน พอปลายฤดูฝนปูจะเริ่มมีมันในตัว และพอถึงฤดูแล้งปูก็จะอยู่ในรูไม่กินอาหาร

4) การลอกคราบของปู

ปูจะเจริญเติบโตด้วยการลอกคราบ เมื่อกระดองเริ่มแก่มากจะมีสีเหลืองแก่ออกแดงนิดๆแล้วปูก็จะเริ่มลอกคราบ วิธีการลอกคราบของมันคือ กระดองด้านหลังจะเปิดขาดออกทีละนิด หลังจากนั้นปูจะเริ่มดันตัวอ่อนของมันออกมาซึ่งใช้เวลาในการลอกคราบประมาณ 5- 10 นาที เท่านั้น ตัวอ่อนของมันจะนิ่มมาก ถ้าเราวัดตัวคราบเทียบกับตัวใหม่ของปู ตัวใหม่ของปูจะใหญ่กว่าตัวเก่าประมาณ 2-3 เซนติเมตร และเมื่อมันออกมาจากคราบเสร็จแล้วมันจะอยู่กับคราบเดิม

ก่อน เพราะมันยังไม่แข็งแรง ตอนปุจะลอกคราบปุจะมาอยู่บริเวณที่มีน้ำตามชายฝั่งให้น้ำท่วมตัว มันประมาณครึ่งตัวเสียก่อน

5) การหายใจของปู

เวลาที่ปูอยู่ในน้ำมันจะขึ้นมาหายใจอยู่บนผิวน้ำตามชายฝั่งหรือเกาะตามต้นข้าว ต้นหญ้า ตัวมันเพื่อใช้ในการหายใจ จะอยู่ในระดับน้ำพอที่จะยกงอกขึ้นมาหายใจบนผิวน้ำได้ ปูจะมีรูงอก 2 รูและมันจะชอบเป่าน้ำและดูดน้ำเล่นในปากของมัน

6) ศัตรูของปู ได้แก่ กบ ปลาช่อน หนู และมนุษย์

4.4.4.4 การเพาะพันธุ์กบและการเลี้ยงกบ

กบเป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำที่คนไทยรู้จักดีและบริโภคกันมานานแล้ว กบที่บริโภคเป็นกบที่จับได้ตามธรรมชาติซึ่งจะมีอยู่มากมายตามแหล่งต่างๆ โดยเฉพาะในฤดูฝนที่จะมีกบมากเป็นพิเศษ การที่จะหากบมาบริโภคในฤดูแล้งนั้นทำได้ยากมาก แต่ปัจจุบันมีปริมาณกบตามธรรมชาติลดลงกว่าเดิมมากเพราะไซ้กบถูกปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงทำลายทำให้ไซ้กบไม่สามารถฟักออกมาเป็นตัวกบได้ และในที่สุดไซ้กบก็จะจมลงในน้ำ อีกทั้งสารเคมีต่างๆเหล่านี้มีส่วนทำให้ลูกกบในวัยอ่อนตายได้ง่ายขึ้น ทำให้มีจำนวนกบในปัจจุบันเหลืออยู่เพียงน้อยนิด ดังนั้นเกษตรกรและผู้สนใจทั่วไปควรหันมาสนใจการเพาะพันธุ์กบและการเลี้ยงกบเพื่อให้มีกบอยู่กับธรรมชาติของเมืองไทยตลอดไป

กบเป็นสัตว์เลือดเย็นเป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำหายใจได้สองทางคือ ทางปอด และทางผิวหนัง สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ทั้งบนบกและในน้ำ อีกทั้งยังสามารถปรับสีผิวให้กลมกลืนกับธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ได้ด้วย

1) การดูแลลักษณะเพศของกบ

การจะดูว่ากบนั้นเป็นตัวผู้หรือตัวเมียเราสามารถสังเกตได้จากลักษณะภายนอกดังนี้ กบเพศผู้จะพบกล่องเสียงอยู่ใต้คางทั้งสองข้างกบเพศเมียจะไม่มีกล่องเสียงอยู่ใต้คาง ตามปกติแล้วเพศเมียจะโตกว่าเพศผู้ และมีความกว้างของลำตัวมากกว่าเพศผู้

เมื่อกบโตเต็มวัยหรือโตเต็มที่ จะเริ่มผสมพันธุ์กันได้ตั้งแต่อายุ 6 เดือนขึ้นไป จะสังเกตได้จากรอยย่นของกล่องเสียงที่เป็นสีเทาดำคล้ายใต้คางทั้งสองข้างของเพศผู้ ใช้ในการขยายเสียงร้องเพื่อเรียกกบตัวเมีย นอกจากนั้นในฤดูผสมพันธุ์ยังจะพบแถบปุ่มสีน้ำตาลทางด้านในของนิ้วหัวแม่มือของกบเพศผู้ทั้งสองข้างเพื่อใช้ยึดเกาะตัวเมียในเวลาผสมพันธุ์ ส่วนกบตัวเมียเมื่อพร้อมที่จะผสมพันธุ์ได้ท้องของตัวเมียจะมองเห็นเป็นเม็ดดำๆเป็นสาย และข้างลำตัวจะมีลักษณะสามมือคล้ายเอามือจับกระดากทราย ส่วนตัวผู้ถ้าเอานิ้วมือของเราสองนิ้วแหย่เข้าตรงกลางสองขาหน้าถ้ากบมันกอดมือเราไว้แสดงว่ากบตัวนั้นพร้อมที่จะผสมพันธุ์แล้ว ให้เราจับกบเพศเมียมาลงอ่างที่เตรียมไว้ได้เลย แต่ก่อนอื่นต้องเอากบตัวเมียลงก่อนเพราะกบตัวเมียจะมองหาตัวผู้

2) ขั้นตอนการปล่อยกบผสมพันธุ์กัน

ก่อนที่จะเอากบลงอ่างต้องล้างอ่างให้สะอาดเสียก่อน แล้วตากอ่างให้แห้ง พอถึงช่วงเย็นก่อนมืดให้เติมน้ำลงไปให้อ่างเพาะพันธุ์กบให้สูงประมาณ 10 -15 เซนติเมตร แล้วเอาน้ำซึ่งละลายน้ำสาดให้ทั่วอ่างเพื่ออุณหภูมิจะได้ลดลง และให้ใส่ใบไม้ใบหญ้าตามสภาพสิ่งแวดล้อมและสภาพนิเวศที่อิงธรรมชาติให้มากที่สุด แล้วจึงค่อยปล่อยแม่พันธุ์กบลงในอ่างดังกล่าวหลังจากนั้นให้รออีกสักพักหนึ่งจึงค่อยปล่อยพ่อพันธุ์ตามลงไป

กบจะเริ่มผสมพันธุ์จากการที่ตัวเมียขยับเข้าไปหาตัวผู้ก่อน จากนั้นกบตัวผู้จะเริ่มขยับวนเวียนรอบกบตัวเมีย 2-3รอบ จึงค่อยขึ้นทับบนหลังกบตัวเมียแล้วใช้ขาหน้าสองข้างโอบรัดกอดตัวเมียเพื่อที่จะให้ไข่ในท้องของกบตัวเมียไหลลงมาสู่ท่อไข่ ต่อมาไข่ตัวเมียจะถูกปล่อยออกมาให้กบตัวผู้หลั่งน้ำเชื้อออกมาผสมกับไข่ของตัวเมีย

แสง ก็เป็นอีกปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อการฟักไข่ของกบ ถ้าแสงแดดมีไม่พอ หรือแสงแดดส่องไม่ถึง ไข่กบจะไม่ฟักออกมาเป็นตัว แต่เมื่อได้รับแสงที่เพียงพอแล้วประมาณ 18 -36 ชั่วโมงไข่กบก็จะฟักออกมาเป็นตัวลูกออด เมื่อลูกออดฟักออกมาใหม่ๆจะไม่กินอาหาร เนื่องจากมีอาหารสะสมอยู่บริเวณท้อง(เปลือกหุ้มไข่) เมื่ออาหารบริเวณนี้หมดลูกออดจึงจะต้องการอาหารจากภายนอกมากิน

ลูกออดจะเริ่มกินอาหารเมื่ออายุได้ 3วันขึ้นไป ในช่วงนี้ควรให้อาหารจำพวกไข่ต้ม(ไข่แดง) หรือเนื้อปลาต้มสุกผสมผักก็ได้ ช่วงสัปดาห์แรกการให้อาหารควรให้ครั้งละน้อยๆ แต่ให้บ่อยๆโดยสังเกตว่ากินหมดหรือยัง ถ้ากินไม่หมดให้ลดอาหารลง แต่ถ้ากินหมดก็ให้เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดน้ำเสียจากเศษอาหาร

ในสัปดาห์ที่สอง ให้อาหารคล้ายกับสัปดาห์แรก หรือจะให้อาหารสำเร็จ เช่นอาหารประหลาดลูกเล็กพิเศษ ส่วนสัปดาห์ที่สามและสี่ก็ให้ในลักษณะเดียวกันกับสัปดาห์ที่สอง

เมื่อลูกออดอายุได้ 4 สัปดาห์ ถึง 1 เดือน จะกลายเป็นลูกกบ คือในระยะแรกลูกออดจะมีเฉพาะหาง อีกสัปดาห์ต่อมาจะมีขาหลังสองข้างเมื่อขาหลังสมบูรณ์เต็มที่แล้วสองขาหน้าจึงจะเริ่มไพล่ออกมาขณะที่หางจะค่อยๆหดตัวและหายไปทีละสุด ภายในระยะเวลา 1 เดือน อย่างไรก็ตามลูกออดจะไม่หมดหางไปพร้อมๆกันจึงเป็นอันตรายต่อลูกกบวัยอ่อนเพราะยังอ่อนแออยู่ จึงควรหากกระดานโจกหรือไม้ไผ่มาทำเป็นแพเพื่อให้ลูกกบที่หางหดหมดแล้วได้ขึ้นมาอยู่บนแพ แล้วหาภาชนะเพื่อใส่อาหารให้ลูกกบกิน ถ้าปล่อยให้ลูกกบลอยน้ำอยู่ลูกกบจะถูกลูกออดกัดกิน ซึ่งช่วงนี้ถือได้ว่าเป็นช่วงที่อันตรายมาก เมื่อลูกออดหดหางครบหมดแล้วจึงจะย้ายไปเลี้ยงในบ่อต่างหาก หรือจะเลี้ยงในบ่อเดิมไปก่อนก็ได้

ในช่วงระยะนี้ควรคัดเลือกขนาดของลูกกบเพื่อย้ายไปเลี้ยงบ่ออื่นเพราะลูกกบตัวใหญ่จะกินตัวเล็กทำให้ตัวเล็กตาย หรือไม่ก็ตายทั้งตัวที่ถูกกินและตัวที่กินเขาเพราะมันกลืนลงไปไม่หมด ทำให้ตายได้ทั้งสองตัว

การเลี้ยงกบก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ดีและแจ่มใสเป็นความหวังใหม่สำหรับสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรและครอบครัว จึงถือเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่มีมั่นคงสามารถสร้างรายได้ให้แก่ท่านได้อีกทางหนึ่ง

4.4.4.5 การเลี้ยงมดแดง

มดแดงก็เป็นอีกอย่างหนึ่งที่อยู่ใกล้ตัวที่ไม่ควรมองข้าม เพราะไข่มดแดงสามารถนำมาประกอบอาหารได้หลายอย่าง รสชาติก็ยิ่งอร่อยอีกด้วย แค่ว่าผู้เขียนก็ยังน้ำลายไหลเลย เพราะไข่มดแดงมีโปรตีนสูงมากแถมยังขายได้ราคาดีเสียด้วย ตัวมดแดงก็สามารถนำมาใส่ต้มยำปลา ทำให้รสชาติอร่อยสุดยอด หรือนำมาใส่ก๋วยเตี๋ยว ยำปลาก็ยังอร่อยอีก **แซบอีหลี!** ส่วนแม่มดแดงเอามาทำกินก็อร่อยเหมือนกัน แม่มดแดงนั้นเอามาให้กินจะช่วยให้ระบบขับถ่ายของไก่ดีขึ้น และยังมีอีกอย่างหนึ่งที่อยู่ในรังมดแดง ชาวบ้านเรียกว่า **“แม่แป้ง”**

ตัวแม่แป้งจะโตกว่าตัวมดแดงหลายเท่า นำมาขายได้ราคาดี หรือจะนำมาประกอบอาหารก็อร่อยดีเหมือนกัน เช่น ยำแม่แป้ง ข้าวแม่แป้ง แกงแม่แป้งใส่ไข่มดแดงใส่ผักหวานก็แสนอร่อยดีนี่

มดแดงเป็นสัตว์สังคมที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม อาศัยอยู่ในรังตั้งแต่รังเล็กๆประมาณ 50-60ตัว ไปจนถึงรังใหญ่ๆที่มีมดแดงประมาณ 500- 1000 กว่าตัว บนต้นไม้ต้นหนึ่ง จะมีรังมดแดงอยู่หลายรัง ถ้ารังเก่าใหญ่แล้วมดแดงจะขยับขยายไปช่วยกันทำรังใหม่ที่กิ่งไม้อื่น เพื่อเพิ่มประชากรมดแดงต่อไปอีก

มดแดงเป็นสัตว์ที่รุกรานซึ่งเป็นถิ่นฐานบ้านเกิดมากที่สุด ถ้ามีใครมารังแกรังของมัน พวกมดแดงจะสู้ยิบตา แม้แต่ช้างมดแดงก็ยังไม่กลัวอย่าว่าแต่คนเลย

1) วิธีการเลี้ยงมดแดง

ให้หาภาชนะที่सानจากไม้ไผ่หรือไม้กระดาน หรือจะเป็นวัสดุอะไรก็ได้ที่มดแดงเดินแล้วไม่ลื่น มามัดติดไว้กับต้นไม้ในสวนของเรา ที่มีมดแดงอยู่แล้ว หรือถ้าไม่มีก็ไปหาเอามาจากที่อื่นมาปล่อย แต่ถ้าในพื้นที่นั้นมีมดดำก็ให้กำจัดออกเสียก่อนเพราะไม่อย่างนั้นมันจะต่อสู้กัน

2) อาหารของมดแดง

ควรเป็นอาหารโปรตีน เช่น ปลา กบ เขียด งู ซีโครงไก่ และแมลงต่างๆ เช่น ตั๊กแตน จิ้งหรีด ตัวหนอนไม้ต่างๆ ที่พอจะหาได้ในพื้นที่ นำมาใส่ไว้ในภาชนะที่เตรียมไว้ อาหารมดแดงถ้าเป็นชิ้นใหญ่มันจะไม่สามารถคาบเข้าไปในรังได้ มดแดงจะกัดแล้วปล่อยน้ำสารออกมาใส่อาหารชิ้นใหญ่ นั้น น้ำที่มดแดงปล่อยออกมาเรียกว่า “**สารเปรี้ยว**” สามารถย่อยสลายอาหารนั้นได้ เมื่ออาหารนั้นแห้งและย่อยสลายได้แล้ว มดจะช่วยกันกัดแทะจนเป็นชิ้นเล็กๆคาบไปเป็นอาหารเลี้ยงตัวอ่อน หรือเอาเก็บไว้ในรังเพื่อเป็นอาหารต่อไป

ในภาชนะที่ใส่อาหารนั้นต้องเตรียมน้ำไว้ให้มดแดงกินด้วย อาจจะใช้กะลามะพร้าว หรือขวดน้ำพลาสติกที่ตีหมดแล้วนำมาตัดมัดติดไว้หรือใช้ตะปุดอกติดกับต้นไม้ไว้ก็ได้ จากนั้นใช้ไม้จุ่มลงไปใต้น้ำสัก 2 อัน เพื่อให้มดแดงที่จะไปดื่มน้ำได้เดินขึ้นเดินลงสะดวก ถ้าจะให้ดีเพื่อให้เกิดความสามัคคีของมดแดง ให้ใช้เส้นลวดขนาดซิงยึดเสาโทรทัศน์ หรือใช้เชือกมัดโยงจากต้นหนึ่งไปยังอีกต้นหนึ่ง หรือมัดโยงกันหลายๆเส้นก็ได้ถ้าต้นไม้ห่างกันนัก

ข้อควรจำคือ ถ้ามดแดงบนต้นไม้ของเรามีอยู่แล้วไม่ควรนำมดแดงจากที่อื่นมาใส่เพิ่ม เพราะมดแดงจะหวงพื้นที่ของตัวเองมากจะเกิดการต่อสู้กันและทำให้มดแดงตายได้ เหมือนกัน แต่ที่แน่ๆคือพลเมืองมดแดงจะลดลงเหลือน้อยกว่าเดิมไม่เป็นผลดีเลย

4.4.5 การทำนาสมัยใหม่

“ ...พี่น้องเอ๋ยโลกเจริญไปข้างหน้าคนเข็ดนาได้หันอ่วย
 ค่วยเคยผูกเชือกค้องเหลือหน้อย ชำปมี
 ยุคเทคโนโลยีมาจนจีทีวีตีมีบ่สมตุล ...
 ญี่ปุ่นทำควายเหล็ก...เจ๊กผัดเป็นคนค้ำ
 เฮาซาวนาเลยหันอ่วย...ไปหลงค่วยญี่ปุ่น
 ฝุ่นกอบเดียวกะบ่ได้ มันกินหญ้าบ่เป็น
 ระวัง เด้อค่วยญี่ปุ่นกระโดดเต็นโตนถวนลงสระ
 ให้เจ้าเตรียมหาเงินหกพันบัตทำค่วยลงน้ำ
 ค่วยงามๆเคยกินหญ้าซึ่งมาไล่ได้ทีมีปล่อยไปนอ...
 แอก..คราด...ไถเคยเดินตามกันค่วยอยู่ต้อยๆผัดฟันถิมใส่ไฟ
 ...เศรษฐกิจมาจนจีทีวีตีมีหลายปัญหา
 การทำนาต้องลงทุนคิดดูแล้วมันอ้าว...
 คิดต่อเงินขายข้าวหักทุนรุ่นเอานี้
 จักคาร์ถไถ คาร์ถสี ค่าถูงไถ่งข้าวเอาเงินซื้อผ้าไถ่งเขียว
 เทิงค่าปุ๋ยเพิ่นกะเขียว เทิงค่าเกี่ยวปักดำ...
 แมนเจ้าชายเฟื่องน้ำก็บ่ถิ่งทุนซ้ำ...
 กรรมของซาวนาแท้ได้แะยืม ้อ กอ ซอ
 สัญญาเยี่ยม ฐ.ก.ส. อาศัยตามใช้หนี้เงินแสนทำให้ค่าหัว
 ค่วยญี่ปุ่นเฮ็ดให้มั่วหลงคว่ใส่ค่วยเกียร์
 หลายแนวเสียเปียงเงิน มาโพดแทนค่อนป่า
 เทิงน้ำมันโซล่าเทิงเหลียวหาน้ำมันเครื่อง
 น้ำเกียร์ น้ำมันเฟื่องอีกบ่โดน แหวนเปลี่ยนถิมสียืนยืมได้จ้งได้
 ... ความเจริญมาแล้ว ความจนผัดมาตีมี
 ยืมแต่แสงเพิ่นไซ้ หาใบแบงค์เล่นบ่ทัน
 น้ำโนบ่อว่านนั้นเอาโตะป็นสบายดี
 ไม้คั้นเกาะเคยมีฮอดบ่บายอยากอายน้ำ
 เอากระแสะไฟฟ้าแทนแสง เอาแบงก์จ่าย
 สิ้นเดือนดินตาย จักค่านั้น ค่านี บางที่ค่างฮอดค่าไฟ
 ...ปีนลงไป...คนเฮาเอ๋ย ความเสบยพาเจ้าคั้นในคอ
 แค้นจ่อหล่อ ฟินผัดแมนแก๊ส ปตท.บ่เหลียวเบ็งไม้แห้ง
 แลนหาแบงก์ สิจ่อยตายเจ้าแล้ว...ซาวนาเอ๋ยฯ. “

ซาวนาใกล้จะสูญพันธุ์เพราะไม่มีครูสอนด้านการทำนาอย่างแท้จริง ทำให้ซาวนา
 ว่าแห่ว ทำนาแต่ละปีติดหนี้ 10 ประเทศ ลูกหลานชาวไร่ซาวนาพอจบการศึกษาชั้นมัธยมฯก็อพยพ
 แรงงานเข้าไปในเมืองใหญ่ๆเพื่อหางานทำ พ่อแม่แม่เฒ่าอยู่บ้านเลี้ยงลูกเลี้ยงหลานหาข้าวหาปลาตัก
 น้ำจากบ่อมาเลี้ยงลูกและหลานตัวเล็กๆที่ยังช่วยตัวเองไม่ได้ ทำให้เกษตรกรไทยในชนบทยากจนลง

เพราะขาดแรงงานทำการเกษตรถึงทำไปก็จ้างแรงงานแพง ไม่คุ้มค่าลงทุน “ค่าปุ๋ยก็แพง ค่าแรงก็สูง ค่าน้ำมันก็ยิ่งสูงขึ้นไปเรื่อยๆเป็นแต่น่าสงสารเอาเสียจริงๆ” นี่มันเพราะอะไร ? ผมว่าเป็นเพราะโครงสร้างของรัฐที่ผู้บริหารการจัดการยังขาดความรู้ในเรื่องนี้มาก ไปเน้นการพัฒนาด้านอื่นมากกว่า ส่วนด้านการเกษตรยังเล็กน้อย

การเกษตรกรรมเป็นแหล่งผลิตอาหารเลี้ยงมนุษย์ทั้งโลกที่ฝากกระเพาะเอาไว้กับชาวไร่ชาวนาทุกคน ไม่ว่าท่านจะอยู่ในองค์กรของรัฐหรือเอกชนมีเงินเดือนเป็นหมื่นเป็นแสนก็ตามต่างก็ต้องหันหน้ามาบริโภคอาหารของเกษตรกรผู้ทำอาชีพการเกษตรต่อไปเพราะมันเป็นอาชีพ

เราชาวไร่ชาวนาเสียดายโครงสร้างการศึกษาในอดีตที่ผ่านมาเมื่อ 30 ปีก่อน ทางโรงเรียนประถมจะปิดเทอมในเดือนพฤษภาคม ทำไร ไถนา ในเทอมสองก็เป็นช่วงการเก็บเกี่ยวข้าวทำให้นักเรียนได้เรียนรู้วิถีทำการเกษตร เพราะพ่อแม่ของเด็กจะสอนให้เด็กรู้วิธีการถอนกล้า การดำนา และเกี่ยวข้าวเพื่อสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมที่ตังงามนี้ไว้ ฉะนั้นรัฐควรคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับกลุ่มเกษตรกรเหมือนทุกวันนี้ด้วย เพราะหากยังไม่แก้ไขอีก เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นเป็น 80 ล้านคนแล้วประเทศไทยจะอดข้าวทั้งประเทศ ต้องไปหาซื้อข้าวจากต่างประเทศมาบริโภคแทน เราจะไม่เอาเขาหรือท่าน...

“หลงทางเสียเวลา...หลงคนชรามือนาครด” “ได้แก่เกษตรกรที่คิดได้แล้วหลุดจากมิจฉาทิฐิที่วิ่งตามเงินหันมาวิ่งตามปราชญ์ ชาวไทยที่ดับทุกข์สร้างสุขโดยที่ทุกคนที่ทำอย่างจริงจังพบว่าตัวเองมีอาหารการกินที่อุดมสมบูรณ์เหลือเฟือ ทั้งกุ้ง หอย ปู ปลา หมูเห็ดเป็ดไก่ และผักผลไม้สดๆปลอดสารพิษเหลือกินก็ได้แจกทำให้มีเพื่อนเหลือจากแจกก็ได้ขายทำให้มีเงินมีรายได้ไม่มีความเสี่ยงจากการใช้และการกินสารเคมีที่มีสารพิษตกค้างบนพืชสัตว์และสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งยังทำให้ได้ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอและได้เจริญสติทำให้มีสุขภาพดี กลายเป็นคนที่มีอยู่มีกินมีเพื่อนมีเงิน

“... เอ็ดอยู่เอ็ดกินป้อดบ่อยากเป็นความจริงเลยทีเดียวน...”

อาหารดีมีคุณภาพสดๆปลอดสารพิษกำลังเป็นที่นิยมชมชอบของผู้บริโภคทั้งในประเทศและทั่วโลกเพราะโรคมะเร็งที่คุกคามพลเมืองกำลังเป็นที่เกรงขามของมนุษย์ทุกคน โรคร้ายเหล่านี้แม้จะยังหาสาเหตุที่แท้จริงไม่ได้เพราะมีหลายปัจจัยแต่ปัจจัยหลักที่มีความสัมพันธ์กับการเกิดของโรคมะเร็งก็คือ มลภาวะของสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษอันเกิดจากสารเคมีฆ่าหญ้า สารเคมีฆ่าแมลงที่ตกค้างอยู่ในพืช ผัก ผลไม้ สัตว์ และปลา รวมทั้งสารเคมีจากภาคอุตสาหกรรมที่ตกค้างอยู่ในน้ำประปาบางแห่ง ฯลฯ

เกษตรกรจึงเป็นผู้มีโอกาสมากที่สุดที่จะออกจากบ่วงกรรมดังกล่าวด้วยการเปลี่ยนความคิดและเปลี่ยนแนวทางการปฏิบัติจากที่เคย **“วิ่งไล่ล่าหาเงิน”** ซึ่งมีหลักฐานเชิงประจักษ์ว่า **“ได้แต่หนี”** หันมาสร้างความสุขแล้วให้เงินวิ่งมาหาเอง ดังที่ปราชญ์ชาวบ้าน **“ได้ทำให้ดู อยู่ให้เห็นเป็นตัวอย่าง และกำลังขยายผลออกไปอย่างกว้างขวาง**

นโยบายที่จะทำให้ประเทศไทยเป็นครอบครัวของโลกถือว่าเป็นนโยบายที่สำคัญที่จะทำให้งานของปราชญ์ชาวบ้านสามารถขยายตัวได้ในระดับมหภาค แต่อย่างไรก็ตาม ความคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาจะต้องปรับเปลี่ยนไปสู่สัมมาทิฐิ ด้วยการใช้แก่นแท้ของแผนฯ 8 และ แผนฯ 9 ที่นำความสุขมากับความสำเร็จทางเศรษฐกิจ หากครอบครัวและชุมชนประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจ และความสุขต่างๆทั้งมีหลักประกันในชีวิตเพิ่มมากขึ้น เช่น สุขภาพจากการมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรงขึ้น สุขภาพจากการมีครอบครัวที่อบอุ่นขึ้น สุขภาพจากการที่ชุมชนเข้มแข็งขึ้น สุขภาพจากการมี

สภาพแวดล้อมดีขึ้น ความสุขจากการประสบความสำเร็จเพิ่มมากขึ้น และความสุขจากการที่สามารถอยู่ร่วมกับสรรพสิ่งต่างๆเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น หากพบว่าเศรษฐกิจไม่ดีขึ้นแต่ความทุกข์กลับลดลง ขณะที่ความสุขกลับเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆถือว่าเป็นการพัฒนาที่ถูกทาง ตรงกันข้ามถ้าหากความทุกข์เพิ่มขึ้นมาก แต่ความสุขกลับลดลงไม่ว่าเศรษฐกิจจะดีขึ้นหรือแย่ลงก็ตามแสดงว่าพัฒนาผิดทางแล้ว ดังเช่นบทเรียนการพัฒนาเกษตรกรให้อุดมყოอยู่ทุกวันนี้

อาหาร : ถือเป็นจุดแข็งที่สำคัญของเราเพราะประเทศไทยตั้งอยู่ในดินแดนที่บริบูรณ์ด้วยอาหารนับแต่โบราณกาลผืนแผ่นดินก็เต็มไปด้วยอาหารมากมาย ... **“อย่างข้ามรั้วบักถั่วดำตา อ้าปาก ขึ้นบักสีดาหล่นใส่ ตั้งหม้อไว้ปลาเต็นเข้าเอง ...”**

การมีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์นี้เองที่เป็นสิ่งหนึ่งที่ได้หล่อหลอมความรู้สึกนึกคิดของคนไทย ให้เป็นคนใจดี ชอบเลี้ยง ชอบชักชวนคนมากิน ในขณะที่พวกฝรั่งนั้นขาดแคลนทำให้กลายเป็นคนตระหนี่ และเห็นแก่ตัวมีลักษณะสังคมของการแย่งชิง

นอกจากนี้แผ่นดินไทยเรายังอุดมไปด้วยผลไม้ ทำให้คนไทยเชี่ยวชาญเรื่องผลไม้มาแต่ไหนแต่ไร ลองเปรียบเทียบประเทศเพื่อนบ้านไม่ว่าจะเป็น มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ลาว เขมร ฯลฯ ไม่เห็นมีประเทศไหนเก่งสู้คนไทยได้เลยคนไทยเรานั้นมีความชำนาญเป็นพิเศษในการคัดเลือกพันธุ์ผลไม้จนได้ชื่อว่า ประเทศไทยเป็นมหาอำนาจทางด้านผลไม้

ฉะนั้นเราจึงควรหันมาพิจารณาเรื่องอาหารกันให้ดีแล้วใช้ยุทธศาสตร์ทางด้านนี้ให้เป็น โดยนำมาเป็นจุดคานงัดไปสู่การพัฒนาในทุกๆเรื่องพร้อมกัน รวมทั้งหันมาทบทวนดูด้วยว่าเรานั้นมีปัญหาอะไรบ้างตัวอย่างเช่น ชาวนาไม่มีข้าวกิน ทำให้ลูกหลานชาวนาต้องไปโรงเรียนโดยไม่ได้กินข้าว บางครั้งชาวนาต้องทำตัวเป็นขอทานด้วยซ้ำหรือปัญหาชาวนาต้องขายที่ดินขายควาย ซึ่งคนเมืองอาจไม่เข้าใจว่าเมื่อเขาต้องใช้ควายแต่ทำไมถึงต้องขายควายด้วย สาเหตุที่เขาต้องทำเช่นนั้นเพราะต้องการเงินสดมาใช้ บางทีลูกอาจเจ็บป่วยก็ต้องใช้เงิน ต้องขายของบางอย่างไป เงินที่กู้มาประเดี๋ยวดอกเบี่ยรวมเงินต้นก็เพิ่มขึ้นกลายเป็นหมื่นจนถึงหลายหมื่นบาท นี่คือ โศกนาฏกรรมทางสังคมที่ทำให้เห็นถึงความยุติธรรมทางสังคมที่ขายช่องว่างมากขึ้นเพราะ **ขณะนี้เราส่งอาหารออกสู่ตลาดต่างประเทศ เนื่องจากเราผลิตเกินแต่คนไทยเราเองกลับไม่มีกิน**

เรื่องนี้เป็นเรื่องความไม่ยุติธรรมในสังคมที่เราจะต้องช่วยกันแก้ไขเพราะเป็นเรื่องของสุขภาพที่เราหมายถึงสุขภาพทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคมและทางจิตวิญญาณทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเชื่อมโยงถึงกันและเป็นเรื่องสุขภาพทั้งสิ้น คนใดมีปัญหาเห็นผู้ว่ากล่าวตักเตือนเป็นเหมือนผู้บอกขุมทรัพย์พึงคบหาผู้นั้น เพราะมีแต่คุณไม่มีโทษ

4.4.6 การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร

ชื่อและสรรพคุณสมุนไพร

4.4.6.1 กลุขณา เนื้อไม้ใช้บำรุงหัวใจ แก้วเวียนศีรษะ แก้อาเจียนแก้ท้องร่วง หรือนำมาผสมเป็นยาแก้ลมแก้กระหายน้ำได้

4.4.6.2 พิกุล รากแก้เสมหะและโลหิต แก่นบำรุงเลือด กระจับปี่แก้เกลื้อน เปลือกแก้โรคฟัน ใบใช้ฆ่าเชื้ออหิวาต์

4.4.6.3 ต้นครอบครัวจากรวาล ทั้ง 3 ต้น ใช้แก้ลมและตี บำรุงธาตุแก้ไอ แก้ไข้ผอมเหลือง บำรุงกำลัง ใบใช้บ่มหนองในให้แตกเร็ว ดอกใช้พอกล้างลำไส้ให้สะอาด

4.4.6.4 ฟ้าทลายโจร ใบและต้น แก้อักเสบ รักษาโรคหิดยั้งแบคทีเรีย สาเหตุจากการเป็นหนอง

4.4.6.5 โศกกระสุน ทั้งต้นใช้ขับปัสสาวะ แก้อักเสบพิการ แก้นิว แก้นองในข้อกระดูก แก้อักเสบพิการ กระตุ่นกำหนด รักษาอาการหย่อนสมรรถภาพทางเพศ

4.4.6.6 ตะไคร้แดง ใช้ทั้งต้น แก้อักเสบในปาก และใช้ฆ่าแมลง

4.4.6.7 มะแว้งเครือ ต้นใช้ลดไข้ แก้อักเสบเหนียว ลูกใช้บำรุงเลือด แก้อักเสบนิบาตขับปัสสาวะ แก้อักเสบหวาน

4.4.6.8 มะอี แก้อักเสบ แก้อักเสบ นอนสะดุ้งสะท้าน เพราะตีทำโทษ แก้น้ำลายเหนียว เพราะพิษไข้สันนิบาต

4.4.6.9 หอยแครงแดง ใบใช้แก้อักเสบ แก้อักเสบในกระหายน้ำ แก้อักเสบเป็นโลหิต แก้อักเสบไข้ภายใน แก้อักเสบ

4.4.6.10 กระจุกไก่อดำ ใบใช้แก้อักเสบ แก้อักเสบเป็นโลหิต แก้อักเสบ แก้อักเสบ แก้อักเสบผิวหนังเนื่องจากหัวประดง แก้อักเสบ บวมตามข้อขับปัสสาวะ

4.4.6.11 แค เป็นยาสมานแผล แก้อักเสบ แก้อักเสบไฟ ดอกและใบอ่อนเป็นผักจิ้มหรือแกงส้ม

4.4.6.12 ท้าวยายม่อม รากและใบใช้แก้อักเสบทุกชนิด แก้อักเสบใน กระหายน้ำ แก้อักเสบ อาเจียน แก้อักเสบทั้งปวง

4.4.6.13 ผักกาดน้ำ ต้นเป็นขับปัสสาวะ ลดความร้อน ดอกใช้พอกแผลรักษาแผลใบมีคุณสมบัติโลหิตและคลึงบริเวณที่แผลง่อย บรรเทาอาการเจ็บปวด

4.4.6.14 พยับเมฆ (หญ้าหนวดแมว) ใบใช้ขับปัสสาวะและรักษาไต ในกรณีที่เป็นโรคเบาหวานทำให้น้ำตาลลดลง ความดันโลหิตต่ำ (ระวังกดหัวใจ)

4.4.6.15 หนาด กิ่ง ใบคั้นเอาน้ำแก้ปวดศีรษะ ใช้ขงต้มเป็นยาขับลม แก้ปวดท้อง แก้อักเสบไม่ปกติ แก้อักเสบ หวนสูบแก้อักเสบในดวงตา

4.4.6.16 โกรฐจุฬาลัมพา แก้อักเสบเรื้อรัง ใช้ที่เป็นเม็ดขึ้นตามตัว เช่น เือด หัด อีสุกอีใส ดำแดง แก้อักเสบ แก้อักเสบ

4.4.6.17 หญ้าปักกิ่ง ต้นและใบ ใช้รักษาโรคมะเร็ง (นำมาจากประเทศจีน)

4.4.6.18 หญ้าจีนใบมน ใบใช้ 3 -7 ใบ กินรักษาโรคเบาหวาน (นำมาจากประเทศจีน)

4.4.6.19 ทรายก่อนฟรุ๊ต หรือแก้วมังกร ผลใช้รับประทานเป็นยาระบายอ่อนๆ แก้อักเสบในน้ำ (นำมาจากเวียดนาม)

4.4.6.20 ว่านหางจระเข้ยักษ์ รากใช้ขับปัสสาวะ แก้อักเสบโรคชนิดเป็นแผล ต้นใบใช้คลายเนื้อร้าย ต้นยางใช้ขับถ่ายปัสสาวะ ขับระดู แก้อักเสบปิดตะโรค

4.4.6.21 กานพลู ดอกใช้แก้อักเสบในลำไส้ แก้อักเสบ แก้อักเสบ บำรุงธาตุไฟ แก้อักเสบ แก้อักเสบ พิษน้ำเหลือง และน้ำคาวปลา ทำให้อุจจาระปกติ

4.4.6.22 ขนมน้ำ ใบตำพอกงูสวัด หรือเริม

- 4.4.6.23 อบเชย** เปลือกแก้ลมอัมพฤกษ์ ปลุกอันดับให้เจริญขึ้น แก้ไขสันนิบาต
ขับผายลม แก้เสมหะ
- 4.4.6.24 ปัตตาเวีย** เป็นไม้ประดับ (กำลังศึกษาสรรพคุณทางยา)
- 4.4.6.25 หนุมานประสานกาย** ใบโศลกผสมเหล้า กินแก้โรคซ้ำโรครื่นๆ เป็นยา
ครอบจักรวาล แก้พิษต่างๆ แก้เลือด สมานแผล
- 4.4.6.26 รักษา** รากแก้จุกเลือด ไข้เหนือ ต้นใช้บำรุงอากาศทั้ง 5 ให้บริบูรณ์
ใบแก้ริดสีดวง คุตราดยางแก้ริดสีดวงลำไส้ ผลแก้รังแค ดอกแก้กลากเกลื้อน
- 4.4.6.27 รากจิต** แก้ถูกวางยาสั่ง ถูกกรด ถูกสารหนู ถูกยาฆ่าแมลงต่างๆ
สารสตริกนิน พิษสุราเรื้อรัง เมาเห็ดพิษ แมงดาทะเล โดนปลาดุกแทง
- 4.4.6.28 วาสนา** ปลุกเป็นไม้ประดับ (กำลังศึกษาสรรพคุณทางยา)
- 4.4.6.29 นางค่อม** ป้องกันไฟ ค่อมกันไฟ ค่อมกันภัยอันตรายต่างๆ ค่อมครอบบ้านเรือน
เหมือนเกราะเพชรไว้ป้องกันถึง 7 ชั้น (สรรพคุณทางยากำลังศึกษาอยู่)
- 4.4.6.30 กระท่อมเลือด** บำรุงเลือดให้เลือดถ่ายสมบูรณ์ ใช้กับผู้ป่วยผอมแห้ง แรงแน้อย
- 4.4.6.31 โบทัน** เป็นไม้ประดับ ไม้เลื้อยโชค (สรรพคุณทางยากำลังศึกษา)
- 4.4.6.32 มะพลับ** ต้นและเปลือกแก้กามตายด้าน เนื้อไม้และเปลือกบำรุงธาตุเจริญ
อาหาร แก้ท้องร่วง
- 4.4.6.33 ชะพลู** รากแก้ดูดเสมหะ ต้นแก้อุระเสมหะ ใบทำให้เสมหะงวด
- 4.4.6.34 ละหุ่ง** รากตำราไทยใช้แก้ซางเมล็ด สกัดเอาน้ำมันเรียกว่าน้ำมันละหุ่งหุง
ข้าวเป็นยาระบายอ่อนๆ
- 4.4.6.35 ตะไคร้** แก้กาว เปื่ออาหาร บำรุงธาตุไฟให้เจริญ แก้โรคทางปัสสาวะ
- 4.4.6.36 มะละกอ** รากเป็นยาขับปัสสาวะ ขับระดูขาว ใบใช้ผสมทำเป็นลูกประคบ
เม็ดแก้กระหายน้ำ บำรุงหัวใจ ยางใช้ผสมทำเครื่องสำอางลบรอยฝ้า ใส่กับเนื้อทำให้เนื้อเปื่อยสุกนุ่ม
และเป็นยาบำรุงธาตุ

4.5 ฉายาปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการ

พ่อผาย สร้อยสระกลาง ได้ใช้หลักการจัดการทำให้สิ่งที่เป็นไปได้เกิดความเป็นไปได้
และอาศัยการจัดการร่วมกับความรู้เดิมที่มีอยู่สร้างให้เกิดความรู้ใหม่ ทำให้เกิดความรู้ กิจกรรม และ
ขยายผลออกมาอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นการปั้นโอ่งปูนซีเมนต์ การสร้างโรงเรียน การส่งเสริม
แม่บ้านปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ส่งเสริมการขุดสระทำการเกษตรผสมผสาน ส่งเสริมการกระจายอำนาจ
การปกครอง การตั้งธนาคารหมู่บ้าน ทำงานวิจัยพื้นฐานของชุมชนเรื่องดิน น้ำ พืช สัตว์ รวมทั้งการ
ขยายเครือข่ายในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มอุ้มชูไทยอีสาน ชมรมพัฒนาชาวบุรีรัมย์ กองทุนชีพ โรงเรียน
ชุมชนอีสาน เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน โดยมีตำแหน่งทั้งกรรมการ ประธาน
มากมายหลายชุด จึงอาจกล่าวได้ว่าท่านเป็น “ปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการ”

นอกจากนี้พ่อผาย เล่าบอกต่อว่า ได้ใช้หลักการจัดการทำให้สิ่งที่เป็นไปได้เกิดความเป็น
ไปได้ และอาศัยการจัดการร่วมกับความรู้เดิมที่มีอยู่สร้างให้เกิดความรู้ใหม่ ทำให้เกิดความรู้ กิจกรรม
และขยายผลออกมาอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นการปั้นโอ่งปูนซีเมนต์ การสร้างโรงเรียน

การส่งเสริมแม่บ้านปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ส่งเสริมการขุดสระทำการเกษตรผสมผสาน ส่งเสริมการกระจายอำนาจการปกครอง การตั้งธนาคารหมู่บ้าน ทำงานวิจัยพื้นฐานของชุมชนเรื่องดิน น้ำ พืช สัตว์ รวมทั้งการขยายเครือข่ายในรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่มอ้อมชูไทยอีสาน ชมรมพัฒนาชาวบุรีรัมย์ กองทุน SIF (กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม) โรงเรียนชุมชนอีสาน เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน โดยพ่อผายมีตำแหน่งทั้งที่เป็นกรรมการ และประธานกลุ่ม และอีกมากมายหลายชุด เครือข่ายจึงเรียนท่านว่า “ปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการ”

โรงเรียนชุมชนอีสาน สิ่งดีๆ ที่เกิดกับพ่อผาย และเครือข่ายในการใช้หลักธรรมะของการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง ผนวกกับหัวใจของความเป็นครู ทำให้พ่อผายร่วมมือกับครูบาคำเตื่องภาณี และครูบาสุทธินันท์ ปรีชญ์พฤกษ์ ตั้งโรงเรียนชุมชนอีสานขึ้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ภายใต้การสนับสนุนของศาสตราจารย์เสนห์ จามริก จากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาอีสาน เพื่อการขยายความคิดและรูปธรรมออกไปอย่างเป็นระเบียบ เป็นการเปิดโอกาสให้เครือข่ายโดยรอบมาเรียนรู้จากครูบาทั้งสามท่าน พาคิดพาทำจนรู้เข้าใจ และแตกฉาน สามารถนำชีวิตออกจากวิกฤตได้ในทุกด้านอย่างรวดเร็ว

จากโรงเรียนชุมชนอีสานสู่ มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสานคีนถิ่น (วปอ.) ภาคประชาชน เพื่อสร้างเครือข่ายพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง 1 ล้านครอบครัว เจริญตามรอยพระยุคลบาทเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

ภาพที่ 4.35 มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสานคีนถิ่น
ที่มา : พ่อผาย สร้อยสระกลาง. 2557.

ตุลาคม 2541 ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานได้มาประชุมสัมมนาต่อเนื่องทุกเดือนไปตามศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ทำให้เห็นภารกิจร่วมกันว่า” ต้องขยายเครือข่ายออกไปอย่าง กว้างขวางเพื่อแก้วิกฤตของชาติให้ได้จึงได้วางหลักสูตรของวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองหรือเรียกย่อๆว่า “วปอ. ภาคประชาชน โดยอาศัยผู้นำชุมชนและนักพัฒนาที่สนใจมาเข้าหลักสูตร ฝึกวิธีคิด วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค รู้จักตนเอง ผู้อื่น รู้จักการพึ่ง ตนเองและพึ่งพากันเอง พร้อมไปศึกษาดูงานตามสถานีของปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อกลับมาขยายเครือข่ายอย่างกว้างขวางเป้าหมาย 1 ล้านครอบครัวใน 18 ปี

ข้างหน้า พร้อมด้วยเด็กกรักถิ่น 1 ล้านคน เพื่อสืบทอดพลังของแผ่นดินดังกล่าว และแน่นอน สิ่งเหล่านี้คือความใฝ่ฝันอันสูงสุด และเป็นความภูมิใจสูงสุดในความเป็นคนดีศรีสังคมของแผ่นดินไทย (อ้างอิงใน <http://202.28.32.19/satit/sitenew.old/scikm/FACEWEB/province/Bureerum%2557>.)

4.6 การจัดการเรียนรู้ด้านเครือข่าย

การสร้างเครือข่าย

โรงเรียนชุมชนอีสาน เริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2539 โดยได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนสิ่งแวดล้อม สร้างเป็นโรงเรียนเครือข่าย 3 พื้นที่ใน 2 อำเภอ คือในเขตอำเภอสตึก อยู่ในความดูแลของคำเตื่อง ภาชี และ อำเภอลำปลายมาศ อีก 2 พื้นที่ อยู่ในความดูแลของผู้นำชาวบ้านคือ พ่อผาย สร้อยสระกลาง และครูบาสุทธินันท์ ปรัชญ์พุทธกุล (ปัจจุบันครูบาสุทธินันท์ท่านได้ลาออกแล้ว) แนวทางของโรงเรียนชุมชนอีสาน คือ การให้การอบรมเกษตรกรเพื่อให้เข้าใจ และเปลี่ยนวิถีคิดจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว หันมาหาวิถีทางของการทำเกษตรผสมผสาน อันเป็นการอบรมโดย "ชาวบ้านสอนชาวบ้าน" ด้วยกันเอง จากประสบการณ์ที่พวกเขาเคยก้าวเดินมาก่อน จากบทเรียนที่พวกเขาได้เรียนรู้แล้วว่าการปลูกพืชเชิงเดียวนั้นชาวบ้านจะ ไม่สามารถพึ่งตนเองได้เลย

ทุกวันนี้มีคนนับร้อยในสองอำเภอ มองเห็นความสำคัญของการดำเนินชีวิตแบบพออยู่พอกินของการเอื้ออาทรต่อธรรมชาติ จากที่เคยปลูกอ้อยหลายสิบไร่ ใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลงจนดินเสื่อมสภาพ พวกเขาเริ่มพลิกพื้นที่ปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรแบบประณีต “หันมา ทำอยู่ ทำกิน” ไปเปลี่ยนวิถีคิดของคนอื่น แต่คือการทำที่เขากระทำให้กว่ามาตลอดว่าเส้นทางที่เขาเลือกเดิน ทำให้วันนี้เขามีพอเพียง และพึ่งพาตนเองได้ (อ้างอิงใน : <https://www.gotoknow.org/posts/368907>: 2557)

4.7 จุดเด่นของศูนย์เรียนรู้ของพ่อผาย สร้อยสระกลาง

การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ของพ่อผาย สร้อยสระกลางมีจุดเด่น ดังนี้

- 4.7.1 เป็นศูนย์เรียนรู้ที่เน้นการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง
- 4.7.2 มีการจัดการด้าน การขยายเครือข่ายอย่างชัดเจน ทั้งในระดับกลุ่ม หมู่บ้าน อำเภอ และจังหวัด
- 4.7.3 มีการจัดการสร้างเด็กกรักถิ่นมาสืบทอด
- 4.7.4 มีการจัดการด้านกองทุนต่างๆ เช่น กองทุนออมน้ำ กองทุนวัวควาย กองทุนวัฒนธรรม เป็นต้น
- 4.7.5 มีการพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ๆ อย่างเป็นระบบ

ความสุขที่สัมผัสได้

15 ปีผ่านไป หลังจากคิดพึ่งตนเอง พ่อผายและครอบครัวพบว่า เกิดความเปลี่ยนแปลงมากมายที่ดีขึ้นที่อยากจะทำให้ผู้อื่นฟังดังนี้

1. เศรษฐกิจดีขึ้น กล่าวคือ รายจ่ายลดลงชัดเจนทั้งด้านบริโภค และการลงทุนในการผลิตหนี้สินค่อยๆ ลดลงจาก 60,000 บาท จนไม่มีหนี้แล้ว เงินออมค่อยๆ เพิ่มขึ้นจนมีวัว 60 ตัว ที่ดินเพิ่มจาก 15 ไร่เป็น 85 ไร่ และรายรับเพิ่มขึ้นจากบ้านอายุชีวิตที่สร้างไว้ทั้งพืชและสัตว์ต่างแสดงความ

กตัญญูทวดที่ต่อพ่อดาย มีเหลือกิน เหลือแจก และมีเหลือขาย เป็นรายได้เข้าครอบครัวอย่างต่อเนื่อง

2. สิ่งแวดล้อมดีขึ้น กล่าวคือ มีความหลากหลาย พร้อมด้วยสิ่งมีชีวิตนับพันชนิด มีดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยอินทรีย์วัตถุ มีน้ำเพื่อการเกษตรเพิ่มขึ้น 6 บ่อจนน้ำได้ 14,000 คิว มีต้นไม้ยืนต้นทั้งผักผลไม้ และไม้ใช้สอยกว่า 60 ชนิดนับได้พันกว่าต้น และที่สำคัญมีผักสดๆ กิน ปลอดภัยพิชจากยาฆ่าหญ้าและยาฆ่าแมลง

3. สุขภาพดีขึ้น กล่าวคือ กินได้ นอนหลับ ไม่มีหนี้ มีสมุนไพรเป็นทั้งอาหารและยา ไม่กินเหล้า ไม่สูบบุหรี่ และด้วยวัย 71 ปี ไม่ได้เข้านอนในโรงพยาบาลมากกว่า 9 ปี

4. ปัญญาดีขึ้น โดยสามารถคิดจนรู้เท่าทัน เรียนรู้ทุกวัน จนพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้

5. สังคมดีขึ้น กล่าวคือมีเพื่อนมาก รู้จักคนมาก และคนรู้จักพ่อผายมาก อย่างน้อยมีเครือข่ายกว่า 200 หมู่บ้าน ใน 7 จังหวัด ที่ยังติดต่อไปมาหาสู่กันกว่า 3,000 คน

4.8 การศึกษาดูงานและการฝึกอบรม

ในศูนย์ของพ่อผาย มีผู้มาศึกษาดูงานเป็นประจำสัปดาห์ละ 10-30 คน โดยปี 2542 มีผู้มาศึกษาดูงาน 10,000 คนเศษ ในแต่ปีมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ มีทั้งดูงานเป็นช่วงครึ่งวันและศึกษาดูงานเป็นเดือน

4.8.1 การศึกษาดูงาน

- 1) ดูงานเฉพาะของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ใช้เวลา 3-6 ชั่วโมง
- 2) ดูงานกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านใช้เวลา 3-5 วัน

4.8.2 การอบรม

การอบรมมี 2 หลักสูตร

- 1) การจัดการเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) การพัฒนาบุคลากรด้านเศรษฐกิจพอเพียง

4.8.3 **ฐานการเรียนรู้** คือ พ่อผาย สร้อยสระกลางจัดทำฐานการเรียนรู้โดยคิดตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต พยายามปิดรอยร้าวต่างๆ และเพิ่มรายรับ

4.9 เครือข่ายในการพัฒนาและการถ่ายทอด

โรงเรียนชุมชนอีสาน

สิ่งดีๆ ที่เกิดกับพ่อผาย และเครือข่ายในการใช้หลักธรรมะของการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ผนวกกับหัวใจของความเป็นครู ทำให้พ่อผายร่วมมือกับครูบาคำเตื่อง และครูบาทุทธินันท์ ตั้งโรงเรียนชุมชนอีสานขึ้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ภายใต้การสนับสนุนของศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก จากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาอีสาน เพื่อขยายความคิดและรูปแบบออกไปอย่างเป็นระบบ เป็นการเปิดโอกาสให้เครือข่ายโดยรอบมาเรียนรู้จากครูบาทั้งสามท่าน พาคิดพาทำจนรู้ เข้าใจ และแตกฉาน สามารถนำชีวิตออกจากวิกฤตได้ในทุกด้านอย่างรวดเร็วจากโรงเรียนชุมชนอีสานสู่ วปอ.ภาคประชาชน เพื่อสร้างเครือข่ายพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง 1 ล้านครอบครัว เจริญตามรอยพระยุคลบาท เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงปี 2542 ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานได้มาประชุมสัจจกรกันต่อเนื่องทุกเดือนไปตามศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ทำให้เห็นภารกิจร่วมกันว่าต้องขยายเครือข่ายออกไปอย่าง

กว้างขวางเพื่อแก้วิกฤตของชาติให้ได้ จึงได้วางหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่ การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง หรือเรียกย่อๆ ว่า วปอ. ภาคประชาชน โดยอาศัยผู้นำชุมชนและ นักพัฒนาที่สนใจมาเข้าหลักสูตร ฝึกวิถีคิด วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค รู้จัก ตนเอง ผู้อื่น รู้จักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง พร้อมไปศึกษาดูงานตามสถานีของปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อกลับมาขยายเครือข่ายอย่างกว้างขวาง เป้าหมาย 1 ล้านครอบครัวใน 18 ปีข้างหน้า พร้อมด้วย เด็กรักถิ่น 1 ล้านคน เพื่อสืบทอดพลังของแผ่นดินดังกล่าว และแน่นอนสิ่งเหล่านี้คือความใฝ่ฝันอัน สูงสุด และเป็นความภูมิใจสูงสุดในความเป็นคนดีศรีสังคมของแผ่นดินไทย นอกเหนือจากโล่รางวัล มากมายที่สังคมมอบให้ (www.tgn2u.com)

ปัจจุบันมีเครือข่ายเพิ่มมากขึ้นและมีการประชุมอย่างต่อเนื่อง สมาชิกขยายไปเรื่อยๆ ได้แก่ พ่อค้าเคื่อง ภาษี ครูไพร่ตั้น ชื่นศรี คุณคำนึ่ง นายกเจริญ นายกอบต.โคกกลาง ป่าติ่ม พ่อทวี คุณกฤษณะ ทุ่งแสงทอง เป็นต้น

4.10 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานในศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงฯ

จากการสัมภาษณ์พ่อผาย สร้อยสระกลาง และสมาชิกของท่านในครอบครัว มีอุปสรรคใน เรื่องแนวคิดการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการทำเกษตรผสมผสานยังไม่ขยาย ไปมากตามเป้าที่ต้องการจะเป็น ณ ปัจจุบันศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มนี้ได้ดำเนินการขยายแนวคิด และปฏิบัติให้ดูไปเรื่อยๆ แต่ก็ถือว่าขยายไปได้ช้า เพราะว่าเกษตรกรอยู่ท่ามกลางกระแสทุนนิยม ต้องการเงินเพื่อใช้จ่ายและหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อครอบครัว ดังนั้นจึงปลูกพืช เศรษฐกิจ พืชเชิงเดี่ยว เช่น การปลูกมันสำปะหลัง ปลูกอ้อย และยางพารา เป็นต้น ถ้ารัฐบาลมีการ ส่งเสริมปลูกพืชใดหรือพืชใดปลูกได้ราคาดี เกษตรกรก็หันไปปลูกพืชชนิดนั้น เช่น ปลูกอ้อยอย่างเดียว มอง เงินเป็นตัวตั้ง ทำอะไรก็ได้เงินเยอะก็จะพากันหันไปทำแต่สิ่งนั้น และคนส่วนมากหันไปสนใจ เทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้นไม่ค่อยมาสนใจในการทำเกษตรพอเพียง เนื่องจากเห็น ผลได้ช้าและมองดูไม่หรรษาเหมือนอาชีพอื่น

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการลงพื้นที่ภาคสนามและทำการสัมภาษณ์เชิงลึกพ่อผาย สร้อยสระกลาง สามารถสรุปผลได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

ปรัชญาของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ในการดำเนินชีวิต คือ “อึดตahi อึดตaโน นาโถ แปลว่า ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน”

5.1.1 การดำเนินงานของแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

ศูนย์การเรียนรู้มีได้น้อย ตั้งอยู่บ้านสระคูณ มีบ้านพักรับรอง จำนวน 1 หลัง มีอาคารในการดำเนินงาน จำนวน 2 หลัง สามารถรองรับผู้ที่มาศึกษาดูงานได้จำนวน 100-150 คนต่อวัน และถ้าต้องการพักค้างคืน เพื่อศึกษาข้อมูลหรือเข้าฝึกอบรมสามารถพักได้ (แยกพักชาย-หญิง)

5.1.2 การปรับแนวคิดสร้างชีวิตใหม่ของพ่อผาย สร้อยสระกลาง

พ่อผาย สร้อยสระกลาง บอกกับตนเองว่า **"เราเป็นชาวนาจะไปเป็นนายอำเภอ ไปเป็นหมอย่อมผิดธรรมชาติ น่าจะเป็นชาวนาที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และที่สำคัญมีความสุข"** หมายถึง ท่านต้องมีหลักประกันในชีวิต มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมดี มีอิสรภาพ มีความภาคภูมิใจ และเข้าถึงธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ทำกินด้วยตนเอง คือ มีข้าวในนา มีปลา มีนก มีต้นไม้ที่หลากหลาย ท่านจึงขุดบ่อรอบๆ นา ปลูกลำไยไม่ใช้งานปลูกลงน้ำไม่รอบคอบ และปลุกพืชคลุมดินกันบ่อพังทลาย พ่อผาย สร้อยสระกลาง เลี้ยงปลา 1,000 ตัว เลี้ยงด้วยสูตรอาหารที่พึ่งตนเองได้ ตามที่ได้ร่ำเรียนมา 9 เดือนให้หลังก็ได้ปลาตัวโตๆ เริ่มแรกสามารถขยายการทำเกษตรแบบพ่อผายออกไปอีก 5 ครอบครั้ว ปัจจุบัน บ้านสระคูณทำเกษตรผสมผสาน ร้อยละ 90 ทำ 150 ครอบครั้วจาก 225 ครอบครั้ว โดยแต่ละรายมีสระน้ำตั้งแต่ 1 - 5 สระ ภายหลังจากนั้นผ่านไป 15 ปี เมื่อพ่อผายได้คิดพึ่งตนเอง พ่อผายและครอบครัว พบว่า เกิดความเปลี่ยนแปลงมากมายที่ดีขึ้นที่อยากจะเล่าให้ผู้อื่นฟังดังนี้ 1) เศรษฐกิจดีขึ้น 2) สิ่งแวดล้อมดี 3) สุขภาพดี 4) ปัญญาดีขึ้น 5) สังคมดีขึ้น

ต่อมาพ่อผาย สร้อยสระกลาง ได้จัดตั้งกลุ่ม ชื่อกลุ่มอีได้น้อยขึ้น และมีการพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ๆ อย่างเป็นระบบ เพื่อต้องการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ที่พ่อมิให้กับผู้ที่สนใจแผนการทำเกษตรผสมผสานและเกษตรประณีต เพื่อกระตุ้นให้ชาวนามีทางออกในการแก้ไขปัญหาเรื่อง หนี้สิน และพ่อก็ได้สร้างศูนย์ขึ้นมาให้ชาวนารู้จักการทำเกษตรประณีต 1 ตารางเมตร เป็นแนวทางและรากฐานที่มั่นคงของเศรษฐกิจพอเพียงอันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนได้

5.1.3 พ่อผาย สร้อยสระกลางกับการเกษตรผสมผสาน

การเกษตรแบบผสมผสาน เป็นระบบเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่มีการผสม กลมกลืน และเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันตามธรรมชาติ มีตัวอย่างให้เห็นในหลายประเทศทั่วโลก เช่น ใน ประเทศจีน มีการเลี้ยงสุกรผสมผสานกับการเลี้ยงสัตว์น้ำ และในประเทศญี่ปุ่น มีการเลี้ยงปลาในนาข้าว เป็นต้น สำหรับประเทศไทยในอดีต ไม่มีระบบการเกษตรแบบผสมผสานที่ชัดเจนนัก ระบบการเกษตรดั้งเดิมของไทย

น่าจะใกล้เคียงกับระบบที่เรียกว่า “ไร่นาสวนผสม” เนื่องจากเป็น ระบบการเกษตรที่มีเป้าหมายเพื่อ การยังชีพ หรือเพื่อลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอนเป็นหลัก มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ หลายๆ อย่างรวมอยู่ในพื้นที่เดียวกันสำหรับใช้บริโภคในครอบครัว

การเลี้ยงปลาในนาข้าวและการเกษตรแบบผสมผสานเป็นองค์ประกอบสำคัญ แต่ภาคอีสาน ประสบปัญหาภัยแล้งและประสบปัญหาขาดแคลนอาหาร จึงเริ่มมีการเลี้ยงปลาในนาข้าว นักพัฒนาได้ ค้นพบรูปแบบและเทคนิคการเกษตรอื่นๆ อีก เช่น รูปแบบ การเกษตรแบบผสมผสานของมหาอู่ สุนทรชัย ซึ่งเป็นการประยุกต์รูปแบบการทำสวนร่องแถบภาคกลางไปพัฒนาเป็นระบบเกษตร แบบผสมผสานที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จังหวัดสุรินทร์ โดยเริ่มจากการสร้างสระเก็บน้ำในไร่นา จากนั้นจึงค่อยๆ พัฒนามาปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ชนิดต่างๆ อย่างช้าๆ จนกระทั่งกิจกรรมการผลิตต่างๆ ได้เข้าสู่ระบบผสมผสานอย่างเต็มรูปแบบและมีการขยายตัวออกไป

การเกษตรแบบผสมผสาน เป็นการจั้ดระบบของกิจกรรมการผลิตในไร่นา ได้แก่ พืช สัตว์ ประมง ให้มีการผสมผสานอย่างต่อเนื่องและเกื้อกูลในการผลิตซึ่งกันและกัน โดยการใช้ ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นา เช่น ดิน น้ำ แสงแดดอย่างเหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลของสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและ เกิดผลในการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติด้วย โดยเนื้อหาสาระของเกษตรแบบ ผสมผสานมี 4 ประการคือ 1) ประกอบด้วยกิจกรรมการผลิตตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไป อาจเป็นการผสมผสาน ระหว่างพืชกับพืช สัตว์กับสัตว์ หรือสัตว์กับพืช 2) กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดจะต้องเกื้อกูลกันเป็นวงจร โดยพิจารณาจาก การหมุนเวียนการใช้ประโยชน์เกี่ยวกับอาหาร อากาศและพลังงาน 3) ก่อให้เกิด ประโยชน์สูงสุดทั้งต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม 4) ใช้แรงงานคนเป็นหลัก

การทำเกษตรแบบผสมผสาน 1) เพื่อเกษตรกรพึ่งพาตนเองได้โดยไม่จำเป็นต้องกู้ยืมเงินมาลงทุน 2) เพื่อเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่โดยมีการจัดการเรื่องทุน ที่ดิน และแรงงานอย่างมีประสิทธิภาพ 3) สร้างเสถียรภาพและความยั่งยืน ทั้งทางเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมให้เกิดขึ้นในไร่นาและครอบครัว การเกษตร 4) เกษตรแบบผสมผสานลดความเสี่ยงในการผลิต 5) ปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้ กลับคืนสู่สภาพที่อุดมสมบูรณ์ 6) เกษตรกรมีงานทำตลอดปี จะช่วยแก้ปัญหาการอพยพแรงงานจาก ชนบทเข้าสู่เมือง 7) ลดการใช้พลังงานในการเกษตรลง 8) รักษาสภาพทางนิเวศวิทยา การทำเกษตรแบบ ผสมผสานเป็นการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ให้กับคน

5.1.4 ฐานเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

การจัดการฐานเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของพ่อผาย สร้อยสระกลาง แบ่งเป็น 5 ฐาน ได้แก่ 1) ฐานไผ่เลี้ยงคน 2) ฐานคนเล่นขี้ 3) ฐาน 1 ไร่ ประณีต 4) ฐานตารางเมตร เศรษฐี 5) ฐานปลาเลี้ยงคนคนเลี้ยงปลา และอนาคตจะมีฐานข้อมูลนวัตกรรมไพร

5.1.5 ภูมิปัญญาพื้นบ้านของพ่อผาย สร้อยสระกลาง

5.1.5.1 การพัฒนาชุมชน คือ ท่านเป็นผู้ใหญ่บ้านที่ร่วมกันวิเคราะห์หาปัญหาที่เกิดขึ้นใน ชุมชนหมู่บ้านว่ามีอะไรบ้าง และต้องแก้ไขปัญหายังไร

5.1.5.2 การใช้หลักธรรมและคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต และเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาสังคม โดยมีคติสอนใจการอยู่ร่วมกับผู้อื่น คติสอนใจ เรื่องการออม คติเตือนใจคนบ้าหอย และสอนให้ “เปิดใจให้กว้าง” อย่าเป็นกบที่อยู่ในกะลา สอนเรื่อง ความเป็นทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ให้ข้อคิดความฝัน ข้อคิดความเจริญไปข้างหน้า ข้อคิดคนมักยืม

คำสอนผิวเมื่อย คำยาสอนหลาน การดูลักษณะหญิงที่ผู้ชายจะเลือกเป็นคู่ครองเรือน สอนเรื่องพิษสงของ สุนัขเห่า

5.1.5.3 การใช้ประเพณีและความเชื่อในการพัฒนาสังคม ได้แก่ ประเพณีสิบสองเดือน

5.1.5.4 การเลี้ยงสัตว์ ให้ความรู้การเลี้ยงไก่ คุณว้าวคุณควาย การเลี้ยงปูนา การเพาะพันธุ์ กบและการเลี้ยงกบ การเลี้ยงมดแดง

5.1.5.5 การทำนาสมัยใหม่ คือ เกษตรกรที่คิดได้แล้วหลุดจากมิจฉาทิฐิที่วิ่งตามเงินหันมา วิ่งตามปราชญ์ ชาวไทยที่ดับทุกข์สร้างสุขโดยที่ทุกคนที่ทำอย่างจริงจังพบว่า ตัวเองมีอาหารการกินที่อุดม สมบูรณ์เหลือเฟือ เพื่อ ทั้งกุ้ง หอย ปูปลา หมูเห็ดเปิดไก่ และผักผลไม้สดๆ ปลอดภัยไร้พิษเหลือเกินก็ได้แจกทำ ให้มีเพื่อนเหลือจากแจกก็ได้ขายทำให้มีเงินมีรายได้ไม่มีความเสี่ยงจากการใช้และการกินสารเคมีที่มี สารพิษตกค้างบนพืชสัตว์และสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งยังทำให้ได้ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอและได้เจริญ สติทำให้มีสุขภาพดี กลายเป็นคนที่มีอยู่มีกินมีเพื่อนมีเงิน

อาหารดีมีคุณภาพ ปลอดภัยไร้พิษกำลังเป็นที่นิยมชมชอบของผู้บริโภคทั้งในประเทศ และทั่วโลกเพราะโรคมะเร็งที่คุกคาม โรคร้ายนี้แม้จะยังหาสาเหตุที่แท้จริงไม่ได้เพราะมีหลายปัจจัยแต่ ปัจจัยหลักที่มีความสัมพันธ์กับการเกิดของโรคมะเร็งคือ มลภาวะของสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษอันเกิดจาก สารเคมีฆ่าหญ้า สารเคมีฆ่าแมลงที่ตกค้างอยู่ในพืช ผัก ผลไม้ สัตว์ และปลา รวมทั้งสารเคมีจาก ภาควัตถุอุตสาหกรรมที่ตกค้างอยู่ในน้ำประปาบางแห่ง ฯลฯ เกษตรกรจึงเป็นผู้มีโอกาสมากที่สุดที่จะออกจาก บ่วงกรรมดังกล่าวด้วยการเปลี่ยนความคิดและเปลี่ยนแนวทางการปฏิบัติจากที่เคย “วิ่งไล่ล่าหาเงิน” ซึ่งมีหลักฐานเชิงประจักษ์ว่า “ได้แต่หนี้” หันมาสร้างความสุขแล้วให้เงินวิ่งมาหาเอง ดังที่ปราชญ์ชาวบ้าน “ได้ทำให้ดู อยู่ให้เห็นเป็นตัวอย่างและกำลังขยายผลออกไปอย่างกว้างขวาง

นโยบายที่จะทำให้ประเทศไทยเป็นครอบครัวของโลกถือว่าเป็นนโยบายที่สำคัญที่จะทำ ให้งานของปราชญ์ชาวบ้านสามารถขายตัวได้ในระดับมหภาค แต่อย่างไรก็ตาม ความคิดและยุทธศาสตร์ การพัฒนาจะต้องปรับเปลี่ยนไปสู่สัมมาทิฐิ ด้วยการใช้นโยบายของแผนฯ 8 และ แผนฯ 9 ที่นำความสุข มากับความสำเร็จทางเศรษฐกิจ หากครอบครัวและชุมชนประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจ และความสุข ต่างๆทั้งมีหลักประกันในชีวิตเพิ่มมากขึ้น เช่น ความสุขจากการมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรงขึ้น ความสุข จากการมีครอบครัวที่อบอุ่นขึ้น ความสุขจากการที่ชุมชนเข้มแข็งขึ้น ความสุขจากการมีสภาพแวดล้อมดีขึ้น ความสุขจากการประสบความสำเร็จเพิ่มมากขึ้น

5.1.5.6 การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร

1) **กฤษณา** เนื้อไม้ใช้บำรุงหัวใจ แก้วเวียงยีนศิริชะ แก้อาเจียนแก้ท้องร่วง หรือนำมา ผสมเป็นยาแก้ลมแก้กระหายน้ำได้

2) **พิทูล** รากแก้เสมหะและโลหิต แก่นบำรุงเลือด กระจับปี่แก้เกลื้อน เปลือกแก้โรคฟัน ใบ ใช้ฆ่าเชื้ออหิวาต์

3) **ต้นครอบครัวจากรวาล** ทั้ง 3 ต้น ใช้แก้ลมและดี บำรุงธาตุแก้ไอ แก้ไข้หอมเหลือ บำรุงกำลัง ใบใช้บ่มหนองในให้แตกเร็ว ดอกใช้พอกล้างลำไส้ให้สะอาด

4) **ฟ้าทลายโจร** ใบและต้น แก้อักเสบ รักษาโรคหิดยับยั้งแบคทีเรีย สาเหตุจากการเป็น หนอง

5) **โคกกระสุน** ทั้งต้นใช้ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะพิการ แก้นิว แก้นองใน ขับระดู แก้ไตพิการ กระตุ้นกำหนด รักษาอาการหย่อนสมรรถภาพทางเพศ

- 6) **ตะไคร้แดง** ใช้ทั้งต้น แก้วริดสีดวงในปาก และใช้ฆ่าแมลง
- 7) **มะแว้งเครือ** ต้นใช้ลดไข้ แก้วเสมหะเหนียว ลูกใช้บำรุงเลือด แก้วไอสันนิบาต
ขับปัสสาวะ แก้วเบาหวาน
- 8) **มะอี** แก้วดีฟื่อ แก้วกระดูก นอนสะดุ้งสะท้าน เพราะตีทำโทษ แก้วน้ำลายเหนียว เพราะ
พิษใช้สันนิบาต
- 9) **หอยแครงแดง** ใบใช้แก้วไอ แก้วร้อนในกระหายน้ำ แก้วอาเจียนเป็นโลหิต แก้วฟกช้ำ
ภายใน แก้วโรคบิด
- 10) **กระตูดกดำ** ใบใช้แก้วไอ แก้วอาเจียนเป็นโลหิต แก้วช้ำ แก้วคัน แก้วโรคผิวหนัง
เนื่องจากหัวประดง แก้วลมขัด บวมตามข้อขับปัสสาวะ
- 11) **แค** เป็นยาสมานแผล แก้วท้องเดิน แก้วทรวงไฟ ดอกและใบอ่อนเป็นผักจิ้มหรือแกง
ส้ม
- 12) **ทำวยายม่อม** รากและใบใช้แก้วใช้ทุกชนิด แก้วร้อนใน กระหายน้ำ แก้วอาเจียน
แก้วสารพิษทั้งปวง
- 13) **ผักกาดน้ำ** ต้นเป็นขับยาปัสสาวะ ลดความร้อน ดอกใช้พอกแผลรักษาแผล
ใบมีคุณห้ามโลหิตและคลึงบริเวณที่แผลงต่อย บรรเทาอาการเจ็บปวด
- 14) **พยับเมฆ (หญ้าหนวดแมว)** ใบใช้ขับปัสสาวะและรักษาไต ในกรณีที่เป็น
โรคเบาหวานทำให้น้ำตาลลดลง ความดันโลหิตต่ำ (ระวังกดหัวใจ)
- 15) **หนาด** กิ่ง ใบคั้นเอาน้ำแก้วปวดศีรษะ ใช้ขงต้มเป็นยาขับลม แก้วปวดท้อง
แก้วธาตุไม่ปกติ แก้วหอบหืด มวนสูบแก้วโรคริดสีดวงจุมูก
- 16) **โกฐจุฬาลัมพา** แก้วใช้จะเรียง ใช้ที่เป็นเม็ดขึ้นตามตัว เช่น เหือด หัด อีสุกอีใส
ดำแดง แก้วไข้ แก้วหืดหอบไอ
- 17) **หญ้าปักกิ่ง** ต้นและใบ ใช้รักษาโรคมะเร็ง (นำมาจากประเทศจีน)
- 18) **หญ้าจันโบมน** ใบใช้ 3 - 7 ใบ กินรักษาโรคเบาหวาน (นำมาจากประเทศจีน)
- 19) **ดราگونฟรุ้ต หรือแก้วมังกร** ผลใช้รับประทานเป็นยาระบายอ่อนๆ แก้วกระหายน้ำ
(นำมาจากเวียดนาม)
- 20) **ว่านหางจระเข้ยักษ์** รากใช้ขับปัสสาวะ แก้วกามโรคชนิดเป็นแผล ต้นใบใช้คลาย
เนื้อร้าย ต้นยางใช้ขับถ่ายปัสสาวะ ขับระดู แก้วริดสีดวงทวาร
- 21) **กานพลู** ดอกใช้แก้วมวนในลำไส้ แก้วเสมหะ แก้วจุกเสียด บำรุงธาตุไฟ แก้วเหน็บชา
แก้วพิษเลือด พิษน้ำเหลือง และน้ำคาวปลา ทำให้อุจจาระปกติ
- 22) **ขนมน** ใบตำพอกงูสวัด หรือเริม
- 23) **อบเชย** เปลือกแก้วลมอัมพฤกษ์ ปลูกอันดับให้เจริญขึ้น แก้วใช้สันนิบาต
ขับผายลม แก้วเสมหะ
- 24) **ปัตตาเวีย** เป็นไม้ประดับ (กำลังศึกษาสรรพคุณทางยา)
- 25) **หนุมานประสานกาย** ใบโบลกผสมเหล้า กินแก้วโรคซ้ำโรคอื่นๆ เป็นยา
ครอบจักรวาล แก้วพิษต่างๆ แก้วเลือด สมานแผล
- 26) **รักษาว** รากแก้วมูกเลือด ใช้เหนื่อ ต้นใช้บำรุงอากาศทั้ง 5 ให้บริบูรณ์ ใบแก้ว
ริดสีดวง คุตราดยางแก้วริดสีดวงลำไส้ ผลแก้วรังแค ดอกแก้วกลากเกลื้อน

27) **รางจืด** แก้กัวงยาสั่ง ถูกกรด ถูกสารหนู ถูกยาฆ่าแมลงต่างๆ สารสตริกนิน พิษสุราเรื้อรัง เมาเห็ดพิษ แมงดาทะเล โดนปลาตุกแทง

28) **วาสนา** ปลูกเป็นไม้ประดับ (กำลังศึกษาสรรพคุณทางยา)

29) **นางค่อม** ป้องกันไฟ ค่อมกันไฟ ค่อมกันภัยอันตรายต่างๆ ค่อมครอบบ้านเรือนเหมือนเกราะเพชรไว้ป้องกันถึง 7 ชั้น (สรรพคุณทางยากำลังศึกษาอยู่)

30) **กระท่อมเลือด** บำรุงเลือดให้เลือดถ่ายสมบูรณ์ ใช้กับผู้พอมแห้ง แรงน้อย

31) **โบทัน** เป็นไม้ประดับ ไม้เลื้อยโขด (สรรพคุณทางยากำลังศึกษา)

32) **มะพลับ** ต้นและเปลือกแก้กามตายด้าน เนื้อไม้และเปลือกบำรุงธาตุเจริญอาหาร แก้กท้องร่วง

33) **ชะพลู** รากแก้ดูดเสมหะ ต้นแก้อุระเสมหะ ใบทำให้เสมหะงวด

34) **ละหุ่ง** รากตำราไทยใช้แก้ซางเมลิ็ด สกัดเอาน้ำมันเรียกว่าน้ำมันละหุ่งหุงข้าวเป็นยาระบายอ่อนๆ

35) **ตะไคร้** แก้กาว เบื่ออาหาร บำรุงธาตุไฟให้เจริญ แก้อโรคทางปัสสาวะ

36) **มะละกอ** รากเป็นยาขับปัสสาวะ ขับระดูขาว ใบใช้ผสมทำเป็นลูกประคบ เม็ดแก้กระหายน้ำ บำรุงหัวใจ ยางใช้ผสมทำเครื่องสำอางลบรอยฝ้า ใส่กับเนื้อทำให้เนื้อเปื่อยสุกนุ่ม และเป็นยาบำรุงธาตุ

5.1.5.7 ฉายาปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการ

พ่อผาย ได้ใช้หลักการจัดการทำให้สิ่งที่เป็นไปไม่ได้เกิดความเป็นไปได้ และอาศัยการจัดการร่วมกับความรู้เดิมที่มีอยู่สร้างให้เกิดความรู้ใหม่ ทำให้เกิดความรู้ กิจกรรม และขยายผลออกมาอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นการปั้นโอ่งปูนซีเมนต์ การสร้างโรงเรียน การส่งเสริมแม่บ้านปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ส่งเสริมการขุดสระทำการเกษตรผสมผสาน ส่งเสริมการกระจายอำนาจการปกครอง การตั้งธนาคารหมู่บ้าน ทำงานวิจัยพื้นฐานของชุมชนเรื่องดิน น้ำ พืช สัตว์ รวมทั้งการขยายเครือข่ายในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มอุ้มชูไทยอีสาน ชมรมพัฒนาชาวบุรีรัมย์ กองทุนซีพี โรงเรียนชุมชนอีสาน เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน โดยมีตำแหน่งทั้งกรรมการ ประธานกรรมการมากมายหลายชุด

นอกจากนี้พ่อผาย สร้อยสระกลาง เล่าบอกต่อว่า ได้ใช้หลักการจัดการทำให้สิ่งที่เป็นไปไม่ได้เกิดความเป็นไปได้ และอาศัยการจัดการร่วมกับความรู้เดิมที่มีอยู่สร้างให้เกิดความรู้ใหม่ ทำให้เกิดความรู้ กิจกรรม และขยายผลออกมาอย่างกว้างขวาง

5.1.5.8 จุดเด่นของศูนย์

จุดเด่นของศูนย์เรียนรู้ของพ่อผาย สร้อยสระกลาง

1) เป็นศูนย์เรียนรู้ที่เน้นการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง

2) มีการจัดการด้าน การขยายเครือข่ายอย่างชัดเจน ทั้งในระดับกลุ่ม หมู่บ้าน

อำเภอและจังหวัด

3) มีการจัดการสร้างเติร์กถินมาสืบทอด

4) มีการจัดการด้านกองทุนต่างๆ เช่น กองทุนออมน้ำ กองทุนวัวควาย

กองทุนวัฒนธรรม เป็นต้น

5) มีการพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ๆ อย่างเป็นระบบ

5.1.5.9 การศึกษาดูงานและการฝึกอบรม

ในศูนย์ของพ่อผาย มีผู้มาศึกษาดูงานเป็นประจำสัปดาห์ละ 10-30 คน โดยปี 2542 มีผู้มาศึกษาดูงาน 10,000 คนเศษ ในแต่ปีมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ มีทั้งดูงานเป็นช่วงครึ่งวันและศึกษาดูงานเป็นเดือน

1) การศึกษาดูงาน

จากการศึกษามีหลักสูตรดูงาน 2 หลักสูตร คือ (1) ดูงานเฉพาะบ้านพ่อผาย สร้อยสร้อยกลาง ใช้เวลา 3-6 ชั่วโมง (2) ดูงานกลุ่มเครือข่ายประชาชนชาวบ้านใช้เวลา 3-5 วัน

2) การอบรม

การอบรมมี 2 หลักสูตร ได้แก่ (1) การจัดการเศรษฐกิจพอเพียง (2) การพัฒนาบุคลากรด้านเศรษฐกิจพอเพียง

3) **ฐานการเรียนรู้** คือ พ่อผาย สร้อยสร้อยกลางจัดทำฐานการเรียนรู้โดยคิดตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต พยายามปิดรอยร้าวต่างๆ และเพิ่มรายรับ

5.1.5.10 เครือข่ายในการพัฒนาและการถ่ายทอด

โรงเรียนชุมชนอีสานสิ่งดีๆ ที่เกิดกับพ่อผาย และเครือข่ายในการใช้หลักธรรมะของการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ผนวกกับหัวใจของความเป็นครู ทำให้พ่อผายร่วมมือกับครูบาเจ้าคำเตื่อง และครูบาสุทธินันท์ ตั้งโรงเรียนชุมชนอีสานขึ้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ภายใต้การสนับสนุนของศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก จากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาอีสาน เพื่อขยายความคิดและรูปธรรมออกไปอย่างเป็นระบบ เป็นการเปิดโอกาสให้เครือข่ายโดยรอบมาเรียนรู้จากครูบาทั้งสามท่าน พาคิดพาทำจนรู้ เข้าใจ และแตกฉาน สามารถนำชีวิตออกจากวิกฤตได้ในทุกด้านอย่างรวดเร็วจากโรงเรียนชุมชนอีสานสู่ วปอ. ภาคประชาชน เพื่อสร้างเครือข่ายพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง 1 ล้านครอบครัว เป็นการเจริญตามรอยพระยุคลบาท เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงปี 2542 ประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานได้มาประชุมสังฆกรรมกันต่อเนืองๆ ไปตามศูนย์เรียนรู้ของประชาชนบ้านภาคอีสาน ทำให้เห็นภารกิจร่วมกันว่าต้องขยายเครือข่ายออกไปอย่างกว้างขวางเพื่อแก้วิกฤตของชาติให้ได้ จึงได้วางหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง หรือเรียกย่อๆ ว่า วปอ. ภาคประชาชน โดยอาศัยผู้นำชุมชนและนักพัฒนาที่สนใจมาเข้าหลักสูตร ฝึกวิธีคิด วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค รู้จักตนเอง ผู้อื่น รู้จักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง พร้อมไปศึกษาดูงานตามสถานี่ของประชาชนชาวบ้าน เพื่อกลับมาขยายเครือข่ายอย่างกว้างขวาง เป้าหมาย 1 ล้านครอบครัวใน 18 ปีข้างหน้า พร้อมด้วยเด็กรักถิ่น 1 ล้านคน เพื่อสืบทอดพลังของแผ่นดิน ปัจจุบันมีเครือข่ายเพิ่มมากขึ้นและมีการประชุมอย่างต่อเนื่อง สมาชิกขยายไปเรื่อยๆ ได้แก่ พ่อคำเตื่อง ภาชี ครูไพรัตน์ ชื่นศรี คุณณฤชณะ พุ่งแสงทอง เป็นต้น

5.1.5.11 ปัญหาหรืออุปสรรค

จากการสัมภาษณ์พ่อผาย สร้อยสร้อยกลาง และสมาชิกของท่านในครอบครัว มีอุปสรรคในเรื่องแนวความคิดการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการทำเกษตรผสมผสานยังไม่ขยายมากตามเป้าหมายที่ต้องการ ปัจจุบันศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีโต้เน้นดำเนินการขยายแนวคิดและปฏิบัติให้ดูไปเรื่อยๆ แต่ก็ถือว่าขยายไปได้ช้า เพราะว่าเกษตรกรอยู่ท่ามกลางกระแสทุนนิยม ต้องการเงินเพื่อใช้หาปัจจัยสี่และหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อครอบครัว ดังนั้นจึงปลูกพืชเศรษฐกิจ พืชเชิงเดี่ยว เช่น การปลูกมันสำปะหลัง ปลูกอ้อย และยางพารา เป็นต้น ถ้ารัฐบาลมีการส่งเสริมปลูกพืชไร่หรือพืชไร่ปลูก

ได้ราคาดี เกษตรกรก็หันไปปลูกพืชอื่น เช่น ปลูกอ้อยอย่างเดียว มองเงินเป็นตัวตั้ง ทำอะไรก็ได้เงินเยอะก็ จะพากันหันไปทำแต่สิ่งนั้น และคนส่วนมากหันไปสนใจเทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้นไม่ค่อยมาสนใจในการทำเกษตรพอเพียง เนื่องจากเห็นผลได้ช้าและมองดูไม่หรูหราเหมือนอาชีพอื่น

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 การปรับแนวคิดสร้างชีวิตใหม่ของพ่อผาย สร้อยสระกลาง

พ่อผาย สร้อยสระกลาง บอกกับตนเองว่า **"เราเป็นชาวนาจะไปเป็นนายอำเภอ ไปเป็นหมอย่อมฝืนธรรมชาติ น่าจะเป็นชาวนาที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และที่สำคัญมีความสุข"** หมายถึง ท่านต้องมีหลักประกันในชีวิต มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมดี มีอิสรภาพ มีความภาคภูมิใจ และเข้าถึงธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามห่วง คือ พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และสองเงื่อนไขมีความรู้และคุณธรรม (ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา. 2550 : 51)

5.2.2 พ่อผาย สร้อยสระกลางกับการเกษตรผสมผสาน

การเกษตรแบบผสมผสาน เป็นระบบเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่มีการผสม กลมกลืน และเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันตามธรรมชาติ คือ มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายๆ อย่างรวมอยู่ในพื้นที่เดียวกัน สำหรับใช้บริโภคในครอบครัว มีการเลี้ยงปลาในนาข้าว ทำให้มีความสมดุลของภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและเกิดผลในการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากการเกษตรผสมผสานทำให้ชาวนามีข้าวกิน มีผักผลไม้ และปลา ทำให้พึ่งตนเองได้ ไม่ต้องใช้เงินทอง ถ้าอยากได้สิ่งอื่นสามารถเอาผลผลิตของตนเองแลกเปลี่ยนได้ จึงไม่เกิดหนี้สิน แรงงานที่ใช้เป็นคนในครอบครัว ทำให้ทุกคนมีงานทำ ครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้ามีความสุข

5.2.3 ฐานเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

การจัดการฐานเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของพ่อผาย สร้อยสระกลาง แบ่งเป็น 6 ฐาน ได้แก่ 1) ฐานไม้เลี้ยงคน 2) ฐานคนเล่นขี้ 3) ฐาน 1 ไร่ ประณีต 4) ฐานการเรียนรู้ 5) ฐานตารางเมตรเศรษฐกิจ 6) ฐานปลาเลี้ยงคนคนเลี้ยงปลา และอนาคตจะมีฐานข้อมูลนวัตกรรมไพร การจัดการฐานเรียนรู้ของพ่อผาย สร้อยสระกลางมี 6 ฐาน เนื่องจากเกิดจากสิ่งที่เหลือหรือเกิดจากผลผลิตอื่นๆ สามารถนำมาต่อยอดเพื่อเกิดรายได้และสร้างอาชีพขึ้นมาใหม่ จึงทำให้เกิดฐานเรียนรู้ต่างๆ

5.2.4 ภูมิปัญญาพื้นบ้านของพ่อผาย สร้อยสระกลาง

ในด้านภูมิปัญญาของพ่อผาย สร้อยสระกลาง มีหลายด้านสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

5.2.4.1 การพัฒนาชุมชน ท่านเป็นผู้ใหญ่บ้านที่ร่วมกันวิเคราะห์หาปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนว่าหมู่บ้านมีปัญหาอะไรบ้าง และต้องแก้ไขปัญหาอย่างไร ซึ่งแสดงให้เห็นว่าท่านเป็นวางแผนและนักพัฒนาชุมชน เหตุที่เป็นเช่นเพราะท่านเคยบวชเรียนมาเป็นเวลานาน ท่านเคยเห็นปัญหาและเคยให้คำปรึกษาในขณะที่เป็นพระภิกษุ จึงทำให้ท่านคิดหาเหตุและผลของสิ่งที่เป็นทุกข์และวิธีการดับทุกข์ได้

5.2.4.2 การใช้หลักธรรมและคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาสังคม โดยมีคติสอนใจการอยู่ร่วมกับผู้อื่น คติสอนใจเรื่องการออม คติเตือนใจคนบ้าหอย และสอนให้ "เปิดใจให้กว้าง" อย่างเป็นกบที่อยู่ใต้น้ำ สอนเรื่องความเป็นทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ให้ข้อคิดความฝัน ข้อคิดความเจริญไปข้างหน้า ข้อคิดคนมักยืม

คำสอนผิวเมื่อย คำยาสอนหลาน การดูลักษณะหญิงที่ผู้ชายจะเลือกเป็นคู่ครองเรือน สอนเรื่องพิษสงของสุราเหล้า สาเหตุที่ท่านยึดหลักธรรมและคำสอนในพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตเพราะท่านได้รับการอบรมจากครอบครัวมาเป็นอย่างดีและคำสอนของพระพุทธศาสนาท่านได้สะสมมาเป็นเวลานาน และอีกประการหนึ่งจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตของ

5.2.4.3 การใช้ประเพณีและความเชื่อในการพัฒนาสังคม ได้แก่ ประเพณีสิบสองเดือน เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะพ่อผาย สร้อยสร้อยกลาง มองเห็นถึงความสำคัญของประเพณีที่ทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความรักและความผูกพันกัน

5.2.4.4 การเลี้ยงสัตว์ ให้ความรู้การเลี้ยงไก่ คุณว้าวคุณควาย การเลี้ยงปูนา การเพาะพันธุ์กบและการเลี้ยงกบ การเลี้ยงมดแดง สาเหตุที่พ่อผาย สร้อยสร้อยกลาง ให้ความรู้เรื่องนี้เพราะการดำรงชีวิตของคนทั่วไปต้องมีอาหารในการดำรงชีพ และอาหารที่เกิดจากธรรมชาติเป็นสิ่งที่ไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายมาก ปลอดภัยและมี เช่น การเลี้ยงปูนา การเลี้ยงมดแดง ส่วนการเลี้ยงสัตว์ที่ต้องอาศัยแรงงานของเขาเพื่อช่วยในการทำงานเกษตรนั้น เป็นเรื่องที่ปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และทำให้เกิดความผูกพันเป็นเพื่อนในการทำงานได้ด้วย

5.2.4.5 การทำนาสมัยใหม่ คือ เกษตรกรที่คิดได้แล้วหลุดจากมิจฉาธิฐิที่วิ่งตามเงิน หันมาวิ่งตามปราชญ์ ชาวไทยที่ดับทุกข์สร้างสุขโดยที่ทุกคนที่ทำอย่างจริงจังพบว่า ตัวเองมีอาหารการกินที่อุดมสมบูรณ์เหลือเฟือ ทั้งกุ้ง หอย ปูปลา หมูเห็ดเปิดไก่ และผักผลไม้สดๆ ปลอดภัยพิษเหลือเกินก็ได้แจกทำให้มีเพื่อนเหลือจากแจกก็ได้ขายทำให้มีเงินมีรายได้ไม่มีความเสี่ยงจากการใช้และการกินสารเคมีที่มีสารพิษตกค้างบนพืชสัตว์และสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งยังทำให้ได้ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอและได้เจริญสติทำให้มีสุขภาพดี กลายเป็นคนที่มีอยู่มีกินมีเพื่อนมีเงิน เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะพ่อผาย สร้อยสร้อยกลาง ดำเนินชีวิตโดยประยุกต์หลักการเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้โดยยึดหลักการเดินสายกลาง มีพอประมาณ และมีเงื่อนไขคุณธรรม คือ ขยันอดทน มีสติปัญญา และแบ่งปัน

5.2.4.6 การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร พ่อผาย สร้อยสร้อยกลาง ได้เห็นและใช้ประโยชน์จากสมุนไพรมาตั้งแต่เด็กๆ สาเหตุที่ท่านแนะนำสรรพคุณของสมุนไพร เพราะสมุนไพรมีอยู่ทั่วไปในเขตพื้นที่ภาคอีสานและที่อื่นๆ โดยไม่ต้องซื้อหา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขความรู้ รอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวังของท่าน ซึ่งหาได้ไม่ถนัดนักในบุคคลทั่วไป

5.2.4.7 ฉายาปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการ

พ่อผาย สร้อยสร้อยกลาง ได้ใช้หลักการจัดการทำให้สิ่งที่เป็นไปไม่ได้เกิดความเป็นไปได้ และอาศัยการจัดการร่วมกับความรู้เดิมที่มีอยู่สร้างให้เกิดความรู้ใหม่ ทำให้เกิดความรู้ กิจกรรม และขยายผลออกมอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นการปั้นโอ่งปูนซีเมนต์ การสร้างโรงเรียน การส่งเสริมแม่บ้านปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ส่งเสริมการขุดสระทำการเกษตรผสมผสาน ส่งเสริมการกระจายอำนาจการปกครอง การตั้งธนาคารหมู่บ้าน ทำงานวิจัยพื้นฐานของชุมชนเรื่องดิน น้ำ พืช สัตว์ รวมทั้งการขยายเครือข่ายในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มอุ้มชูไทยอีสาน ชมรมพัฒนาชาวบุรีรัมย์ กองทุนชีพ โรงเรียนชุมชนอีสาน เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ที่ท่านเป็นเช่นนี้เพราะท่านเป็นนักคิด วิเคราะห์ ขอบลองผิดลองถูก แสดงว่าท่านมีเงื่อนไขคุณธรรมในเรื่องของความขยันอดทนและมีสติปัญญา

5.2.4.8 ฐานการเรียนรู้ คือ พ่อผาย สร้อยสะระกลางจัดทำฐานการเรียนรู้โดยคิดตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต พยายามปิดรอยร้าวต่างๆ และเพิ่มรายรับที่เป็นเช่นนี้เพราะท่านใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง เจือจางความรู้ เรื่องการระมัดระวังให้ดำรงชีวิตอยู่รอดในสังคม โดยอยู่อย่างพอเพียง ไม่มีหนี้สิน โดยพยายามหารายรับ

5.2.4.9 เครือข่ายในการพัฒนาและการถ่ายทอด

มีโรงเรียนชุมชนอีสานชั้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ มีเครือข่ายเพื่อขยายความคิดและรูปธรรมออกไปอย่างเป็นระบบ ที่เป็นเช่นนี้เพราะพ่อผาย สร้อยสะระกลาง ร่วมมือกับครูบาคำเคื่อง ภาษี และครูบาสุทธินันท์ ครูไพรัตน์ ชื่นศรี คุณณฤชณะ ทุงแสงทอง เป็นต้น เนื่องจากท่านต้องการให้ชาวบ้านรู้จักการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองเพื่อแก้วิกฤตของชาติให้ได้

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผู้ที่สนใจและต้องการนำหลักการและการปฏิบัติการเกษตรผสมผสานของพ่อผาย สร้อยสะระกลาง ไปใช้ต้องเริ่มจากการมีความศรัทธา มีความสนใจ เข้าประชุม และเข้าศึกษาดูงานของท่านก่อนจึงเกิดความเข้าใจ แล้วค่อยเริ่มทำตามทีละเล็กละน้อย เนื่องจากผลที่ได้รับต้องใช้เวลานาน

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของท่านปราชญ์อื่นๆ ซึ่งมีข้อแนวคิดหลายประการที่แตกต่างกัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). **การพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและท้องถิ่นเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศาสนา. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2553). **นายผาย สร้อยสระกลาง**. ค้นเมื่อ 2 ธันวาคม 2555 จาก www.moac.go.th
- ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา. (2550). **เศรษฐกิจพอเพียง=Sufficiency Economy**. กรุงเทพฯ : วิจารณ์อักษร.
- คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์. (2555). **บุรีรัมย์ ภูมิหลังประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม**. บุรีรัมย์ : สภาวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์.
- เจนจิต ภัคดีไทย (2548 : บทคัดย่อ). **การใช้ประโยชน์จากแหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตการศึกษา 1. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. . กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.**
- ผาย สร้อยสระกลาง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กิ่งแก้ว ปะติตังโง เป็นผู้สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 158 หมู่ที่ 1 บ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557. -----. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กิ่งแก้ว ปะติตังโง เป็นผู้สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 158 หมู่ที่ 1 บ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2557.
- พรสวรรค์ วิษณุวงศ์. (2552). **การจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อการเรียนการสอนของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในเขตภาคกลาง**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การจัดการการศึกษา). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ลัดดา ศิลาน้อย. (2545). **การรวบรวมแหล่งความรู้ไปสู่งานวิจัยวิชาสังคมศึกษา**. **วารสารศึกษาศาสตร์**. 26(2) : 34-38.
- ลา สร้อยสระกลาง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กิ่งแก้ว ปะติตังโง เป็นผู้สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 158 หมู่ที่ 1 บ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557. -----. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กิ่งแก้ว ปะติตังโง เป็นผู้สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 158 หมู่ที่ 1 บ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2557.
- วีระ สิทธิสาร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กิ่งแก้ว ปะติตังโง เป็นผู้สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 158 หมู่ที่ 1 บ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557. -----. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, กิ่งแก้ว ปะติตังโง เป็นผู้สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 158 หมู่ที่ 1 บ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2557.
- ศศิธร ภิรมย์นภา. (2550 : บทคัดย่อ). **การศึกษาสภาพการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนในอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การบริหารการศึกษา). สุราษฎร์ธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

- สุจารีย์ จรัสด้วง. (2552). **การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร**.
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยนวัตกรรมการอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุมาลี สังข์ศรี และคนอื่นๆ. (2548). **รายงานการวิจัยการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้
ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑ์**. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ.
- Good, C.V. (1993). **Dictionary of Education**. New York : Mc.Graw-Hill.